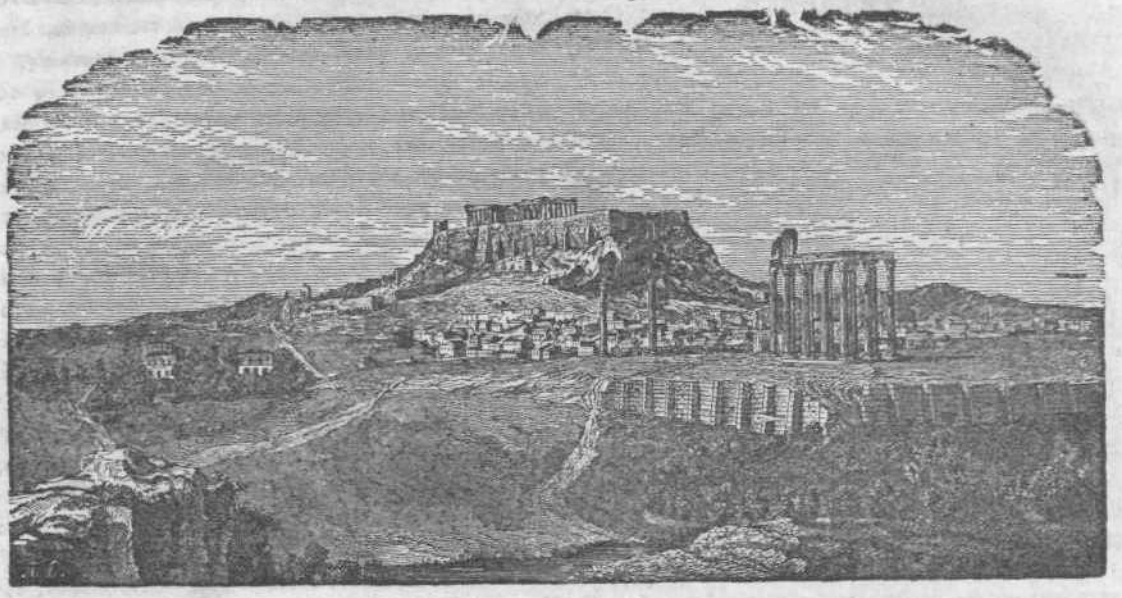

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1859. ΤΟΜΟΣ Γ. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 225.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΒΛΑΧΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ

Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 224.)

—ooo—

Δ'. Περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐπ' Αὐρηλιανοῦ μεταναστάσεως μέχρι Ῥάδου τοῦ μέλανος σχέσεων (274—1209).

Ἀπὸ τοῦ 105 μέχρι τοῦ 270 Μ. Χ. οἱ ἐν Δακίᾳ ἄποικοι διεπλάσθησαν εἰς ἴδιον ἔθνος διακρινόμενον καὶ διὰ τῆς γλώσσης, ῥωμαϊκῆς οὔσης, ἥτις ὑπερίσχυσε διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ῥωμαίων, ἐπιδρῶσαν διὰ τοῦ πολιτεύματος, τῆς διοικήσεως, τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐν γένει διὰ τοῦ τότε πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανός, 274 Μ. Χ., ἀπελπίσας διὰ τὰς αὐτόσε βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἀνακαλέσας τὸν αὐτόθι στρατὸν μετῴκισε πολλοὺς τῶν ἀποίκων μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἤδη πιθανῶς ἀφομοιωθέντων παλαιῶν ἐγκατοίκων, τῶν μεταξὺ τῶν ὀρέων μάλιστα καὶ τοῦ κάτω Ἴστρου, εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄχθην, ἤτοι τὴν Μοισίαν τὴν μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἴστρου· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ *τραϊανῇ* Δακίᾳ μείναντες ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ ὄρη· ἡ δὲ ἐν Μοισίᾳ Δακία, *Αὐρηλιανὴ* κληθεῖσα, διῃρεῖτο ἐξῆς εἰς *παροχθίαν* καὶ *μεσόγειον* (1). Ἐκ ταύτης δὲ οἱ Αὐρηλιανοὶ Δακορρωμαῖοι τὸ μὲν δι' ἐποικήσεων, τὸ δὲ διὰ βιαίων μετακινήσεων, διεσπάρησαν πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατῴκησαν ἐν μέρει τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν (2). Ἀλλὰ παρατηρητέον, ὅτι κατὰ τὴν μετάβασιν ταύτην, πολλὰ πιθανὸν εἶναι, ὅτι οἱ μετοικήσαντες, ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ὄντες, τῶν ἐχόντων δηλαδή, ὡς εἰκός, μείζονα περιουσίαν, εἶχον μείζονας καὶ στενωτέρας σχέσεις πρὸς τὰς χώρας, εἰς ἃς μετῴκουν. Παράλογον πρὸς τούτοις δὲν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ἀναμνήσεις μὴ ὅλως ἐξαλειφθεῖσαι ἐκ τῆς μνήμης πολλῶν, ἐν διαστήματι ἑνὸς περίπου καὶ ἡμίσεως αἰῶνος, ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας, ἔνθεν πολλοὶ εἶχον πρότερον ἀποικήσει εἰς τὴν τραϊανὴν Δακίαν, καὶ μεθ' ὧν συνεδέοντο ἔτι διὰ δεσμῶν συγγενείας. Ὅθεν οἱ τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον οἰκοῦντες Βλάχοι εἶναι οἱ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ ἀκραιφνέστεροι Ἕλληνες· διὸ καὶ οἱ μείναντες εἰς τὴν νέαν ταύτην πατρίδα οὐδέποτε, γινώσκομεν ὅτι διεκρίθησαν τῶν Ἑλλήνων.

(1) Τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐσφαλμένως ἀναφέρουσιν εἰς τὴν Τραϊανὴν Δακίαν· ἴδε Tentamen criticum in origine . . . linguae romanae κτλ. A. Trebon. Laurian. Βιέννη 1840. 8ον.

(2) Τούτους οἱ χυδαῖοι ὀνομάζουσι Κουτσοβλάχους· εἶναι δὲ καὶ ἐκ καταγωγῆς, ὡς ἐλέχθη, Ἕλληνες καὶ μάλιστα διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔτι μείζονα ἐπιμιξίαν τῶν Ἑλλήνων, ὧν οὔτε διακρίνονται, οὔτε διακριθήσονται αὐτῶν.

Ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ τῆς τραϊανῆς Δακίας ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ, οἱ Γότθοι, ἔθνος τῆς γερμανικῆς ὁμοεθνίας, ἐπέδραμον αὐτόσε καὶ μέχρι τῆς Ῥωμης τρόμον ἐμπνέοντες· ὅθεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ξεύξας τὸν Δούναβιν ἐκώλυσε προσκαίρως τὸν ὁρμητικὸν ἐκεῖνον χείμαρρον. Μετὰ ταῦτα δὲ οἱ Οὖνοι, ἔθνος τῆς μογγολικῆς ὁμοεθνίας, ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου πρὸς δυσμὰς ἐδίωξαν τοὺς Γότθους. Ἀλλ' ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας πολυειδῆ βαρβάρων στίφη περιελίμνασαν τὴν χώραν· Γεπίδαι, Ἄβαρες, Βούλγαροι, Πατσινάκαι, Κουμάνοι, Ταρτάροι, Βενέται, Σλαῦοι. Τέλος δὲ, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἐθεμελίωσαν (680,) βασίλειον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἴστρου, τότε τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν νέων τούτων δεσποτῶν ἐξετάθη ἐπὶ τῆς Δακίας μέχρι τοῦ 915. Ἀλλ' ἀροῦ παρελθόντες οἱ Πατσινάκαι ἐξέβαλον ἐντεῦθεν τοὺς Βουλγάρους, οὗτοι ἐθεμελίωσαν νέον δακοβουλγαρικὸν βασίλειον μέχρι τοῦ 1025. Οὐχ ἧττον ὅμως αὐτόνομοί τινες ἀρχηγοὶ, καταλαβόντες χώρας τινὰς τῆς πάλαι Δακίας, ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Βουλγάρους, οἵτινες διὰ τῶν Ἑλλήνων χριστιανισθέντες (870) εἰσήγαγον παρὰ τοῖς Βλάχοις μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος μοναχοῦ Κυρίλλου εἰς αὐτοὺς προσενεχθέντα ἑλληνικόν, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης διεσκευασμένον *κυριλλιαρὸν* λεγόμενον ἀλφάβητον, ἀντὶ τῶν ἐκλειπόντων παρὰ τοῖς Βλάχοις λατινικῶν στοιχείων. Ἐπὶ δὲ Κρούμ τοῦ Βουλγάρων βασιλέως, πολλοὶ ἀπόγονοι τῶν πάλαι ἐν τῇ αὐρηλιανῇ Δακίᾳ ἀποικησάντων, διαβάντες πάλιν τὸν Ἴστρον, ᾤκησαν ἐν τῷ Σεβερνίῳ καὶ κατέστησαν αὐτόθι αὐτόνομόν τινα ἡγεμονίαν· τότε λοιπὸν, ἐπὶ τῶν Σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν, φαίνεται τὸ πρῶτον ἐν τοῖς χρονικοῖς τὸ ὄνομα Βλάχος (1). Ἀπὸ δὲ τοῦ 1187 — 1210 οἱ Βλάχοι ἐλευθερωθέντες τῶν Πατσινακῶν καὶ τῶν Κουμάνων, καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἐν Μοισίᾳ ἀδελφῶν αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων, τῶν ἤδη πρὸ δύο αἰώνων ἀποσεισάντων τὸν βυζάντιον ζυγὸν, ἐπέδραμον πολλάκις εἰς τὴν Θράκην. Ὁ δὲ Ἰωάννης Ἀλέξιος (2), βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ἐξέτεινεν ἱκανῶς τὸ κράτος ἐπὶ τῆς Μοισίας καὶ ἐπέκεινα· τῶν δὲ σταυροφόρων κατεχόντων τὴν Κωνσταντινούπολιν, πολεμήσας αὐτοὺς ἠχμαλώτισε καὶ ἐθανάτωσε Βαλδουῖνον τὸν αὐτοκράτορα κηρυχθέντα. Τὸ δὲ 1211 πάλιν τῶν Κουμάνων ἐπελθόντων, Ἀνδρέας ὁ τῆς Οὐγγαρίας βασιλεὺς ἔπεμψε κατ' αὐτῶν τοὺς τευτονικοὺς ἱππότας· ὅθεν ἐπήγασαν αἱ μετὰ ταῦτα τῆς Οὐγγαρίας κατὰ τῆς Βλαχίας ἀξιώσεις. Τέλος τῷ 1241 ἐπελθόντες, ἔσχατοι τῶν βαρβάρων, οἱ Τάτροι ἐπὶ Βατοῦ Χὰν, ἐπόρθουν ἀνηλεῶς τὴν χώραν, τῶν Βλάχων εἰς τὰς ἐπέκεινα τῶν ὀρέων χώρας καταφυγόντων.

(1) Εἶναι δὲ Γοτθικὸν συνώνυμον τῷ Βαλάχ, Βαλαχὶς, Βλὰχ (Πολων.) Οὐλὰχ (Οὐγγρ.) καὶ Βλάχ (γερμ.), ἅπερ σημαίνουσι ξένους, Ῥωμαίους, Ἰταλοὺς· ἀλλ' οἱ Βλάχοι ἐξακολουθοῦσιν ὀνομαζόντες ἑαυτοὺς Ῥουμάνους.

(2) Οὗτος εἶναι ὁ κτίστης τὴν φερώνυμον Κραϊόβαν [Κραὶ (Βασιλεὺς) Ἰόβὰν (Ἰωάννης)].

Ἀπὸ τῆς ἐν Μοισίᾳ λοιπὸν μετοικεσίας τῶν Βλάχων μέχρι τῆς ταταρικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, λίαν οὔσης συγκεχυμένης καὶ ἀτελοῦς τῆς ἱστορίας, ἀσαφεῖς ἀποβαίνουσι καὶ αἱ σχέσεις αἱ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν, μάλιστα δὲ αἱ πολιτικαί. Ἀλλ' ἂν διανοηθῶμεν, ὅτι οἱ ἐν Μοισίᾳ ἀποικήσαντες Βλάχοι εὗρον αὐτόθι οὐχ ἧττον Ἕλληνας, καὶ ἑπομένως ἐπανελθόντες ἐκεῖθεν νέα σπέρματα εἰ καὶ λανθάνοντα συνεπήγοντο ἑλληνισμοῦ· αἱ δὲ πρὸς τὸ Βυζάντιον κράτος σχέσεις, ὑρ' ὃ ἐπὶ πολὺ διετέλεσαν οἱ Βλάχοι, ἦσαν κοινωνίαι ἑλληνισμοῦ· καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πόλεμοι συνετέλουν εἰς ἐπιμιξίαν, ὅπερ ἐκ πολλῶν ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμου, καθ' ὃν (1) οἱ στρατηγοὶ Κομεντίολος καὶ Μαρτῖνος ἦγον σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ Βλάχους στρατιώτας ἱκανοὺς (579), εἰ καὶ οἱ Βλάχοι ἡνωμένοι μετὰ τῶν Βουλγάρων δυστυχῶς πολεμίως διέκειντο πολλάκις, ἀλλὰ καὶ οὕτως οἱ πόλεμοι παράγουσι σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐθνῶν (2)· ἂν ταῦτα, λέγω, διανοηθῶμεν, θέλομεν εὐκόλως ἐννοήσει, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους αἰῶνας δὲν διεκόπη ὅλως ἡ ἐν τοῖς Βλάχοις εἰσχώρησις τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς ἐπέδρασε μάλιστα διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ· διότι μεταξὺ τοῦ Γ'. καὶ Δ'. αἰῶνος φαίνεται, ὅτι οἱ Δακορρωμαῖοι παρέλαβον ἐκ τῶν Ἑλλήνων τὸν χριστιανισμόν (3). Ὅθεν ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ (325) παρῆσαν ἐπίσκοπος Σκυθῶν, καὶ ἕτερος Γότθων ὁ Θεόφιλος, μεθ' ὃν ἀναφέρεται Νικήτας, Δάκων καὶ Βήσσων ἐπίσκοπος, ἀπόστολος ἐπιλεγόμενος τῆς παροχθίας Δακίας (ripensis). Φέρεται πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Νικήτας ἔκτισε (326) τέσσαρας ναοὺς, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῶν, περὶ ὃν ἦσαν πολλὰ μοναχῶν κελλία, ἑλληνιστὶ ἐδοξολογεῖτο ὁ θεός (4). Ὅτε δὲ οἱ Βούλγαροι, διὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπίσης χριστιανισθέντες (870), κατεῖχον τὴν Βλαχίαν, συνέπραξαν διὰ τῶν βουλγαριστὶ μεταφρασθεισῶν διὰ τοῦ Κυρίλλου γραφῶν. Ἡ δὲ περίστασις αὕτη τὰ μέγιστα ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐνταῦθα Βλάχων καὶ μάλιστα τὴν ἐκκλησιαστικήν· ὥστε καὶ δι' αὐτῶν τῶν Βουλγάρων τῶν φοβερῶν τοῦ Βυζαντίου πολέμων, λεληθότως ἐνήργει ὁ ἑλληνισμὸς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃν οἱ Ἕλληνες τοῖς λαοῖς ἐκείνοις ἐδωροφόρησαν. Εὔληπτον δὲ ἀποβαίνει τὸ ἀξιόλογον τῶν τοιούτων τοῦ ἑλληνισμοῦ σχέσεων διὰ τῆς σκέψεως, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐν τοῖς Ἕλλησι περιεβλήθη ἐθνικόν τινα χαρακτῆρα, δι' ὃν ἡ ὀρθοδοξία παρεσταθη συμπεφυκυῖα τῷ ἑλληνισμῷ. Ἡ κατὰ τῶν ὀρθοδοξούντων πρὸς τούτοις καταδρομὴ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, εἷς τῶν κυριωτάτων τῶν ἐκ τοῦ κοσμικοῦ αὐτῆς ὀργανισμοῦ πηγασάντων χαρακτήρων, συνδέουσα ἠδελφοποίησε τοὺς Βλάχους καὶ Ἕλληνας, ἐν τῷ αὐτῷ πολλάκις τὸ μαρτυρικὸν αὐτῶν αἷμα ἀναμίξαντας. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν εὐεργετημάτων, ἅπερ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ προσήνεγκε τοῖς Βλάχοις ὁ ἑλληνισμὸς, δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ ἡ ἀληθῶς πνευματικὴ κατὰ δημοκρατίαν ὀργάνωσις καὶ τῆς Βλαχικῆς ἐκκλησίας, ἡ δραστηρίως κωλύσασα τὴν εἰς Βλαχίαν τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος εἰσαγωγὴν, ὅπερ ὡς ὄργανον πολιτικῆς τυραννίας ἀσμένως εἶχεν ἐνστερνισθῆ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Ἐπεκράτησε δὲ τοῦτο εἰς πολλοὺς τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ ἀδελφῶν τῶν Βλάχων, οἵτινες πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὀκλάσωσιν εἰς τὴν παπικὴν δυναστείαν, ἐνῷ ἐν τῇ κυρίως Βλαχίᾳ, ὡς καὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ, ἔνθα ἡ ἑλληνικὴ ἐπεκράτησεν ὀρθοδοξία, ὁ τιμαριωτισμὸς ἢ δὲν εἰσεχώρησεν, ἢ διὰ τῆς βίας εἰσαχθεὶς τάχιστα ἀπεμαράνθη ἀποσοβούμενος ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὅσα ἐν τῷ κατακλυσμῷ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐπέπλευσαν. Ὥστε ἡ ὑπεροχὴ πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἀστικὴν ἐλευθερίαν δεξιότητα τῶν Βλάχων, καὶ αὐτῶν τῶν Βουλγάρων, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν σχέσεις αὐτῶν.

Οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, τῷ πνευματικῷ τούτῳ κατόπτρῳ, σαφῶς ἡ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνδείκνυται ἐπιρροή. Ὁποία μὲν ἦτο ἡ ἀρχαιότυπος ἐκείνη δακικὴ μόλις ἀσαφῶς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμέν τι, κατὰ δὲ τὰ περὶ τῶν σχέσεων τῆς θρακοπελασγικῆς ὁμοεθνίας προταχθέντα, σχεδὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχικὴν Ἑλληνικήν· ἀλλὰ τοῦ παρόντος καιροῦ δὲν εἶναι ν' ἀναζητήσωμεν τὰ ἐν τῇ βλαχικῇ ἀρχαῖα ἐκεῖνα ἴχνη (1). Τοῦ δ' ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἀποίκων πηγάσαντος ἔθνους ἡ γλῶσσα ἦτον ὁμολογουμένως ῥωμαϊκὴ διάλεκτος διὰ τὰ προλεχθέντα ἐπικρατήσασα (2). Ἡ παλαιοτέρα μαρτυρία περὶ Βλαχικῆς γλώσσης σώζεται παρὰ τῷ χρονογράφῳ Θεοφάνει· *ἑνὸς ζώου τὸν φόρτον διαστρέψαντος, ἕτερος τὸν δεσπότην τοῦ ζώου προσφωνεῖ, τὸν φόρτον ἀνορθώσασθαι, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ τόρνα, τόρνα φράτρε. Καὶ ὁ μὲν κύριος τῆς ἡμιόνου τῆς φωνῆς οὐκ ἤσθετο· οἱ δὲ λαοὶ ἀκούσαντες καὶ τοὺς πολεμίους ἐπιστῆναι αὐτοὺς ὑποπτήσαντες εἰς φυγὴν ἐτράπησαν*, τόρνα, τόρνα *μεγίσταις φωναῖς ἀνακράζοντες* (περὶ τὸ ἔτος 590). Ἄσκοπον εἶναι νὰ ἐπιμείνωμεν καὶ εἰς τὴν πάντοθεν γνωστὴν καὶ προφανῆ σχέσιν, μεταξὺ τῆς μητρικῆς λατινικῆς καὶ ἑπομένως τῆς βλαχικῆς διαλέκτου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, διὰ νὰ καταδείξωμεν καὶ ἐντεῦθεν τὴν συγγένειαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου πρὸς τὴν βλαχικήν. Ἀλλ' εἰς ταύτην ἐπετέθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σλαβικά τινα, ἔτι δὲ ὀλίγιστα γερμανικὰ καὶ ταταρικὰ ἴχνη. Ἡ δ' ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ χριστιανικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς Γραικορωμαίους ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι προφανεστάτη καὶ αὐτῷ τῷ ἀμελέστερον γευσαμένῳ τῆς βλαχικῆς (2). Ἐὰν δέ τις ἐγκύψῃ καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων καὶ πρὸ πάντων τὴν παλαιοτέραν σύνταξιν αὐτῶν, ὅσον ἐπιπολαίως καὶ ἂν θεωρήσῃ τὸ πρᾶγμα, θέλει ἀπορήσει διὰ τὴν πανταχοῦ ἀναφαινομένην ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὴν περαιτέρω διάπλασιν τοῦ ὑπὸ τῶν ἀποίκων τῶν ἐπὶ Ῥωμαίων κατασκευασθέντος ῥωμαϊκοῦ ἰδιώματος τῶν Βλάχων· ἡ δ' ἐπιρροὴ αὕτη ἐγένετο γενικὴ καὶ βαθεῖα, διότι ἀναφαίνεται εἰς πάσας τὰς βλαχικὰς διαλέκτους, εἰ καὶ μέρος τοῦ κατὰ τὴν σύνταξιν ἑλληνισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπὶ τὴν σλαβικὴν διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν γραφῶν, δι' ἧς εἰσεχώρησάν τινα καὶ εἰς τὴν βλαχικὴν σύνταξιν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις διαφόρων μοιρῶν τοῦ ἔθνους, ἡ βλαχικὴ ἤρχισε νὰ ὑποδιαιρῆται εἰς τέσσαρας διαλέκτους· τὴν ἐν Μακεδονίᾳ κ.τ.λ. τὴν ἐν Μολδαυΐᾳ, Βασσαραβίᾳ καὶ Βουκοβίνῃ, τὴν ἐν Βλαχίᾳ καὶ τῷ Βανάτῳ καὶ τὴν ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἐν Βλαχίᾳ ὑπετυπώθη πολλαχῶς μετὰ ταῦτα διὰ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐπὶ τῆς ἑλληνοκρατίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας διὰ τοῦ ἰταλικοῦ ὀνομαστικοῦ· ἡ ἐν Τρανσυλβανίᾳ διὰ τῆς γερμανικῆς καὶ οὐγγρικῆς καὶ ἀποβαλοῦσα τὴν αὐτοθυμίαν αὐτῆς ἐμφαίνει ξένον τι κράτος· ἡ ἐν Μακεδονίᾳ κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, εἰ καὶ σώζει ἀρχαϊκωτέρους τινὰς καὶ εὐγενεστέρους ῥωμαϊκοὺς τύπους, ἡ πᾶσα ἄλλη βλαχικὴ διάλεκτος, ὅπερ συνᾴδει πρὸς τὰ πρότερον περὶ τῆς Αὐρηλιανοῦ μετοικεσίας εἰρημένα. Τέλος ἡ ἐν Μολδαυΐᾳ παρακολουθεῖ τὴν ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἡ ἐν Βουκοβίνῃ καὶ Βασσαραβίᾳ ἀλλοιοῦνται διὰ τῶν γειτόνων των.

Ε'. Περὶ τῶν ἀπὸ Ῥάδου τοῦ μέλανος μέχρι Νικολάου Μαυροκορδάτου σχέσεων (1290—1716).

Ἐπὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, οἱ ἐπέκεινα τῶν Καρπαθίων καταφυγόντες Βλάχοι ἐθεμελίωσαν ἐν τῇ ὑπὸ τοὺς Οὔγγρους Δακίᾳ ἀποικίας, ὧν κυριώταται ἦσαν ἡ τοῦ Φαγαρασίου καὶ ἡ τοῦ Μαραμοσίου, κυβερνώμεναι ὑπὸ ἀρχηγῶν τοῖς Οὔγγροις

(1) Τὰ λείψανα ταῦτα διακρίνονται π· χ aflù (εἰρίσκομαι ahtiatù (ἀχθ. . .) κτλ. περὶ τῆς γλώσσης δὲ ἴδε προπαρασκευὴν εἰς τὸ βλαχικὸν καὶ λατινικὸν λεξικὸν ὑπὸ Γ. Γ. Π. μεταφρασθεῖσαν βλαχιστὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Ι. Ἰλιάδου ἐν τῷ βλαχικῷ ταχυδρόμῳ 1841, καὶ μάλιστα τὸ ἐν αὐτῷ σχεδίασμα λεξικογραφικῆς χρονολογίας τῆς βλαχικῆς γλώσσης.

(2) Ἴδε τοῦ παρόντος λόγου μέρος Γ'.

(1) Θεοφαν. ἴδε κατωτέρω.

(2) Οἱ δοκιμοι Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἀρκετὰ ἀκριβῶς γινώσκουσι τοὺς Δακορρωμαίους ἢ Βλάχους (Χαλκοκονδύλ. Β'. καὶ ἀλλαχοῦ. Ν κάτ. Ἄννα Κομνανῆ, Κιννακμ. κτλ.)

(3) Τερτουλλιαν.

(4) Παγγ. χρονικ.

(1) Τῆς ἐποχῆς ταύτης αἱ λέξεις βλαχιζόμεναι ὑπόκεινται συνήθως εἰς ἰδίους τινας κανόνας τῆς βλαχικῆς γραμματικῆς, ὅπερ βραδύτερον δὲν παρατηρεῖται· σημειωτέον δὲ ὅτι τινὲς Ἑλληνικαὶ λέξεις ἐξαλειφθεῖσαι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων σώζονται ἐν τῇ βλαχικῇ· οἷον kipu (τύπος) π. χ. anafora (ἀναφορὰ) agonisescû (ἀγωνίζομαι) alefie (ἀλοιφὴ) aguridà κτλ. κτλ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι αἱ τοιαῦται λέξεις σώζονται καὶ εἰς τὴν τρανσυλβανικὴν διάλεκτον καὶ ἑπομένως ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς ἐν Βλαχίᾳ ἑλληνοκρατίας.

ὑποτελῶν. Ἡ δὲ Βλαχία μέχρι τῆς ἐπὶ Βατουχὰν ἐπιδρομῆς διῃρεῖτο εἰς μικράς τινας χώρας, ὁτὲ μὲν ἡνωμένας, ὁτὲ δὲ κεχωρισμένας, ὧν κυριωτάτη ἦτο τὸ Βανάτον Σεβερινίου ἤτοι Κραϊώβης.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τατάρων, περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐρήμου σχεδὸν οὔσης τῆς Βλαχίας, Ῥάδος ὁ μέλας ὁ Βασσαράβας, ἡγεμὼν Φαγαρασίου, ὑπερβὰς τὰ Καρπάθια μετὰ τῶν οἰκείων καὶ πολλῶν ὀπαδῶν, καταλαβὼν τὴν χώραν καὶ διανείμας αὐτὴν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν μαχητάς (Βογιάρους), κατέστησεν αἱρετὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ὁ Βάνος Κραϊώβης οἴκοθεν ἐγένετο αὐτῷ ὑποτελής. Μετὰ ἕνα δὲ αἰῶνα, ὁ Δραγόσης Βόγδανος, ἡγεμὼν Μαραμοσίου, μὴ ἀνεχόμενος τὰς κατὰ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν Βλάχων θρησκευτικὰς καταδρομάς, ἦλθεν (1354) εἰς τὴν τότε μὲν καλουμένην Κουμανίαν, ἔκτοτε δὲ Μολδαυΐαν ὀνομασθεῖσαν. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως λοιπὸν τῶν δύο τούτων ἡγεμόνων ἄρχεται ἡ ἰδία ἱστορία τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας. Ἀλλ' αὕτη εἶναι δυστυχῶς σειρὰ δυστυχημάτων καὶ ἀγώνων· διότι τὸ μὲν αἱρετὸν τῆς ἡγεμονίας παρεῖχεν ὡς ἐν Πολωνίᾳ πολλὰς ἀφορμὰς ταραχῶν, ἡ δὲ θέσις τῆς χώρας καθίστα αὐτὴν ἐπιδρομικόν, οὕτως εἰπεῖν, σταθμόν, ἀδυνάτων πρὸς τούτοις ὄντων τῶν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν.

Οἱ τῶν Οὐγγρων κατὰ τῶν Βλάχων πόλεμοι ἔπαυσαν, ἐπιφανέντων τῶν Τούρκων, καθ' ὧν συνεμάχησαν ἐπὶ Βλάδου. Εἶτα δὲ ὁ Μίρσας προέβη καὶ νικήσας τοὺς Τούρκους ἐκλεῖσθη, ἀλλ' ὁ σουλτάνος Βαγιαζήτης καταπολεμήσας αὐτὸν κατέστησε τὴν Βλαχίαν φόρου ὑποτελῆ (1393). Οὐχ ἧττον ὅμως μετὰ ταῦτα οἱ Βλάχοι ἐπὶ Βλάδου τοῦ Β' καὶ Δάνου, συμμαχοῦντες τοῖς Οὐγγροις, ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐνικήθησαν ἐν Βάρνῃ (1444) καὶ Κουσσόβῳ (1448). Εἶτα Βλάδος ὁ Δ', διὰ τῶν Τούρκων ἐνθρονισθείς, ἀνενέωσε μετὰ Μωάμεθ Β' τοῦ πορθητοῦ καὶ βαρυτέραν κατέστησε τὴν ἐπὶ τοῦ Βαγιαζήτου συνομολογηθεῖσαν συνθήκην· ὅθεν οἱ Τοῦρκοι ἑκάστοτε μείζονα ἐζήτουν τὸν φόρον. Διὸ οἱ ἡγεμόνες οἱ μὲν αὐξάνοντες τὴν δόσιν περιήρχοντο εἰς θρόνον, ὃν ἐξευτέλιζον, οἱ δ' ἐπὶ τούτῳ κατέφευγον εἰς τοὺς Οὐγγρους. Οἱ Βλάχοι λοιπὸν κατετρύχοντο ὡς καὶ πᾶν ἔθνος ἔξωθεν τὴν δύναμιν ζητεῦον· στάσεις δὲ καὶ φόνοι καὶ πόλεμοι ἐπενέμοντο τὴν πολυπαθῆ χώραν. Οἱ δ' ἅρπαγες καὶ ἀπηνεῖς ἡγεμόνες, ὡς ὑπὸ τύψεως συνειδότος ἐλαυνόμενοι, πολυπληθεῖς ἀνήγειρον μονὰς καὶ ναούς, ὧν βρίθει ἡ χώρα (1). Ἤδη τὸ 1521 ἐπειράθησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ καταστήσωσι σατραπείαν τὴν Βλαχίαν· καὶ τούτου μὲν ἀπέτυχον, ἀντιπραττούσης καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ηὔξησαν ὅμως τὸν φόρον καὶ βαρύτερον ἐπέβαλον τὸν ζυγόν, στρατὸν παρὰ τῶν Βλάχων λαμβάνοντες, ἔτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς των ἡγεμόνων ὡς ὁμήρους. Τέλος ἐν Μοχατσίῳ τοῦ Σουλιμὰν νικήσαντος τοὺς Οὐγγρους (1526), οἱ Βλάχοι ὅλως ἀπελείφθησαν ἀπροστάτευτοι. Εἶτα οἱ Τοῦρκοι, τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας πολεμοῦντες, ἐκ Βλαχίας διεβαίνοντες καὶ τὴν χώραν κακοῦντες, κατέλαβον τέλος τὰ φρούρια Βραΐλας, Γιργέβου καὶ Τούρνου, λῃστρικὰ κατασταθέντα ὁρμητήρια. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς δεινῆς ἀπελπισίας, Μιχαὴλ τοῦ ἀνδρείου ἀναφανέντος (1592—1601), οὐ μόνον κατεπολεμήθησαν οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ ἡ χώρα αὐτόνομος γενομένη περιέλαβε τήν τε Μολδαυΐαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν. Τοῦ ἥρωος ὅμως δολοφονηθέντος, εἰς τὴν προτέραν ἡ χώρα ταπείνωσιν ἐπανῆλθε.

Αἱ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο καὶ θορυβῶδες τῶν πέντε αἰώνων διάστημα σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων ἐγένοντο πολυειδεῖς καὶ ἀδιάκοποι, ἐνῷ κατ' ὀλίγον τὸ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους κοινωνίαν εἰσαχθὲν διὰ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ στοιχεῖον ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ, μέχρις οὗ περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ἀντεκατεστάθη καὶ ἐκείνη ὅλη ἡ ἐπιῤῥοὴ διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ (1). Ὅθεν εὐκόλως εἰκάζομεν καὶ τὰς μετά τε τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχέσεις, ἐξ ἧς ἐλήφθη μετὰ ταῦτα καὶ ἡ αὐλικὴ διακόσμησις, καὶ μετὰ τῶν τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου καὶ τὴν Μοισίαν οἰκούντων Ἑλλήνων. Ὅτι δὲ πολλάκις οἱ Βλάχοι ἦσαν πρὸς τοῖς ἄλλοις μεμιγμένοι ἐν τῷ Βυζαντινῷ στρατῷ, τοῦτο προειπόντες ἤδη, ὀλίγα τινὰ παραδείγματα τῶν ἐφεξῆς ἐπισυνάπτομεν σχέσεων. Ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Μίρσα ἀνετράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ Παλαιολόγῳ (1423) καὶ ὁ ἀντιπαραγγέλων τὸν βλαχικὸν θρόνον, ἐλθὼν αὐτόσε, συνεπολέμει τοὺς Τούρκους (2). Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἐπιγαμιῶν, ἀρκούμεθα ὡς ἐν παραδείγματι νὰ σημειώσωμέν τινας μόνον αὐτῶν· ὁ ἰθαγενὴς ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος ὁ Δ'. (1628—30) ἐνυμφεύθη τὴν Σκαρλάτου Βεγλιτσῆ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε περιφανῶς οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν· ἕτερος δὲ ὁ Σκαρλάτος Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐνυμφεύθη τὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἑλένην τὴν Βραγκοβανίδα (1698) (3) κτλ.

Δὲν ἀναφέρομεν τοὺς χάριν ἐμπορίας ἑκάστοτε ἀποικοῦντας ἐν Βλαχίᾳ Ἕλληνας, τοὺς κτηματίας καὶ οἱονεὶ πολιτογραφουμένους, τοὺς δι' ὧν εἰσήγοντο αἱ βιομηχανίαι καὶ αἱ τέχναι ἐκ τοῦ βυζαντίου κράτους, τοὺς ἐμπορευμένους· διότι μεταξὺ τῶν περὶ τοὺς Βλάχους λαῶν, οὐδεὶς ὡς ὁ ἑλληνικὸς εἶχε τὸ πνεῦμα τῆς ἐμπορίας. Τοῦτο δὲ τόσον πρόδηλον εἶναι, ὥστε καί τινα τῶν Ἑλληνικῶν ἐμπορευμάτων, μάλιστα μακεδονικὰ καὶ θεσσαλικά, τόσον καὶ πολὺ βραδύτερον ἀνώτερα ἦσαν τῶν γερμανικῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ, ὥστε οὗτος ἐξέδωκεν αὐστηρὸν ἀπαγορευτικὸν κατ' αὐτῶν διάταγμα· καὶ ἔκτοτε Ἕλληνες ἐλθόντες εἰς Αὐστρίαν συνέστησαν ἐργοστάσια, βαμβακερινῶν πρὸ πάντων ὑφασμάτων καὶ δερμάτων. Ἐπίσης σιωπῶμεν ἐκείνους, οἵτινες ἤρχοντο φεύγοντες τὴν τῶν Τούρκων δουλοσύνην, τοὺς ἐνταῦθα ἐξαγοραζομένους αἰχμαλώτους κτλ. δι' ὧν πάντων ἀφθόνως καὶ λεληθότως συνεχίζετο ὁ ἕκπαλαι αὐτόσε ῥοῦς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὃν οὐ μόνον ἀνείχοντο, ἀλλὰ καὶ ἠσπάζοντο οἱ Βλάχοι, πολιτιζόμενοι καὶ οὐδὲν ὑπὸ τῶν φιλησύχων ἐκείνων Ἑλλήνων κακὸν πάσχοντες.

Ἀλλὰ πολλοί τινες ἤδη τῶν Ἑλλήνων ἀνεστρέφοντο εἰς τὰ πολιτικὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὀθωμανῶν. Ἀφοῦ μάλιστα ἡ βαρβαρικὴ τῆς κατακτήσεως δύναμις ἤρχισε νυρκουμένη, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦλθον εἰς πολιτικήν τινα συνάφειαν μετὰ τῶν εὐρωπαίων ἐθνῶν, μὴ δυνάμενοι οἴκοθεν νὰ κοινωνήσωσι πρὸς αὐτά, μετεχειρίσθησαν πολλάκις τινὰς Ἕλληνας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκούντων, ἕνεκα τῆς πολυειδοῦς αὐτῶν ὑπεροχῆς, διότι ἐκεῖνοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ συμπεριφορᾷ καὶ πολιτικῇ ἱκανότητι πολὺ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων προεῖχον. Πολλοὶ μὲν τούτων ἐγένοντο ἄνδρες ἄξιοι τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους καὶ τῶν χριστιανῶν ἐν γένει· ἀλλ' οὐκ ὀλίγοι ἐν τῇ σχολῇ τῆς τυραννίας καὶ τῆς δουλοσύνης ὀλέθρια ἠρύσαντο μαθήματα. Ὅθεν ἤρχισαν διὰ σκευωριῶν νὰ παραβύωνται εἰς τὰ τῆς Βλαχίας πράγματα· ἐρχόμενοι δὲ καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἁρπάζοντες καὶ καταχρώμενοι, περιέπλεκον τὰς τῶν Βλάχων σχέσεις, οἵτινες, ὡς εἰκός, κατ' αὐτῶν ἠγανάκτουν. Ὅθεν ἐπὶ Ῥάδου τοῦ ΙΑ'. (1611—1615) ὁ Βέρκας συνώμοσε κατὰ τοῦ ἡγεμόνος ἕνεκα τῶν ἀδίκως κατεχόντων θέσεις Ἑλλήνων (1)· ἡ δὲ συνωμοσία ἀνενεώθη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Δ'. (1616—7) καὶ τέλος ὁ μὲν Λοῦπος ἀπέσφαξε πολλοὺς αὐτῶν μετὰ τῶν δούλων αὐτῶν, ὁ δὲ ἡγεμὼν ἐξέπεσε τοῦ θρόνου (2). Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ὁ Ῥάδος ἀπέτυχε τοῦ θρόνου, ἀντιπραττόντων τῶν ἐγχωρίων, διότι συνεπήγετο πολλούς τινας Ἕλληνας βογιάρους (3). Ἐπὶ Ματθαίου τοῦ Α'. (1633—54) πολλῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ ἡγεμονίας γενομένης ῥαδιουργίας, οἱ πρόκριτοι Βλάχοι ἐνεφάνισαν τῷ Σουλτάνῳ δεινὴν κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων γινομένων καταχρήσεων ἀγωγὴν καὶ ἀπέτυχον (4). Ἐπὶ Ῥάδου τοῦ ΙΓ' (1665—9) ἑξακόσιοι τῶν ἐγκρίτων Βλάχων ἐνεφανίσθησαν τῷ Σουλτάνῳ ἐν Λαρίσσῃ διατρίβοντι, καὶ ἐνεχείρισαν αὐτῷ ἀγωγὴν κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχόντων, ὑφ' ὧν πολλὰ ἔπασχον (5). Ἀρκοῦσι τὰ βραχέα ταῦτα διὰ νὰ γνωσθῇ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἐμπαθῶν τούτων ἐρίδων, αἵτινες ὡς ἐμφύλιοί τινες μᾶλλον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, οὐχ ἧττον παρεβύετο, εἰ καὶ ἐπὶ κακοῖς οἰωνοῖς, ἐν Βλαχίᾳ ὁ ἑλληνισμός. Ἀλλ' ηὔξανε δυστυχῶς καὶ ἡ δικαία τῶν Βλάχων κατὰ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀντιπάθεια· διότι ποῖος λαὸς ὑποφέρει ἄνδρας ξένους ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ τόπου καὶ σφετεριστὰς τῆς ἐξουσίας του; ὑπέφερον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Μακεδόνας; Αὕτη δὲ ἡ ἀντιπάθεια, ἀφορμῆς τυχοῦσα, ἔμελλε ν' ἀποβῇ γενικωτέρα. Μὴ γελᾶτε, ὦ ἐχθροὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανῶν! θέλομεν φρίξει πλειότερον, ἂν ἀναπετάσωμεν τὸν πέπλον τῶν ἐν τῇ Δύσει συγχρόνων αὐλικῶν ῥαδιουργιῶν! Μὴ χαιρεκακῆτε διὰ τὴν δυγόνοιαν, ἧς τὴν οἰκτρὰν εἰκόνα δυσαρέστως ὑπεδείξαμεν· διότι φρικτὴ εἶναι πᾶσα ἀδελφομαχία. Μήπως ἡ πάλη τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ δωρικῶν ἢ ἀριστοκρατικῶν, καὶ ἰωνικῶν ἢ δημοκρατικῶν κομμάτων, δὲν παρήγαγε σκηνὰς πολλῷ ἀπανθρωποτέρας; ἢ πρὸς Ἕλληνας λαλῶν εἶναι τάχα ἀνάγκη νὰ ἀνακαλέσω τὰς τῆς συγχρόνου ἡμῶν ἱστορίας διχονοίας;

Ἀποστρέφοντες λοιπὸν τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν θλιβερῶν τούτων σκηνῶν μετὰ χαρᾶς ἀναπαύομεν αὐτὸ ἐπὶ τῶν διὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν μητρὸς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας, εἰρηνικῶν σχέσεων ἀγάπης. Ἐλέχθη ἤδη ὅτι οἱ Ἕλληνες, διαρκούσης τῆς ἐνταῦθα γοτθικῆς ἐπιδρομῆς, εἶχον χριστιανίσει τοὺς Βλάχους (1). Ἐπὶ Ἰωάννου δὲ Βασσαράβα, τοῦ Ε' ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας (1325), τοῦ μὴ ἀναφερομένου μὲν ἐν τοῖς ἐγχωρίοις χρονικοῖς, γνωστοῦ δὲ ὄντος ἐκ τῶν Σερβικῶν καὶ Οὐγγρικῶν (2), θεοβλαβεῖς τινες μοναχοὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου πρὸς τὸν Κάρολον Ῥόβερτον, βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ἀποσταλέντες, ἔπεισαν αὐτόν, λύσας τὰς ὑπαρχούσας συνθήκας, νὰ πολεμήσῃ τοὺς Βλάχους. Ἀλλ' ὁ Βασσαράβας ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἀντεπεξελθὼν ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους. Οἱ δὲ θεοβλαβεῖς μοναχοί, οἵτινες ἐπὶ λογχῶν βαίνοντες ἦλθον νὰ προσηλυτίσωσι τοὺς Βλάχους, ἁλωθέντες, διὰ ῥοπάλων ἐφονεύθησαν ὑπ' αὐτῶν ἀγανακτούντων (3). Ὅθεν πόσον τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ πίστεως δεινὰ συνέδεον τοὺς Βλάχους μετὰ τῶν ὁμοιοπαθῶν Ἑλλήνων, κρατύνοντα τὸν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἀδελφικὸν αὐτῶν δεσμόν, οὐδ' ἀνάγκη εἶναι νὰ ὑποδείξωμεν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ φλωρεντιανῇ συνόδῳ (1439) παρηκολούθει τῷ πατριάρχῃ καὶ ὁ Οὐγγροβλαχίας. Ῥάδος ὁ Δ' (1462—1477), εὑρὼν ἐν Ἀδριανουπόλει τὸν πατριάρχην Νήφωνα, ἕνεκα τῆς δυστροπίας τῶν τυράννων ἐξόριστον, καὶ μεσιτεύσας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ παρέλαβεν αὐτὸν διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς λαοὺς αὐτοῦ. Διδάξας λοιπὸν οὕτω καὶ ἄρχοντας καὶ ἡγουμένους καὶ ἱερεῖς εἰσήγαγε καὶ εἰς τὴν αὐλὴν μείζονα τάξιν κτλ. ὅθεν τὰ περὶ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ζηλωτοῦ τούτου πατριάρχου, διὰ τὰς περιέργους αὐτοῦ περιπετείας, βαθεῖαν κατέλιπον ἐντύπωσιν εἰς τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ἀνθρώπων τὴν φαντασίαν· ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ἁγ. Ὄρους εἰς Βλαχίαν

---

(1) Ὁ Ματθαῖος Βασσαράβας, οὗ τῶν χειρόνων ἡγεμόνων, ἀνήγειρε τεσσαράκοντα.

(1) Πολλαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ κώδικες σώζονται ἐν Βλαχίᾳ σλαβιστί· ἔτι δὲ ἐπιγραφαὶ δίγλωσσοι, σλαβικαὶ δηλονότι καὶ βλαχικαί.

(2) Φωτειν. Ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 40.

(3) Φωτ. Β'. 287.

(1) Φωτ. Β'. 151.

(2) Φωτ. Β'. 156.

(3) Φωτ. Β'. 168.

(4) Φωτ. Β'. 176.

(5) Φωτ. Β'. 238.

(1) Ἴδε τοῦ παρόντος λόγου μέρος Δ'.

(2) Munster. Σερβ. χρον.

(3) Φωτ. Β'. 15.

μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ πατριάρχου τούτου, ἐπὶ Νιάγκου (1512—21,) ὅστις κτίσας ναὸν τῷ Ἁγ. Νήφωνι ἐκάλεσε κατὰ τὰ ἐγκαίνια (1518) εἰς Βλαχίαν τοὺς ἀρχιμανδρίτας καὶ ἡγουμένους τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ αὐτὸν τὸν πατριάρχην Θεόκλητον μετὰ τεσσάρων περὶ αὐτὸν μητροπολιτῶν (1). Ἐπὶ Κωνσταντίνου Β΄. τοῦ Βραγκαβάνου (1688—1714) ὁ πατριάρχης Διονύσιος, διατρίβων τότε ἐν Βλαχίᾳ, συνήδρευσεν ἐν τῇ τῶν Βογιάρων συνελεύσει περὶ ἐκλογῆς ἡγεμόνος (2).

Ἀλλὰ περὶ τῶν διὰ τῆς ἐκκλησίας σχέσεων τοῦ ἑλληνισμοῦ γενομένου τοῦ λόγου, δὲν πρέπει νὰ παρατρέξωμεν τὰ πάμπολλα ἑλληνικὰ τῆς Βλαχίας μοναστήρια, ἤτοι μετόχια τῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις Μονῶν, ἅπερ καὶ Βλάχοι καὶ Ἕλληνες δαψιλῶς ἀφιέρουν. Καὶ σήμερον μὲν δικαίως τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἢ κοινωνικὴν ὠφέλειαν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ· ἀλλ' ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἦσαν πολλάκις ἰσχυρὰ πίστεως κέντρα, χαλινὸς τῶν ἐξηγριωμένων παθῶν, ἐνίοτε δὲ ἑστίαι γραμμάτων, καὶ ὡς πρὸς τὸν προκείμενον λόγον θεωρούμενα, ἦσαν οὐχ ἧττον πρυτανεῖα ἑλληνισμοῦ, διασώζοντα πρὸς τούτοις τὸ ζώπυρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὅλως ἑλληνικῇ μητροπόλει Οὐγγροβλαχίας εὐσεβῶς τηρούμενον. Τέλος οἱ Βλάχοι, παραλληλίζοντες ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἐν Αὐστρίᾳ ἀδελφούς, ἐφ' ὅσων βαρὺς ἐπεκάθησεν ὁ ζυγὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, καὶ βλέποντες ἐξ ἐναντίας ἐν Βλαχίᾳ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀνοχῆς, ἂς μὴ λησμονῶσι, καθὰ προελέχθη, ὅτι τ' ἀγαθὰ ταῦτα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀρθοδοξίαν ὀφείλουσιν. Ἀνακαλοῦντες δὲ τὰς δεινὰς ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ δόλου ἐπολεμεῖτο τὸ πολύτιμον τοῦτο τῶν κοινῶν ἡμῶν πατέρων κληροδότημα, ἂς ἐναισθάνωνται βαθύτερον τοὺς ἀδελφικοὺς δεσμούς, καὶ μετ' ἀποστροφῆς ἂς ἀποσοβῶσι τὰς ἀδελφομάχους τῶν ἐπιβούλων καὶ κοινῶν πολεμίων εἰσηγήσεις.

ϛ΄. *Περὶ τῶν ἀπὸ Νικολάου Μαυροκορδάτου μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως σχέσεων (1716—1821).*

Νικηθέντος τοῦ Καραμουσταφᾶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης (1683), καὶ ἔκτοτε ἀποκλινούσης τῆς ἀγρίας τῶν Ὀθωμανῶν δυνάμεως, ἡ Αὐστρία, ἐπανερχομένη εἰς τὰς Οὐγγρικὰς καὶ Τρανσυλβανικὰς κτήσεις αὐτῆς, ἐγκατέλιπεν ἀγνωμόνως τὴν Βλαχίαν. Ὅθεν κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου νίκας, αὕτη ἐστράφη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν· ἀλλὰ τὸ παρὰ τὸν Προῦτον ἀτύχημα ἐπανήγαγε τὴν χώραν εἰς τὴν συνήθη τυραννίαν τῆς Τουρκίας. Αὕτη δὲ ἠδύνατο μὲν ἤδη νὰ ἐγγράψῃ τὴν χώραν ἐπαρχίαν αὐτῆς, ἀλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικοὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ καίτοι τοῦ ξίφους τοῦ Δαμοκλέους ἐπικρεμαμένου αὐτοῖς, διέποντες ἤδη διὰ τῆς διερμηνείας τὰς ἐξωτερικὰς τῆς Τουρκίας σχέσεις, οὗτοι πολυτρόπως φιλοτιμούμενοι καὶ σπουδαρχοῦντες, κατώρθωσαν ν' ἀναγορεύηται ὁ ἡγεμὼν ἔκ τινων ἑαυτῶν γενῶν. Οὕτω δέ, ὅσα κακὰ καὶ ἂν ἀπεγένοντο, ξένων τούτων ὄντων πρός τε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἡγεμονίας, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οὗτοι ἐτήρησαν τὴν βλαχικὴν αὐτονομίαν καὶ περιῆψαν τῇ ἡγεμονίᾳ οὐσιώδεις τινὰς προνομίας, εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ὁμολογουμένως ὀφειλομένας. Πρῶτος δὲ Ἕλλην ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη Νικόλαος ὁ Μαυροκορδάτος (1716). Οἱ ἡγεμόνες ὅμως ἑκάστοτε ὡς ἐν πλειστηριασμῷ τινι τὴν ἡγεμονίαν λαμβάνοντες καὶ ὑπερτιμῶντες τὴν δόσιν, διὰ νὰ κορέσωσι τὴν φιλοχρηματίαν τῶν Τούρκων, ἦγον πρὸς τούτοις μεθ' ἑαυτῶν πολλούς τινας, οὐχὶ χρηστοὺς τοὺς πάντας· ὅθεν θέσεις, ἀρχαί, τίτλοι τὰ πάντα πλέον ἢ τὸ πρὶν ὤνια ἀπέβησαν· οὕτω λοιπὸν ἔχουσα ἡ χώρα κατετρύχετο. Ἐν τούτοις ἡ Ῥωσσία, σπεύδουσα εἰς ἐξασθένισιν τῆς Τουρκίας, καὶ τρὶς νικῶσα αὐτήν, παρενέβαλεν ἐν ταῖς συνθήκαις ἄρθρα ὑπὲρ τῆς Βλαχίας· οἱ πόλεμοι ὅμως ἐκεῖνοι ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ γινόμενοι ἔβλαπτον πλέον ἢ ὅσον αἱ συνθῆκαι ὠφέλουν. Τέλος ἡ μὲν ἑταιρία τῶν Φιλικῶν ἐξετείνετο· ἐπερχομένου δὲ τοῦ ἀοιδίμου Ὑψηλάντου, ὁ Βλαδιμηρέσκος ἐκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ξενικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τότε τῆς φρικτῆς ἀναρχίας, εἰσβαλόντων τῶν Τούρκων, ὁ μὲν Βλαδιμηρέσκος ἐθανατώθη· ὁ δὲ πρωταθλητὴς Ὑψηλάντης, κακῶς καὶ ἀτάκτως ἐχόντων τῶν περὶ αὐτόν, ἀφοῦ ὁ *ἱερὸς λόχος* ἀνδρείως ἔπεσε κατὰ τὸ Δραγασάνιον (29 Ἰουν. 1821), ἀπεχώρησεν εἰς Τρανσυλβανίαν, καὶ ἡ χώρα ὑπό τε τῶν στασιωτῶν καὶ τῶν Τούρκων δεινῶς ἐκακοῦτο. Ἐν τούτοις τῶν ἐν Ἑλλάδι ἡρωϊκῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἡ φήμη διεσαλπίζετο· ἡ δὲ Ῥωσσία νέον κατὰ τῶν Τούρκων ἡτοίμαζε πόλεμον. Τότε ἀναγκασθεῖσα ἡ Τουρκία ἀνηγόρευσε τέλος ἡγεμόνας, οὐχὶ πάντως ἐξ Ἑλλήνων, τῶν πλείστων προκρίτων ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ἐλεεινῶς σφαγέντων, ἀλλ' ἐξ ἐγχωρίων. Τέλος μετὰ τὴν ἐν Νεοκάστρῳ ναυμαχίαν, κηρυχθέντος τοῦ πολέμου, ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς καταλαβὼν τὰς ἡγεμονίας ἔβαινεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ συνθήκης γενομένης, ὠργανίσθησαν τὰ τῶν ἡγεμονιῶν διὰ τῶν Ῥώσσων.

Κατὰ τὴν ἀπὸ Νικολάου τοῦ Μαυροκορδάτου μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως περίοδον τῆς ἑλληνοκρατίας, τοσαύτη ἐγένετο τοῦ ἑλληνισμοῦ ἡ ἐπίδρασις, ὥστε ἀληθῶς δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι διὰ τῆς ἐκκλησίας, τῆς διοικήσεως, τῶν γραμμάτων, τῶν πολυαριθμοτάτων ἐποικήσεων καὶ ἐπιγαμιῶν, ἔγεινεν ἀληθὴς μετουσίωσις τῶν Βλάχων. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, μαρτυροῦσιν αὐτὰ τὰ ὀνόματα (παρώνυμα) τῶν Βλάχων. Οὕτως ἐν τῇ πρό τινων ἐτῶν ἐκδεδομένῃ ἐπισήμῳ ἐπετηρίδι, ἐν ᾗ περιέχονται τὰ ὀνόματα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἐν ᾧ τότε ἀπεσοβεῖτο ὁ ἑλληνισμός, μεταξὺ χιλίων διακοσίων περίπου ὀνομάτων, ἀφαιρουμένων τῶν ἱερατικῶν, περὶ τὰ διακόσια, ἅπερ ἑλληνικὰ ὄντα

(1) Φωτ. Β΄. 62—73. 78—84.

(2) Φωτ. Β΄. 271.

δὲν ἐμφαίνουσι πάντως καὶ ἑλληνικὴν καταγωγήν, λείπονται περὶ τὰ χίλια ὀνόματα, ἐξ ὧν τὰ τριακόσια ἕν, ἤτοι τὸ τρίτον περίπου, ἀνήκουσιν εἰς οἰκογενείας ἀδιστάκτως, καθόλου ἢ ἐν μέρει ἑλληνικάς, ὡς εὐκόλως δύναται μέχρι βεβαιότητος νὰ πεισθῇ ὁ βουλόμενος, ἂν διεξέλθῃ τὸν κατάλογον αὐτῶν (1). Σημειωτέον δέ, ὅτι μετὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, παντὸς ἑλληνικοῦ πράγματος καταδιωκομένου, πολλοὶ ἐξεβλάχισαν τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα· διότι ἐν Βλαχίᾳ ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι, μὴ ὑπαρχόντων διαδοχικῶν προνομίων, οἱ πλεῖστοι εὐκόλως μεταβάλλουσιν ὄνομα. Ὅθεν ὁ ἑλληνισμὸς ἐκ τούτου τῶν Βλάχων εἶναι καὶ μείζων ἢ ὅτι φαίνεται, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς πόλεσιν. Ἐν αὐταῖς δὲ πρὸ πάντων ἡ ἀλήθεια αὕτη μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς φυσιογνωμίας, οὐδόλως παραλλασσούσης τῆς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ κατά τι διαφέρει ἡ τῶν ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Βανάτῳ Βλάχων, ἀλλοιωθέντων ὁπωσοῦν ὑφ' ἑτέρων στοιχείων. Ἐνταῦθα δὲ ἀνήκει πρὸς τούτοις νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ Ἑλληνοβλάχων ἡ φυσιογνωμία, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, κατ' οὐδὲν τῆς τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων παραλλάσσει, ὡς οὐδ' οἱ ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος παλμοὶ τῆς καρδίας αὐτῶν. Πέποιθα δὲ καὶ ὅτι πολλοὶ αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα Ἕλληνες, μαθόντες καὶ τὴν γλῶσσαν διὰ τὴν πολλὴν ἐπιμιξίαν. Εἰ δὲ καὶ σπανιώτατα συνέπεσέ ποτε ἀδελφική τις ἔρις, οἵα ἡ περὶ τῶν δύο περιστερῶν, ἐν τῷ ναῷ τῆς Πέστης, πρὸ πολλοῦ ἐξηλειμμένη τῆς μνήμης τῶν συγχρόνων, μήπως ἀμέσως δὲν ἐνόησαν, ὅτι καὶ τοῦτο ἦτο ἔργον ξένων κοινῶν καὶ δυσμενῶν ἐχθρῶν, καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης ἀπαισίως ζητούντων νὰ μεταβάλλωσιν εἰς παλαίστραν ἀγενεστάτων παθῶν;

Οἱ δύο λοιπὸν λαοὶ Ἕλληνες καὶ Βλάχοι ἀπετέλουν ἐν Βλαχίᾳ ἓν μόνον ἔθνος, τῶν Βλάχων θεωρούντων τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδίαν ἑαυτῶν πατρίδα, συστεναζόντων διὰ τὴν στυγερὰν δουλοσύνην, ἀναπλαττόντων τὴν ἀνάστασιν, καὶ αὐτὴν τὴν κατ' ἐξόχως ἑλληνικὸν αἴσθημα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἱεροτελεστίαν. Ὅθεν ἡ λαλουμένη γλῶσσα τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἦτον ἡ Ἑλληνική, ἣν οἱ Βλάχοι τότε ἐλάλουν κατὰ πολλὰ βέλτιον ἢ οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων, ὡς πάντες οἱ γραμματικῶς τὰς γλώσσας μανθάνοντες. Ἐν Βλαχίᾳ δὲ ἀνεφάνη καὶ αἴθουσα ἑλληνική, ἐν ᾗ χαριέντως διεπλάττετο ἡ οἰκιακὴ φρασιολογία ἡ τόσον ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνεσταλμένη.

Τίς δύναται σήμερον νὰ ἀναιρέσῃ, ὅτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τινές, καὶ τῶν ἀρχόντων οὐκ ὀλίγοι ἦσαν, καὶ ἐνίοτε ἐξ ἀνάγκης, ἅρπαγες, δόλιοι, καταχρηστικοί· τινὲς δὲ αὐτῶν ὡς εἰς πολεμίαν τινὰ χώραν ἐπὶ τῆς Βλαχίας ἐπιπίπτοντες, καταφρονοῦντες τοὺς ἐγχωρίους καὶ ὡς νέφη ἀκρίδων πᾶν βλάστημα τῆς πολυπαθοῦς ἐκείνης γῆς καταβιβρώσκοντες ; . . . Ἀλλὰ πέπλος σιγῆς ἂς καλύψῃ τὰ συγγενικὰ δυστυχήματα! Ἡ φωνὴ τοῦ πάθους, ἂς μὴ ἐξογκόνῃ τὰ γενόμενα κακά· διότι ἡ ἀδέκαστος ἱστορία γράφει τὰ ψηφίσματα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν γενεῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἀτόμων, τῶν καὶ χθὲς ἔτι ζώντων, ἅτινα διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν αἵματος ἐπότισαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ βλαχικὴν γῆν, ἔνθα κεῖνται φιλοξενίαν εἰρήνης ἐπιζητοῦντα, καὶ ὧν τὴν κόνιν ἀπαισίως ἀγρία πολιτικῆς χεὶρ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐθνῶν ἀναμοχλεύει. Τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν διαφθορὰν ὡς λύμην τοῦ μέλλοντος ἀποστρεφόμεθα αἱ νέαι γενεαί· ἀλλ' ἆρά γε οἱ τῆς ἑλληνοκρατίας ἦσαν οἱ μόνοι αὐτῆς εἰσηγηταί ; Ἡ Βλαχικὴ χρονογραφία δὲν ἔσωσε τὰς πρὸς τοὺς Βλάχους ὁμιλίας τοῦ πατριάρχου Νήφωνος, καὶ ἐν αὐταῖς δὲν φαίνονται δυστυχῶς, διακόσια πεντήκοντα ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνοκρατίας, τὰ αὐτὰ στίγματα, ὅσα ἡ δουλεία ἐγκαίει ἐπὶ τῶν λαῶν ;

Ἀλλ' ἀποστρέφοντες τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν ὁμολογουμένων καταχρήσεων τῆς ἑλληνοκρατίας, ἥτις ἄλλως ὡς ξενικὴ ἑπόμενον ἦτο νὰ κατασταθῇ ὀχληρά, δίκαιον εἶναι νὰ ἀνακαλέσωμεν, ὅπερ προείπομεν, ὅτι ἡ αὐτονομία τῆς χώρας εἰς αὐτὴν ὀφείλεται. Μήπως ἕλλην ἡγεμὼν δὲν εἶναι ὁ καταργήσας τὴν γεωργικὴν δουλείαν (Κωνστ. Μαυροκορδάτος 1735) ; ὁ κατὰ τὸν ΙΖ΄. αἰῶνα εἰσαγαγὼν τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀραβοσίτου, οὐσιωδεστάτου νῦν

(1) Ἴδε Ζαχαρίου Καρκαλέκη ἐπετηρίδα βλαχιστὶ ἐκδεδομένην ἐν Βουκορεστίοις 1842· ἔκτοτε δὲ οὐδόλως σχεδόν, ὡς εἰκός, ἡ ἀναλογία αὕτη μετεβλήθη. Ἕπονται τὰ ὀνόματα Παλαιολόγος (τρίς), Ἀνδρόνικος, Ἱερώνυμος, Χριστόδουλος, Χρυσοσχολαῖος, Παλλαδᾶς (6), Παλαμᾶς, Χριστόδωρος Δούκας, Νοταρᾶς, Σοφιανός, Κάρπος, Σκαρλάτος (3), Ῥαλέτος (3), Ῥωσσέτος (4), Περιγένης, Ῥοδόφιλος, Νέστωρ, Καντακουζηνός, Σοῦτσος, Μαῦρος (4), Μάνος, Ἀργυρόπουλος, Μουντανιώτης, Τυρναβίτης (3), Ἰστιώτης, Μακεδόνσκης (3), Λασικιώτης, Χιώτης (2), Ἰαννιώτης, Μαργαρίτης, Δενδρινός, Σταυράκης, Ἀρκουδᾶς, Πασχάλης, Λαγκαδᾶς, Μαυρουδῆς (3), Πολυζώης (3), Κωσταφόρος, Μόσχος (2), Ἀνδρίκος (3), Φῶτος (2), Περδικάρης (3), Πανταζῆς, Ζωσιμᾶς (7), Φωτεινός (2), Ἀναγνωστάκης, Νίκας, Τσιγαρᾶς, Σχινᾶς (3), Παντελῆς, Φωτάκος, Μακρῆς, Πάγκαλος (3), Ἀρσενάκης, Πολύζος, Ζῶτος (5), Βλαστός (4), Ζεύχαρις (5), Τριαντάφυλλος, Τζανετάκης Σακελλάριος (7), Παπᾶς, Οἰκονόμος (3), Πατσούρας, Φάραγκας, Πανᾶς, Γούσης, Ῥαζῆς, Ῥαστῆς, Κανέλος, Φακᾶς, Ἀσάνης, Παρασκευᾶς (2), Πάλλης (2), Βελερᾶς (3), Χηνᾶς, Ἀρμύρας, Καρίβογλος (2), Κουτσαρίδης (2), Καρακασίδης, Ἀλτσῆς, Ἀσλάνογλος, Παπάζογλος (3), Μπακάλογλος (3), Σαμουρκάσης (3), Σαραφιάδης. Χατζίσκος (2), Χατζόπουλος (3), Χουρμούζης, Χαβιαρᾶς, Κάλφας (3), Καραζήσης (2), Κοντόπουλος (2), Χριστόπουλος (4), Παππαδόπουλος (8) Λευκόπουλος Κωστακόπουλος, Σισανόπουλος, Σαββόπουλος, Ἰατρόπουλος, Διαμαντόπουλος, Ἀσανόπουλος, Κυρόπουλος, Κεκροπίδης, Ἰωαννίδης (8), Παυλίδης (2), Σεργιάδης (5), Ἠλιάδης (8), Δημητριάδης (4), Ἀθανασιάδης (5), Ἐλευθεριάδης, Ἀλεξανδρίδης (7), Ὑπατιάδης, Φιλιππίδης (4), Βασιλειάδης (4), Πετρίδης (7), Νικολαΐδης (4), Διαμαντίδης (6), Ἀγγελίδης (3), Γρηγοριάδης (3), Ἀβραμιάδης, Στεφανίδης, Χρυσίδης, Μανουλίδης, Γραμματικίδης, Λαζαρίδης (5). Ζαφειριάδης, Μελιάδης (2), Κυριακίδης, Ἀναστασιάδης (3), Φωτιάδης (2), Μελινίδης, Οἰκονομίδης (4), Νεγρίδης, Ἀνδριάδης, Ἀντωνιάδης (2), Εὐσταθιάδης, Μασουρίδης, Σιμωνίδης, Φιρικίδης, Ἀριστίας, Ἀρίων, Λεωνίδας, Φίλιος, Στασίβουλος, Φορμίων, Λεωνίδαξ κτλ. κτλ. κτλ.

τῆς χώρας προϊόντος ; ὁ νομοθετήσας τοῖς Βλάχοις (1) ;

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀναποσπάστων ἀπὸ τῆς πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς κακῆς καταστάσεως τῶν κυβερνώντων, σφαλμάτων, μέγιστον βεβαίως ἦτο ἡ καταφρόνησις τοῦ ἐγχωρίου τοιχεσίου καὶ ἡ διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐχὶ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ κατάθλιψις αὐτοῦ· διότι οὗτος ἀντὶ νὰ κατασταθῇ τροφὸς καὶ παιδαγωγὸς τοῦ παρ'ᾧ ἐξενίζετο, βλαχισμοῦ, ἐξ ἐναντίας δεσπότης αὐτοῦ ἐγένετο. Τὰ ἔθνη ὅμως δὲν φονεύονται, ὡς τὰ ἄτομα, καὶ ταχέως ἀποκρούουσι τὸ ξενικόν, ὅταν ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐξεγερθῇ· ἂν δὲ ὁ ἑλληνισμὸς ἐννόει τὸν ἐν Βλαχίᾳ προορισμόν του, οἱ μεθ' ἡμῶν σήμερον τῶν Βλάχων δεσμοὶ ἤθελον εἶσθαι ἀδιάῤῥηκτοι. Ἀλλ' ἡ ἑλληνοκρατία ἐκ προθέσεως τάχα ἦτο ἐπιθετική ; ὄχι βεβαίως· ἀνέστιος ὁ ἑλληνισμὸς καταφυγὴν ἐζήτει, εἰς τὰ ἑαυτοῦ δὲ ἀσχολούμενος, τόσῳ εὐκολώτερον ἐλησμόνει τὰ τῶν Βλάχων, ὅσῳ καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἠμέλουν τὰ ἑαυτῶν. Διότι ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶχε καταντήσει τῆς κατωτέρας τάξεως γλώσσημα, σπανιώτατα δ' ἐκαλλιεργοῦντο τὰ βλαχικὰ γράμματα, ὧν ἀπῃτεῖτο δημιουργός· ἐν ᾧ οἱ ἀνώτεροι Βλάχοι, μὴ ἀνεχόμενοι ἄλλως ἢ Ἕλληνες νὰ καλῶνται, ἐθεώρουν τὸ *Βλάχος* ὡς συνώνυμον τῷ *χωρικός*. Ἄλλως τε δύω συνοικουσῶν φιλολογιῶν, ἡ κρείττων, ὡς εἰκός, ἐπικρατεῖ τῆς ἥττονος· μήπως σήμερον ἡ γαλλικὴ φιλολογία δὲ ἐπικρατῇ σχεδὸν ὥς ποτε ἡ ἑλληνικὴ τῆς βλαχικῆς. Ὅθεν τοσούτων συγγραμμάτων ἑλληνικῶν ἐκπονηθέντων ἐνταῦθα, οὐδεὶς οὔτε Ἕλλην, οὔτε Βλάχος ἐφρόντισε λεξικὸν τοὐλάχιστον βλαχικὸν νὰ συντάξῃ ἢ γραμματικὴν (2)· εἰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ πολιτειογραφίαν τῆς χώρας ἐνασχολήθησαν ὁπωσοῦν οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες, μείζονα βεβαίως τὴν ἀνάγκην ταύτην αἰσθανόμενοι. Ὅθεν ἐξεδόθησαν πέντε ἱστορικαὶ πραγματεῖαι, ἐξ ὧν ἡ τοῦ Δ. Φωτεινοῦ ἦτον ἡ περιεκτικωτάτη περὶ Βλαχίας συλλογή (3).

Οὐδεὶς ὅμως δύναται ν' ἀμαυρώσῃ τὴν ἐπὶ φιλομουσίᾳ δόξαν τῆς Ἑλληνοκρατίας· διότι ἀφοῦ ὁ ἡγεμὼν Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, περὶ τὸ 1735, συνέστησεν ἐν Βλαχίᾳ ἑλληνικὰ σχολεῖα, συμπαραλαβὼν καὶ τὴν τότε ἀτελῆ Βλαχικήν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐγκλιματισθέντα ἤρχισαν διὰ μεγαλοπρεποῦς προστασίας ν' ἀκμάζωσι. Μεταξὺ δὲ τῶν σχολαρχησάντων καὶ διδαξάντων ἐν Βουκουρεστίοις, Ἀλεξάνδρου, Θεοδώρου, Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου, Κωνσταντᾶ, Λάμπρου, Βαρδαλάχου, Δούκα, Βενιαμὶν, Γενναδίου κτλ. περιέχονται σεβαστὰ τῷ ἔθνει ὀνόματα, ἀνδρῶν ζηλωτῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν γενεὰν τῶν ἁγίων ἐκείνων διδασκάλων τῶν μετ' ἀφοσιώσεως ὡς ἱερωσύνην ἀσκούντων τὴν διδασκαλίαν, τῶν ἐν συμπαγεῖ τινι ἑνότητι συναπτόντων πίστιν, πατρίδα, παιδείαν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν ἐν Βουκουρεστίοις καὶ Ἰασίῳ μεγάλων ἐκείνων ἑστιῶν ἑλληνικῆς παιδείας, εὐσεβείας καὶ φιλογενείας, εἶναι ἰδίας πραγματείας ἔργον· ὅθεν ἐν παρόδῳ μόνον δυνάμεθα ν' ἀσπασθῶμεν τὴν σεβασμίαν μορφὴν τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου, ὅστις, ἀπαλλαγεὶς τῆς γραμματικῆς ἐρεσχελίας, ἐνεργὰ καθίστα τὰ ἐν τοῖς προγονικοῖς βιβλίοις αἰσθήματα, ἐγέννησε τὸν ἱερὸν λόχον, καὶ παρεσκεύασε γενεὰν ὅλην διδασκάλων πολλαχῶς τὴν πατρίδα εὐεργετησάντων. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν Βλάχοι, πρὸς τοὺς παρόντας ἀποβλέποντες διδασκάλους, μετὰ σεβασμοῦ καὶ πόθου πρὸς τὰς σεμνὰς ἐκείνας ὄψεις ἀτενίζουσι τὰ βλέμματα. Ἂς σιγήσῃ ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἡμιμάθεια ! διότι τὰς μεθόδους τῆς ἐποχῆς ὑπὲρ τὸ δέον κακίζουσα φωρᾶται ἀγνοοῦσα, ὅτι νόμος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς εἶναι ἡ κίνησις, ἡ μεταβολή, ἡ πρόοδος.

Τὸ πλῆθος τῶν δι' ἡγεμονικῶν καὶ ἀρχοντικῶν συνδρομῶν ἐκδεδομένων ἐν Ἑνετίᾳ, Βιέννῃ, Λειψίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ ἑλληνικῶν βιβλίων, ὧν πολλὰ μεγάλα καὶ ἀξιόλογα· τὸ πλῆθος τῶν νέων τῶν δι' ὁμοίων συνδρομῶν ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ παιδευθέντων, σαφῶς μαρτυροῦσι τὴν ἐνταῦθα μεγίστην τοῦ ἑλληνισμοῦ κίνησιν (1) καὶ διεγείρουσι τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν φιλοξενίαν, ἧς ἔτυχον αὐτοί τε καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Τυπογραφεῖα Ἑλληνικὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος συνεστάθησαν ἐν Ἰασίῳ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Βουκουρεστίοις, ἐν οἷς ἐξεδόθησαν ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα μεγάλα ἑλληνικὰ συγγράμματα, ὧν πολλὰ εἰς φύλλον· ἐκ τούτων δὲ τεσσαράκοντα δύο ἐκκλησιαστικά (2). Μὴ καταφρονῆτε, ὦ νεώτεροι, τὴν

(1) Καρατσᾶ νομοθεσία ἐν Βιέννῃ 1818. 8ον.

(2) Η'. « Γραμματικὴ ῥωμαϊκή, ἤτοι βλαχική ὑπὸ Μιχ. Μπογιατζῆ ἐν Βιέννῃ 1818 « εἶναι τῆς ἐν Μακεδονίᾳ βλαχικῆς διαλέκτου.

(3) Περιγραφὴ τῆς Βλαχίας κ.τ.λ. (εἶναι πολιτειογραφία, μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλ.) ὑπὸ Ἰω. Δαζάρου ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς Ζωοδόχου πηγῆς (ἐν Κωνσταντινουπόλει) 1789 μ4ον — Ἱστορία τῆς Βλαχίας (ἐπίσης πολιτειογραφική, ἐκδεδομένη ὑπὸ) Τουνουσλὴ· Βιέννῃ 1806 8ον. — Ἱστορία τῆς Ῥουμανίας κτλ, ἐν Λειψίᾳ 1816. 8ον καὶ — Γεωγραφία τῆς Ῥουμουνίας αὐτόθι [συγγραφεὺς εἶναι ὁ Δ. Δημητριάδης Φιλιππίδης, ὅστις ἔπαυσε τὴν ἐξακολούθησιν διὰ τὴν σφιδρὰν ἐπίκρισιν τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ (ἴδε Παπαδοπ. Βρετοῦ κατάλογον)]. — Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας κ.τ.λ. ὑπὸ Διονυσίου Φωτεινοῦ εἰς τόμ. 3 Βιέννῃ 1818. Ἡ ἱστορία αὕτη, μετρία κατὰ τὴν κριτικὴν, τὰ γενικὰ γεγονότα καὶ τὴν σύνταξιν εἶναι περιεκτικωτέρα καὶ τῆς ἐν Βλαχίᾳ μετὰ ταῦτα βλαχιστὶ ἐκδοθείσης ὑπὸ Ἀαρὸν καὶ τῆς τοῦ Μολδαυοῦ Κ. Κογαλνιτσάνου, ἐν Παρισίοις.

(1) Τηλικαύτη δὲ ἦτον, ὥστε ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασίῳ παριστάνοντο Ἑλληνικὰ δράματα.

(2) Ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαδοπ. Βρετοῦ ἀξιολόγου βιβλιοκαταλόγου ἐξάγεται, ὅτ. ἐξεδόθησαν ἑλληνιστὶ συγγράμματα·

Ἐν Ἰασίῳ	1639-1746	καὶ	1814-1820	ἐκκλ	12	φιλ 3.
Ἐν Βουκουρεστ.	1690-1766	»	18	»	3.	
Ἐν Συναγόδῳ	1697 1701	»	7	»	0.	
Ἐν Ῥιμνίκῳ	1705-1706	»	2	»	0.	
Ἐν Τιργοβίστῳ.	1710-1715	»	3	»	0.	
Τὸ ὅλον 48 ἤτοι·		»	42	»	6	

εἰς φύλλ. 14, εἰς 4ον 19 καὶ εἰς 8ον 15· τούτοις προσέθηκα δύω παραλειφθέντα· ὑποπτεύω δὲ ὅτι θέλουσιν ἀνακαλυφθῆ καὶ ἄλλα.

περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ λεπτολόγον σπουδὴν τῶν ἡμετέρων πατέρων· διότι δεινῶς μὲν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἡ ἐθνότης ἡμῶν κατετρέχετο, ἐκεῖνοι δὲ ὡς γενναῖοί τινες μαχηταὶ διὰ τῶν ὅπλων τοῦ αἰῶνος ἔσωζον τὴν πατρίδα.

Πολλὰ τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἐκπονηθέντων βιβλίων τοιαῦτα εἶναι, ὥστε δυσκόλως εὑρίσκονται ἀντάξια ἐν τῇ ἐφεξῆς ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ· ἱκανὸν εἶναι νὰ ὀνομάσωμεν τὸ περὶ καθηκόντων Νικολάου τοῦ Μαυροκορδάτου (1) ἐν Βουκορεστίοις καὶ ἐκδοθὲν, τοῦ νεωτέρου Ἀνακρέοντος Χριστοπούλου τὰ λυρικὰ, τοῦ νέου Τυρταίου Ῥήγα τοῦ Φεραίου τὰ ᾄσματα, ἐκδοθέντα ἐν Ἰασίῳ (2), Ζηνοβίου Ἠώπ, μαθητοῦ τοῦ Λάμπρου, τὴν μετρικὴν κ.τ.λ. Ἡγεμόνες τότε δὲν ἀπηξίουν τὴν συγγραφήν· οἷος ὁ μνημονευθεὶς Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ποιήσας Βόσπορον ἐν Βορυσθένει κ. τ. λ. Οἱ δὲ Βλάχοι, πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀμιλλώμενοι, ὡς τῆς αὐτῆς μητρὸς Ἑλλάδος τέκνα, σπουδαῖα συνέτασσον πονήματα· οὕτως ὁ ἡγεμονόπαις Κωνσταντῖνος ὁ Βραγκοβάνος ἐξέδωκε παραλλήλους βίους τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν μετενεχθέντας· ὁ Νίτσογλος τὴν πρώτην ἑλληνορωσσικὴν γραμματικὴν κτλ. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ καταπαύσωμεν τὸν περὶ τούτων λόγον, πρὶν ἢ ἀνακαλέσωμεν ἐπ' εὐγνωμοσύνῃ τοῖς τε Βλάχοις καὶ Ἕλλησι τὰς θείας ἐκείνας μορφὰς τῶν μητροπολιτῶν Οὐγγροβλαχίας Δοσιθέου, Γρηγορίου κλ. οἵτινες ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς τῆς ὀρθοδοξίας πνεύματος ὁρμώμενοι ζηλωταὶ καὶ θερμοὶ ἀνεδείχθησαν προστάται τῶν τε ἱερῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ζ'. *Περὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ νῦν σχέσεων.*

Ἐπίλογος.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν οὐ μόνον ἀδελφικαὶ ἐκ Βλαχίας καὶ πολυειδεῖς συνδρομαὶ ἐπέμφθησαν· οὐ μόνον πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐξηγοράσθησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν Βλάχων τὸ αἷμα ἐπότισε τὸ δένδρον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐνῷ οἱ πρόκριτοι αὐτῶν, φυγοπάτριδες ἕνεκα τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἡμετέρων συμβάντων, μεγάλα ὑπέστησαν δυστυχήματα. Οὐδεμία λοιπὸν ἑλληνικὴ καρδία δύναταί ποτε νὰ γείνῃ ἐπιλήσμων τῆς ἀδελφικῆς φιλοξενίας, ἧς οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἔτυχον, ἐν χώρᾳ ἀδελφῇ σώζοντες τὴν κιβωτὸν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τὰς περὶ πατρίδος ἐλπίδας.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἑλληνικὴν κυρίως ἐπανάστασιν, τὴν παγωλεθρίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισήμων ἑλληνικῶν γενῶν, καὶ τὴν ἐγκατάστασιν ἐγχωρίων ἡγεμόνων, μεταβληθεισῶν τῶν τε ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τῆς ἡγεμονίας σχέσεων, ἐγένετο δεινὴ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντίδρασις· διότι κατὰ τὰς μεταβολὰς ὑπερακοντίζεται πολλάκις ὁ σκοπός. Ἤδη δυσμενὴς ξένη πολιτικὴ ἐνησμενίζετο παριστῶσα τὸν ἑλληνισμὸν ὡς ἀντίπαλον τῆς βλαχικῆς ἐθνότητος. Τότε αἱ κακοπραγίαι τῆς Ἑλληνοκρατίας ἐξετέθησαν χαιρεκάκως καὶ κακοβούλως ὑπ' ὄψιν τῶν Βλάχων, οἵτινες ἀπατηθέντες ἠσχύνθησαν καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Εὐαγγελίων νὰ γινώσκωσιν. Ἐπειράθησαν μέν τινες νὰ κατασκευάσωσι νόθον τινὰ σλαβικὴν ἐθνότητα, ἀλλ' ἀποτυχόντες ἠνέχθησαν ζηλότυπόν τινα ῥωμανικὴν καὶ εἰονεὶ δυτικὴν ἐθνότητα, ἄσχετον πρὸς πᾶσαν ἀδελφὴν ἄλλην ἐθνότητα καὶ δολίως μεμονωμένην εἰς τὸ χάος τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου. Ἡ βλαχικὴ φιλολογία κυρίως ἀπὸ τῆς ἐπὶ Σερβάνου (1679 — 87) βλαχικῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν γραφῶν, ἣν ἐχθρά τις τῶν Βλάχων δύναμις εὗρε τρόπον ἀοράτως νὰ νοθεύσῃ (1), ἀρξαμένη διὰ τῶν ἀδελφῶν Γραικιανῶν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος διὰ τοῦ διδασκάλου Λαζάρου, καί τοι ἀποβαλοῦσα τὸ στήριγμα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ πρωτόπειρος οὖσα, οὐχ' ἧττον ὅμως διὰ τῆς φιλογενείας, εὐφυΐας καὶ ἱκανότητος τοῦ ἀναμορφωτοῦ αὐτῆς Ἰω. Ἰλιάδου, τῆς γλώσσης ἀπαλλαγείσης πολλῆς βαρβαρότητος (2), οὐκ ὀλίγα παρήγαγε προϊόντα λόγου καὶ ἐπαίνου ἄξια. Ἀλλ' ἡ βλαχικὴ ἐκπαίδευσις δι' ἔλλειψιν παραδόσεων ἐπλανήθη, οὐχὶ ἄνευ πνεύματος ξενικῆς ἐπιβουλῆς ὀργανισθέντων τῶν μέσων σχολείων, τῶν δὲ ἐπὶ Α. Γκίκα συσταθέντων δημοτικῶν, μετ' αὐτὸν καταλυθέντων. Τὴν δ' ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀντικατέστησεν ἡ γαλλική, ἐξ ἧς πολλάκις ἐλήφθη οὐχὶ τὸ κράτιστον· ὅθεν δὲν πρέπει ν' ἀπορῇ τις, ἂν ἡ μέχρις ὑπερβολῆς διάδοσις ἐπιπολαίων καὶ εὐκόλου ἠθικῆς μυθιστορημάτων παράγει ἀποτελέσματα διαφορώτατα ἢ ἡ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, οὓς οἱ γεροντότεροι, νέοι ὄντες, ἐσπούδαζον· καὶ ἂν μεταξὺ τῶν νεωτέρων σπανιώτερον ἀπαντᾶται ἡ ἐμβρίθεια, ἡ ὡριμότης καὶ ἡ περὶ τὸ βαθέως σκέπτεσθαι δύναμις τῶν πρεσβυτέρων. Οὕτως ὁ χαρακτὴρ τῶν Βλάχων οὐσιωδῶς ἠλλοιώθη· τὴν δὲ μεταβολὴν ταύτην καὶ αὐτὴ τῆς μητροπόλεως αὐτῶν παριστᾷ ἡ κοινωνία· διότι ἡ ἀριστοκρατία, ἥτις εἰς ἐποχὰς κινδύνων εἶναι πολλάκις ἡ μόνη τῆς ἐθνότητος ἄγκυρα ἀμερίμνως ὑπὸ τῆς ἀσωτείας ἐποντίσθη· ἀλλ' ὡς ἐν Ἑλλάδι τῆς πανωλεθρίας ἐξαλειφούσης καὶ φαναριώτας

(1) Τούτου καὶ ἄλλα ἐξεδόθησαν· οἷον φροντίσματα· Φιλοθέου πάρεργα τὸ ὑπὸ τοῦ Bignon ἐπαινούμενον· ὁ δὲ Harles ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Φαβρικίου τὸ σύγγραμμα καταλίγων καλεῖ τὸν συγγραφέα Philotheum! (ἴδε Παπαδ. Βρετοῦ κατάλογον).

(2) Ῥήγα Βελεστινλὴ ὕμνοι καὶ ᾠδαί, ἐν Ἰασίῳ, 1814 12ον.

(1) Ἡ μετάφρασις ἐγένετο λαθραίως ἐκ τῆς εἰς χρῆσιν τῶν ἐν Αὐστρίᾳ Οὐνιτῶν ἐκδόσεως τῆς Βουλγάτας· ὁ δὲ πολλαχῶς τὴν πατρίδα αὐτοῦ εὐεργετήσας καὶ ἄριστος ἐν Βλάχοις φιλολόγος Ἰω. Ἰλιάδης, μεταφράζων νῦν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν κειμένων τὰς γραφὰς, ἀνεκάλυψε καὶ κατήγγειλεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τὸν προγεγονότα δόλον (ἴδε Εὐαγγελικ. κήρυκ. ἔτους Η'. ἀρ. 11 Νοέμβ 1858)

(2) Δικαίως ἡ γλῶσσα ἀνατρέχει σήμερον εἰς τὰς λατινικὰς πηγὰς καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἰταλικῆς· ἀλλ' ὑπερ ἄφευκτον εἰς πᾶσαν ἀντίδρασιν, τὸ καθαρτικὸν σύστημα, τολμῶ νὰ εἴπω καί τοι ξένος, προβαίνει πολλάκις μέχρις ὑπερβολῆς.

καὶ καπετάνους καὶ κοτζαβάσας, ἠγείρετο ἡ μέση τάξις τῶν λογίων, τῶν ἐμπόρων καὶ τῆς νέας γενεᾶς, καὶ ἐπλήρου τὸ κενόν· οὕτω δὲν συνέβη ἐν Βλαχίᾳ, ἐπειδὴ τὴν ἀριστοκρατίαν ἀποῤῥέουσαν δὲν εἶναι ἑτοίμη νὰ διαδεχθῇ ἡ μέση τάξις· ὅθεν αἱ μὲν ἐθνικαὶ ἰδέαι δὲν ἀποτελοῦσιν ἔτι σύστημα, αἱ δὲ ἀφθόνως εἰσαγόμεναι δυτικαὶ δὲν εὑρίσκουσι στήριγμα. Καὶ ἡ Βλαχία σήμερον εἶναί τι ἀόριστον, οὔτε ἀνατολὴ οὖσα, οὔτε δύσις· ὥστε ἡ διαλυτικὴ πολέμιος πολιτικὴ κατεσκεύασεν εὐρὺ ἐνεργείας στάδιον.

Οὐδέποτε ὅμως ἐξέλιπον ἐν Βλαχίᾳ οὔτε ἐκ τῆς πρεσβυτέρας γενεᾶς γενναῖοί τινες καὶ νοήμονες, οἵτινες καί τοι κατακρίνοντες τὴν παρελθοῦσαν ἐπέμβασιν τῶν Ἑλλήνων, ποθοῦσιν ὅμως τὴν δικαίαν ἐπιῤῥοὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὔτε ἐκ τῶν τῆς νέας γενεᾶς· ἱκανὸν εἶναι νὰ ὀνομάσωμεν τὴν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Δώρας Διστρίας καλυπτομένην περιφανῆ συγγραφέα, ἧς ἡ καρδία, ἑλληνικῆς οὖσα καταγωγῆς, πάλλει ὑπὲρ τῆς πατρίδους τῶν πατέρων της, καὶ ὁ χαριέστατος κάλαμος ὑπὲρ αὐτῆς συνηγορεῖ ἐν τῇ Δύσει· ὁ δὲ ἐμβριθὴς νοῦς ἀναπλάττει τὴν ἐν τῇ ἀδελφικῇ ἑνώσει πολιτικὴν τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ χριστιανῶν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸν Κ. Ἠλιάδην, ὅστις διὰ γλαφυρῶν ποιημάτων ἠσπάσθη τὴν πρώτην ἐν Βλαχίᾳ Ἑλληνικὴν σημαίαν· μακρὸν δὲ διανύων φιλολογικὸν καὶ πολιτικὸν στάδιον ἐφθασεν ἤδη ὅθεν ὡρμήθη, εἰς τὸν μετὰ τῆς Ἑλλάδος δεσμόν· καὶ ἄγγελος ἀγάπης ἐλθὼν ἐνταῦθα πρὸ οὐ πολλοῦ, ὡς ἀπὸ μικρᾶς ὁδοιπορίας, υἱϊκῶς τὴν Ἑλλάδα ἠσπάσθη, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους πολλούς, ὅσους ἡ πλάνη δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτραχηλίσῃ καὶ ἡ πολιτικὴ νὰ διαφθείρῃ.

Ἐνῷ δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιγιγνομένης ἀντιδράσεως ἐνεργοῦσιν ἔτι ὡς εἰκὸς ἐκ τοῦ παρελθόντος, αἱ ἐπιῤῥοαὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὗτος παρίσταται ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ὑπὸ πολυαρίθμων κατοίκων καὶ παροίκων Ἑλλήνων, οἵτινες δύνανται νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὰς ἑξῆς τέσσαρας τάξεις·

α. Τὰ λείψανα τῆς ἑλληνοκρατίας ἔντε τῇ ἀριστοκρατίᾳ καὶ ἐν τῷ λαῷ. Ἐκ τούτων οἱ μὲν κτηματίαι ὄντες δραστηρίως αὐξάνουσι τὴν ἑαυτῶν περιουσίαν, ὥστε μέρος τῶν γεωργικῶν προσόδων τῆς χώρας εἶναι εἰς χεῖρας αὐτῶν (1)· οἱ δὲ διάφορα μετέρχονται ἔργα. Ἐκ τούτων οἱ μὲν πρὸ ὀλίγου ἀφομοιωθέντες τοῖς Βλάχοις εἶναι οὐχὶ σπανίως δεινοὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διῶκται, ὡς συμβαίνει εἰς πάντας τοὺς ἐξομώτας· οἱ δὲ τηροῦντες διακεκριμένον τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, δὲν εἶναι πολλὰ προσφιλεῖς εἰς τοὺς ἐγχωρίους ὡς παριστῶντες μισητόν τι παρελθόν· ἄλλως τε, ξένων ὡς πρὸς τὸ ἔθνος ὄντων αὐτῶν, τινὲς διεκρίθησαν ὑπηρετοῦντες ξένην τινὰ πολιτικήν.

(1) Ὁ ἐν Γαλατσίῳ φιλογενὴς προξενος Στ. Γκιώνης, ὁ βέλτιον παντὸς ἄλλου τὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συμφέροντα ἐννοῶν καὶ προάγων καὶ οὐκ ὀλίγας θυσίας ὑπὲρ αὐτοῦ καταβαλών, συνέταξε πίνακα τῆς ἐν Μολδαυίᾳ κτηματικῆς περιουσίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς προσοδικῆς αὐτῆς αὐξήσεως ἐν ἐμβριθεῖ τινι ὑπομνήματι, οὗ τὴν δημοσίευσιν εἰλικρινῶς εὐχόμεθα.

β'. Οὐκ ὀλίγοι εἶναι οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ οἱ διαχειριζόμενοι τὰ κτήματα τῶν ἐν τῷ Ἁγ. Ὄρει, τῷ Ἁγ. Τάφῳ καὶ ἀλλαχοῦ Μονῶν· ταῦτα δὲ ἀποτελοῦσι μέγα μέρος τῆς ὅλης κτηματικῆς περιουσίας τῆς Βλαχίας· εἰ δὲ καὶ πολλοὶ τῶν ἑλλήνων ἡγουμένων, ἄνδρες εὐσεβεῖς καὶ φιλογενεῖς, εἶναι ἱκανοὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν σεμνὴν τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ πολλοὶ αὐτῶν οὕτω διαχειρίζονται τὴν πολυτελῆ ἐκείνην περιουσίαν, ὥστε οὔτε αἱ ἀρχικαὶ μοναὶ ὠφελοῦνται, οὔτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, οὔτε ἡ Βλαχία· ἄλλως τε καί τινες διὰ τοῦ παραδείγματος δὲν ἐμπνέουσι τὸ ἱεροπρεπὲς ἐκεῖνο αἴσθημα, ὅπερ πρέπει νὰ διακρίνῃ τὸν ὀρθόδοξον κληρικόν. Ἡ Βλαχικὴ λοιπὸν πολιτικὴ τείνει εἰς τὸ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου τὴν μεγίστην ταύτην καὶ ἄχρηστον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιουσίαν· ἡ δὲ ξένη πολιτικὴ ἐπεμβᾶσα περιέπλεξε τὸ ζήτημα διὰ ν' αὐξήσῃ τὴν διχόνοιαν, ὁτὲ μὲν τοὺς κληρικοὺς προστατεύουσα, ὁτὲ δὲ ἀπειλοῦσα αὐτούς, ὅπως διατελῶσι πειθήνιοι. Βεβαίως οὔτε τῶν εὐσεβῶς θανόντων πατέρων τὰς διαθήκας οἱ Βλάχοι δίκαιον ἔχουσι νὰ καταλύσωσιν, ἂν κατὰ τὴν διάνοιαν ἐκείνων, καὶ γενναῖόν τι διὰ τῆς περιουσίας ταύτης πρὸς τὴν ὅλην ὀρθοδοξίαν δὲν καταρτίσωσιν, οὔτε περὶ τῆς ἀχρησίας τοσαύτης προσόδου ν' ἀμεριμνῶσιν. Ἀλλὰ καιρὸς εἶναι, αἱ μὲν Μοναὶ νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι διὰ νὰ ἔχωσι λόγον τινὰ ὑπάρξεως πρέπει νὰ λάβωσι πρακτικήν τινα καὶ βιωφελῆ τάσιν· ποῦ εἶναι τὰ σχολεῖά των, ἐν οἷς διαπλάττονται πνευματικοί, κατηχηταί, ἱεροκήρυκες, ἁγιογράφοι; ποῦ αἱ βιβλιοθῆκαι, τὰ τυπογραφεῖα, αἱ θρησκευτικαὶ ἐφημερίδες των; Ποῦ τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ πτωχοτροφεῖα; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι κατὰ τὸν νοῦν τῶν διαθηκῶν καὶ χάριν εὐγνωμοσύνης ὀφείλουσι νὰ συντελῶσιν εὐχαρίστως καὶ εἰς τὰ ἐντόπια πράγματα· οἱ δὲ Βλάχοι καταρτίζοντες προσηκόντως τὰ τῶν βλαχικῶν Μονῶν καὶ παράδειγμα αὐτὰς καθιστῶντες, ἃς ἐπιμένωσιν ἐπ' ἀγαθῷ εἰς τὴν πολυειδῆ βελτίωσιν τῆς διαχειρίσεως καὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν περιουσίας.

γ'. Ἄλλην ἑλληνικὴν τάξιν ἀποτελοῦσιν οἱ ἀγρονόμοι (φαντάσαι), οἵτινες μισθούμενοι τὰ ἀρχοντικὰ ἢ μοναστηρικὰ κτήματα, ἀφ' ἑαυτῶν ἢ δι' ἐμπόρων ἐξάγουσι τὰ προϊόντα· οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἤδη οὐκ ὀλίγοι τὸ ἔργον τοῦτο μετέρχονται. Πολλοὶ αὐτῶν βεβαίως, τιμίως ἐργαζόμενοι ηὔξησαν δικαίαν περιουσίαν, ἣν καλῶς διαχειριζόμενοι διακρίνονται ἐπὶ φιλογενείᾳ. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγοι διὰ κερδοσκοπίαν τείνουσιν εἰς τὸ νὰ πιέζωσι τὸν Βλάχον χωρικόν, πρὸς τοῦτο συμμάχους ἔχοντες πολλοὺς τῶν Βογιαρῶν, ὧν τὰ δικαιώματα καὶ προνόμια ἐμίσθωσαν· διότι ὅσον ὁ χωρικὸς πιέζεται, τόσον κατὰ τὰς ἐσφαλμένας τῶν ἐν τῷ παρόντι μόνον ζώντων ἰδέας, καὶ ἡ ἀγρονομικὴ καὶ ἑπομένως ἡ ἀρχοντικὴ πρόσοδος αὐξάνεται· ὥστε ὁ ἀγρονομικὸς τύπος κατεσκευάσθη ἀγενής τις καὶ δυστυχῶς συνεζευγμένος μετά τινος ἑλληνικοῦ εἴδους ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν πολλῶν Βλάχων· διὸ πολλάκις ὁ ἀγρονόμος εἶναι ἄδικον θῦμα παθῶν καὶ προλήψεων, οὐχὶ σπανίως κατατρεχόμενος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ πλεῖστοι ἀγρονόμοι εἶναι μισητοὶ οὐ μόνον διὰτὰς κατὰ τῶν γεωργῶν κακώσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμμαχίαν αὐτῶν μετὰ τοῦ βογιαρικοῦ κόμματος, ὅπερ ἡ νέα γενεὰ τῆς προόδου ἀποσοβεῖ.

Οὕτως αἱ τρεῖς προηγούμεναι τάξεις τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὰς περιστάσεις, οὔτε εἰς τὸν σύνδεσμον τῶν πρὸς τοὺς Βλάχους συνετέλεσαν, οὔτε λαμπρότερον ἐγγυῶνται τὸ μέλλον· ἐξ ἐναντίας πολὺ μέρος αὐτῶν φθινίθει καὶ τοῦτο θέλει πιθανῶς ἐκλίπει, ἀναπτυσσομένων τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους. Δὲν συγκατελέξαμεν δὲ εἰς οὐδεμίαν τῶν τάξεων τούτων μέγα πλῆθος μικρῶν ἐμπόρων, βιομηχάνων καὶ ἄλλων πορισμοῦ χάριν κατοικούντων ἢ παρεπιδημούντων ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν.

δ'. Ἀλλ' ἡ τῶν Ἑλλήνων τάξις εἰς ἣν ἡ πατρὶς σεμνυνομένη μετ' ἐλπίδων ἀτενίζει, ἣν οἱ Βλάχοι αὐτοὶ πρέπει ἀδελφικῶς ἀγαπῶντες νὰ συντρέχωσιν, εἶναι οἱ τῶν τὰς παροχθίας πόλεις οἰκούντων ἐμπόρων, ὧν κυριώταται ἡ Βραΐλα καὶ τὸ Γαλάτσιον, ἑλληνικαὶ κυρίως εἰπεῖν ἐμπορικαὶ ἀποικίαι· οἱ δὲ ἑκατέρωθεν τοῦ κάτω Ἴστρου ἐμπορευόμενοι Ἕλληνες εἶναι ὄχι ἐλάττους τῶν ἑξακισμυρίων, ἑξαισίως περὶ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους αὐξηθέντος τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν. Ὅθεν ἐνῷ ἡ Βραΐλα π. χ. ἦτο περὶ τὸ 1830 ἐρείπιον τουρκικοῦ φρουρίου, ἤδη ὁ Ἕλλην αὐτόθι ἢ ἐν Γαλατσίῳ διατρίβων δύναται νὰ φαντασθῇ ἑαυτὸν ἐν τῇ πατρίδι, ἀκούων ἐν ταῖς ἀγυιαῖς καὶ αὐτῶν τῶν ὁπωροπωλῶν τὰς ἑλληνικὰς φωνάς, καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς παροικοῦντας Ἰουδαίους ἑλληνιστὶ λαλοῦντας καὶ βλέπων λαὸν ὁλόκληρον Ἑλλήνων ναυτῶν, καὶ τὴν ἡμετέραν σημαίαν πάσης ἄλλης ἀσυγκρίτως κοινοτέραν (1). Οἱ αὐτόθι Ἕλληνες ἀκραιφνέστερον τηροῦντες τὸν ἑλληνισμὸν οὐδόλως σχεδὸν εἰς τὰ τῶν ἐγχωρίων παραβάνονται. Ἀλλ' εἶναι λίαν ἐνεργητικοὶ εἰς τὴν Βλαχίαν, διότι ἕνεκα τῶν μεγάλων αὐτῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, εὐκολύνουσι τὴν ἐξαγωγὴν τῶν βλαχικῶν προϊόντων, ὑπερτιμῶντες αὐτὰ καὶ εἰσάγουσιν πλοῦτον πολύν, ὃν οἱ ἐγχώριοι, οὐδὲ ῥοπὴν, οὐδὲ μέσα εἰς ἐμπορίαν ἔχοντες δὲν ἠδύναντο νὰ παρασκευάσωσιν· ὅθεν καὶ ἡ κατ' αὐτῶν καταφορὰ μετρία οὖσα ἐκλείπει.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ νέα γενεὰ τῶν Βλάχων παντάπασιν ἀγνοεῖ τὴν νέαν γενεὰν τῶν Ἑλλήνων, διότι αἱ ἐν Βλαχίᾳ σχέσεις ἀνήκουσιν ὅλαι εἰς τὸ παρελθὸν, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμέναι καὶ πικρίας τινὸς καὶ προλήψεων. Αἱ δὲ ἐν Ἑλλάδι λίαν συνεσταλμέναι εἶναι, εἰ καὶ πολὺ σπανιώτερον, ἀπηχήματα, ἐπίσης προληπτικῶν φωνῶν ἐκ τοῦ παρελθόντος. Ἀλλ' αἱ νέαι γενεαὶ πρέπει νὰ ἐνστερνίζωνται τὰ πάθη τῶν γερόντων, ἐνῷ ἡ ἀλλοτριότης αὕτη εἶναι λίαν εἰς ἀμφότερα τὰ ἔθνη ἐπιβλαβής;

(1) Ἴδε annuaire de la principanté de la Valachie 1841 ἐν Βουκουρεστίοις ἀνωνύμως, εἶναι δὲ ἔργον Voldem. Blaremberg· αἱ ἐν αὐτῷ σημειώσεις εἶναι ἀκριβεῖς· ἀλλ' ἔκτοτε κατὰ πολὺ ηὔξησε τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον.

Τοῦ δ' ἐμοῦ ἔργου συντελουμένου ἤδη, πρὸς μόνον τὴν ἀλήθειαν ἀποβλέπων δὲν ἀμβλυωπῶ πρὸς πὴν πολλὴν αὐτοῦ δυσχέρειαν, οὔτε πρὸς τὴν ἀτέλειαν αὐτοῦ, οὔτε πρὸς τὴν δυσμένειάν τινων τὴν ἀλήθειαν φοβουμένων καὶ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων. Ἀλλὰ βέβαιος ὤν, ὅτι εἰλικρινῶς ἐπεζήτησα τὴν ἐφ' ὅσον δύναμαι ἐκτέλεσιν καθήκοντος πρός τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Βλαχίαν, θαῤῥούντως ἐπικαλοῦμαι τὴν εὔνοιαν τῶν ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χώρᾳ εὖ φρονούντων.

Οὐδὲν ἔθνος βεβαίως εἶναι ἰδιογενὲς, ἀπό τινων ἐξ ἀρχῆς πρωτοπλάστων αὐτοχθόνων, ἄνευ τινὸς ἐπιμιξίας, καταγόμενον, ὡς τὰ ἰδιόφυλα ἄλογα καὶ ἄγρια τῶν ζώων· διότι τούτῳ ἤθελεν εἶσθαι δυστυχέστατον τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, καθ' ὃ ἡ ἐπιμιξία παρίσταται οὐσιώδης προνοίας νόμος. Ἀλλ' εἰ καὶ τῶν πλείστων ἐθνῶν τὰς ἀρχικὰς ἐπιμιξίας ἀγνοοῦμεν, κατὰ τὸ μᾶλλον ὅμως καὶ ἧττον, πάντα δι' ἐπιμιξίας ἐγένοντο, μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπικρατοῦντος στοιχείου τινὸς προμορφωθέντος τινὸς λαοῦ· ὅθεν ἡ καταγωγὴ ἀφορᾷ κυρίως τὴν διαρκεστάτην καὶ βεβαιοτάτην τῶν ἐπιμιξιῶν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, πιθανωτάτη εἶναι ἡ ἀρχικὴ συμφυλία τῶν Δακοθρακῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνοπελασγοὺς καὶ ἑπομένως ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων ἀρχικὴ ὁμοφυλία· βεβαιοτάτη ἡ ἐφεξῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐπιμιξία· δι' ἐπισήμων μάλιστα ἐπιγραφῶν ἀποδεικνύεται ἡ αὔξησις ταύτης ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτῆς καταστάσεως καὶ ἀποικήσεως· ἔτι δὲ ἡ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου κράτους μάλιστα διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τέλος ἡ διὰ τῆς ἑλληνοκρατίας ἄφθονος ἐγχώνευσις ἑλληνικῆς φυλῆς ἐν τῷ Βλαχικῷ λαῷ. Ἐκ τούτου λοιπὸν δὲν ἀποδεικνύεται μὲν, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοι τῶν Δωριέων Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Ἰώνων Ἀθηναίων· ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς πλὴν τῆς ἀρχικῆς συγγενείας, πρὸ δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, διὰ τοσούτων πόρων φυσικῶς εἰσεχώρησα νεῖς τοὺς Βλάχους, ὥστε εἶναι τὸ κατὰ φύσιν ἐπικρατέστατον φυλετικὸν στοιχεῖον, διότι ἑκάστου ὄντως Βλάχου, μάλιστα ἐν ταῖς πόλεσι γονεύς τις ἢ πρόγονος ἦτο πάντως Ἕλλην, κατὰ τὴν εὐρυτέραν τοῦ ὀνόματος συνεκδοχὴν, ὡς ὁ ἑλληνισμὸς ἠθικῶς ἐγένετο ἐν Βλαχίᾳ καὶ τὸ ἐπικρατέστερον πολιτιστικὸν στοιχεῖον τῆς κοινωνίας.

Ὅτι δὲ ἐνῷ οἱ μεσημβρινοὶ Γάλλοι εὐγνωμόνως ἀνακαλοῦσι τὰ ἴχνη τοῦ ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν Φωκαϊκῶν ἀποικιῶν εἰσαχθέντος ἑλληνισμοῦ, ὡς καὶ οἱ κάτω Ἰταλοὶ καὶ οἱ Σικελοὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, πολλοὶ Βλάχοι ἐξ ἐναντίας ἀπαναίνονται αὐτὸν, τοῦτο οὐδὲν ἀποδεικνύει ἄλλο, ἢ ἔλλειψιν ἱστορίας παρὰ τοῖς οὕτω διακειμένοις, μάλιστα δὲ παρουσίαν πολιτικῶν προλήψεων καὶ παθῶν. Οὕτω π. χ. πολλοὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἐνῶ οἱ Ὁλλανδοὶ μόλις πρὸ δύο αἰώνων ἀπεσπάσθησαν τῆς Γερμανίας, δὲν νομίζουσιν ὅτι ἴδιόν τι αὐτοχθονικὸν ἔθνος ἀποτελοῦσιν, ἀρνούμενοι ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν γερμανικὴν ὁμοεθνίαν; σεμνυνόμενοι δὲ ἑαυτοὺς Βαταυοὺς δὲν ἀποκαλοῦσιν, καίτοι οὐ μόνον γλῶσσα, ἱστορία, θεσμοὶ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῶν

γεροντοτέρων ἡ μνήμη ἐπιψεύδει τὴν ἀξίωσιν (1);

Ἤδη δὲ πρὸς τὰς νέας γενεὰς ἀποτείνων τὸν λόγον, ὑμᾶς, ὦ βλαχικὴ νεολαία, χρησταὶ τῆς πατρίδος ἐλπίδες, ὑμᾶς προτρέπω, ἀποσκορακίζοντες τὰ τῶν πατέρων πάθη, νὰ μὴ ἀμβλυωπῆτε πρὸς τὸν ἐκ τοῦ διχασμοῦ τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν ἐθνῶν κίνδυνον. Μὴ περιλαμβάνητε εἰς τὸ αὐτὸ ψήφισμα τῆς καταδίκης, τινῶν Ἑλλήνων τοὺς πατέρας ὑμῶν ἀδικησάντων, πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἕλληνας, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν νέαν γενεὰν τὴν ἀγνοοῦσαν τῶν πατέρων αὐτῆς τὰ ἀδικήματα, ἅπερ ὑμῖν δολίως ἡ κακοβουλία ἐξώγκωσε. Χάριν δέ τινων γενομένων κακῶν, μὴ λησμονῆτε καὶ ὅ,τι ὑμῖν περιῆλθε καλὸν, καὶ αὐτῆς τῆς ἐπ' ἀγαθῷ ἤδη ἀνεγειρομένης αὐτονομίας ὑμῶν τὴν τήρησιν. Ἐννοήσατε, ὅτι ἂν πλείονα ἦναι σήμερον φῶτα ἐν Βλαχίᾳ ἢ ἐν τῇ γείτονι Βουλγαρίᾳ, τοῦτο εἰς μόνον τὸν δαψιλέστερον ὑμῖν εἰσχωρήσαντα ἑλληνισμὸν ὀφείλεται. Φρονήσατε λοιπὸν τἀναντία τοῖς κοινοῖς ἡμῖν ἐχθροῖς, συνειδότες, ὅτι οἱ ἐν Τουρκίᾳ ὀρθόδοξοι λαοὶ ἕκαστος ἰδίᾳ οὐδὲν δύναται οὔτε ἐν τῷ παρόντι νὰ πράξῃ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι νὰ παρασκευάσῃ ἀξιόλογον· διότι οὐδὲν ἄλλο παραλύει αὐτοὺς, ὅσον ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις καὶ διχόνοια, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο ἐκ παντὸς τρόπου οἱ πολέμιοι μηχανῶνται· ὅθεν, κατὰ τοὺς κρισίμους τούτους τῆς Ἀνατολῆς καιροὺς, ἐμπαίζοντες τὰς βουλὰς αὐτῶν, τῶν δεσμῶν τῆς συγγενείας, τῆς μνήμης τῶν κοινῶν παθημάτων, τῆς ἐν ὀρθοδοξίᾳ ἀρρήτου ἑνότητος ἀντεχόμενοι, ἂς ἀσπασθῶμεν ἀλλήλους μετὰ σταθερᾶς ἐλπίδος, παρασκευάζοντες καὶ προσδοκῶντες τὸ μέλλον.

Ὑμεῖς δὲ Ἑλλήνων παῖδες, οἱ κατὰ τὰς θείας βουλὰς παραστηθησόμενοι εἰς τὰς μεγάλας τῆς πατρίδος τύχας, ἃς οἱ πατέρες ἡμῶν στενάζοντες ὠνειροπόλουν, αἰσθάνθητε τὸ μέγεθος τῶν καιρῶν καὶ συντόνως δι' ὀρθῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς πρὸς αὐτοὺς παρασκευάζεσθε· ὑπέρβητε δὲ σήμερον κατὰ διάνοιαν τὸν ὑψικόρυφον Αἶμον καὶ ἀσπάσθητε τοὺς ἐπέκεινα αὐτοῦ ἀδελφούς· εἴπατε αὐτοῖς, ὅτι καταχθονίου πολιτικῆς δύναμις ἠγωνίσθη ἄχρι τοῦδε νὰ διαῤῥήξῃ τοὺς ἀδελφικοὺς ἡμῶν δεσμοὺς, καὶ δωρεὰν ἐσυκοφαντήθησαν οἱ Ἕλληνες, δωρεὰν παρεξηγήθη τὸ γλυκὺ ὄνειρον, τὸ περιεκτικὸν ἐκεῖνο πρόγραμμα τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἀνατολικῆς ἐλευθερίας Ρήγα· ἂν δὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἔθνη, διὰ τὸ παρελθὸν μεγαλεῖον, τὴν παρακαταθήκην τῆς ὀρθοδοξίας, τὰ μαρτυρικὰ παθήματα, τὴν θέσιν, τὴν ταχυτέραν ἐξέγερσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, παρεχώρησαν τὴν πρωτοβουλίαν τοῖς προκινδυνεύουσιν Ἕλλησιν, οὗτοι γελῶντες πρὸς ἑωλά τινα ὀνειροπολήματα, οὐδέποτε ἐπεζήτησαν εἴλωτας, ἀλλ' ἀδελφοὺς ἐπὶ τοῖς ἴσοις· σαφῶς δὲ γινώσκουσιν, ὅτι σήμερον ὁ ἑλληνισμὸς οὔτε θέλει, οὔτε δύναται νὰ φονεύσῃ τὰς ἀδελφὰς ἐθνότητας, ἐννοῶν, ὅτι τοῦτο οὐ μόνον ἀδύνατον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἄδικον· διότι ἂν δι' οἰκογενειακάς τινας π. χ. περιπετείας δύο τοῦ αὐτοῦ πατρὸς τέκνα τύχωσιν ἑτερόγλωσσα, παύει ἕνεκα τούτου ἡ ἀδελφότης αὐτῶν; Πορεύθητε λοιπὸν, ὦ νεανίσκοι, ἀπόστολοι ἀγάπης καὶ ἀδελφότητος· ἀναγγείλατε τοῖς ὑπὲρ τὸν Αἶμον καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον ἡμετέροις ἀδελφοῖς, ὅτι ἡμεῖς μετὰ τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος γόνων πανηγυρίζετε σήμερον τὴν ἀδελφότητα ἡμῶν· καὶ φράζατε τὰ σαπρὰ στόματα τοῦ μίσους καὶ τῆς διχονοίας, ὅσα δυσμενεῖς ἐχθροὶ ὡς νευροσπάστων ἀνοίγουσι, καὶ διαλύσατε τὰ μιάσματα, ἀπὸ ὅσα σπλάγχνων κακίας ἐξερεύγονται· ἡ δὲ πατρὶς εὐγνώμων ἀόρατον σᾶς πέμπει ἀσπασμὸν, πάντας ὑμᾶς εἰς τὰς αὐτὰς μητρικὰς περιθάλπουσα ἀγκάλας.

(1) Schütte ἐν τῇ περὶ Πελασγ. καὶ Ἑλλην. σημειώσει ἐν τῷ de la politique et du commerce κλ. τοῦ Heeren. Paris 1844. γαλ. μεταφρ. τόμ. VII. σελ. 54.

ΔΙΗΓΗΜΑ.

—ooo—

(Συνέχ. καὶ τέλος Ἴδε φυλ. 223).

Γ'.

Μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πλοιάριον ἀπάραν ἀπὸ τὸν καλαμῶνα Ἁγίου Νικολάου τοῦ Κοπανᾶ, ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπέχοντος τῆς πόλεως, καὶ φέρον τρεῖς στρατιώτας, ἠλαύνετο ὑπὸ δύο ῥωμαλέων κωπηλατῶν, ὧν ὁ μὲν ἦτο πεντηκοντούτης ὁ δὲ τριακοντούτης· τὸ πλοιάριον τρέχον ὡς δελφὶν ἐπὶ τῆς ἀταράχου λίμνης, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁποίας κατωπτρίζετο οὐρανὸς ἀστερόεις, διῆλθε μεταξὺ τοῦ νησίου καὶ τῆς πηγῆς Τραμπάδοβας, διευθυνόμενον πρὸς τὸν Πόρον. Ὅταν δ' ἔφθασε κατέναντι τῆς μονῆς Δουραχάνης ὀνομαζομένης. . .

— Ἂς σταματήσωμεν ἐδῶ, εἶπεν ὁ Ὀδυσσεύς, διὰ νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ ἑτοιμάσωμεν τὸ σχέδιόν μας.

— Βέβαια, εἶπε καὶ ὁ Σταῦρος· οἱ δήμιοι εἶναι δύο καὶ πρέπει νὰ τοὺς μοιρασθῶμεν· ἐγὼ καὶ ὁ ἀδελφός μου θὰ πάρωμεν εἰς τὸ μερίδιόν μας τὸν Χοῦσον καὶ σὺ, Ὀδυσσεῦ, τὸν Μόστον.

— Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ πειράξω τὴν φιλοτιμίαν σας, ἀπεκρίθη ὁ Ὀδυσσεύς, πάρετε σεῖς τὸν ῥωμαλεότερον. Καὶ εἶναι δίκαιον, διότι εἶσθε δύο.

— Καπετὰν Θοδωράκη, ἐφώναξεν ὁ πρεσβύτερος τῶν κωπηλατῶν, λοιπὸν μ' ἐγέλασες, τί ἐσυμφωνήσαμεν; μὰ τὸν Θεὸν! ἀναποδογυρίζω τὸ πλοιάριον καὶ καταβαίνομεν ὅλοι ὡς μολύβια εἰς τὸν πάτον τῆς λίμνης.

— Δὲν σ' ἐγέλασα, μπάρμπα Χρῆστο, ἄφησε νὰ λέγουν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Σταῦρος.—Καὶ οἱ δύο κωπηλᾶται ἐστέναξαν ὡς μυκώμενοι ταῦροι.

— Ἐγὼ θὰ στείλω εἰς τὸν διάβολον αὐτὰ τὰ σκυλιά, ἐγώ, ἀνέκραξεν ὁ Γερο-Χρῆστος, ὡς βοῦς

μυκώμενος, ἐγώ, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ βάλῃ χέρι ἐπάνω των, γιατὶ μὰ τὴν πίστι μου. . . .

— Δὲν μὲ λέγεις, Θεοδωράκη εἶπεν ὁ Ὀδυσσεύς, τί τρέχει μ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον; εἶναι μεθυσμένος;

— Ὄχι, Κύριε, δὲν εἶμαι μεθυσμένος. ἀπεκρίθη ὁ κωπηλάτης, εἶμαι πληγωμένος κατάκαρδα. Αὐτὰ τὰ σκυλιὰ πρὸ δύο ἡμερῶν ἐσούβλισαν τὸν μικρότερόν μου υἱόν καὶ δὲν ἔχω εἰμὴ μόνον αὐτὸν ὁποῦ βλέπετε. Ἀ! φρίττω, ἐνθυμούμενος τὸ μαρτύριον ὁποῦ τοῦ ἔκαμαν, ὅταν ἐσπάραζε τὸ ἄθλιον τέκνον μου, αὐτοὶ οἱ δαίμονες ἐγελοῦσαν καπνίζοντες.

— Λοιπόν, ἦτον υἱός σου ὁ δυστυχὴς νέος, τὸν ὁποῖον προχθὲς ἐπαλούκωσαν; ἠρώτησεν ὁ Ὀδυσσεύς· καὶ δὲν μὲ λέγεις διὰ τί;

— Ἔχουν διατί οἱ τύραννοι; ἔτσι ἤθελαν. Ὁ Βελὴ Πασᾶς τὸν εἶχεν ἰδεῖ, ἦτον ὡραῖος ὡς κόρη, ἤθελε νὰ τὸν πάρῃ εἰς τὸ σεράγι του, καὶ διὰ τοῦτο μετεχειρίσθη καὶ ἀπειλὰς καὶ ὑποσχέσεις. Ὁ νέος ὅμως ἀπεκρίθη ὅτι προτιμᾷ νὰ τὸν παλουκώσουν· τότε ὁ ἀπάνθρωπος τύραννος ἐξετέλεσε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ υἱοῦ μου· τὸν ἔκραξε μίαν ἡμέραν ἔμπροσθέν του καὶ τὸν εἶπε· — Δημητράκη, ἐγὼ θὰ σὲ κάμω μπέην, μόνον νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ σεράγι. — Εἶναι ἀδύνατον, τὸν ἀπεκρίθη τὸ κακόμοιρον τὸ παιδί μου. — Μὰ θὰ σὲ ψήσω, τὸν εἶπεν ὁ ἀλιτήριος. — Κάμε με ὅ,τιθέλεις, τὸν ἀπεκρίθη. — Τὴν ἐπιοῦσαν ἔστειλε, τὸν συνέλαβε καὶ διέταξε τοὺς δύο κατηραμένους δημίους, τοὺς ὁποίους μετ' ὀλίγον θὰ στείλω εἰς τὰ τάρταρα τῆς κολάσεως, καὶ τὸν ἐσούβλισαν ὡς πρόβατον, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι διαβαίνοντα ἀπὸ τὸ σεράγι τὸν ἔῤῥιψαν ἀπὸ τὸ παράθυρον μίαν δέσμην ἄνθη, καὶ ὅτι ἔχει ἀνταπόκρισιν μὲ τὸ χαρέμι. Ἀφήσατέ με, παιδιά μου, νὰ ἐκδικηθῶ, ἐπρόσθεσε μὲ σπασμωδικὴν φωνὴν ὁ γέρων! Γεωργάκη, ἐφώναξεν εἰς τὸν υἱόν του, λάβε αὐτὸ τὸ σχοινὶ καὶ νὰ κάμῃς, ὅπως σὲ εἶπα.

— Ἔχει δίκαιον, ἠκούσθησαν εἰποῦσαι δύο φωναί, ἡ φωνὴ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ἡ τοῦ Σταύρου.

— Σεῖς, φίλοι μου, σταθεῖτε θεαταί, εἶπεν ὁ Θεόδωρος εἰς τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Σταῦρον. Ἀφῆτέ μας, ἡμεῖς εἴμεθα σύμφωνοι. Σεῖς ἤλθετε ἀπὸ καλοσύνην σας, θέλετε δὲ μόνον μᾶς βοηθήσει ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ἐν μελανὸν σημεῖον ἐξετρύπωσεν ἀπὸ τὸν Πόρον μεταξὺ τῶν καλαμώνων, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὁλόκληρος ἡ λέμβος· ἔπειτα ἠκούετο ὁ κτύπος τῶν κωπίων, καὶ τὰ δύο πλοιάρια προσήγγισαν.

— Τίς εἶν' ἐκεῖ; ἐφώναξεν ὁ εἷς τῶν δημίων ἀπὸ τὴν λέμβον.

— Ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Σταῦρος Γριβαῖοι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτζος, ἀπήντησεν ὁ Θεόδωρος. Τὴν ἐπήρατε τὴν κόρην; Μᾶς ἔστειλεν ὁ ἀφέντης νὰ σᾶς εἰπῶμεν νὰ μὴν τὴν πηγαίνετε εἰς τὸ σεράγι, διότι τὸ ἔμαθαν εἰς τὸ χαρέμι καὶ ὡρκίσθησαν αἱ γυναῖκες νὰ τὴν πνίξουν· ἀλλὰ νὰ τὴν ὑπάγετε εἰς τὸ πέραμα καὶ νὰ τὴν παραδώσετε εἰς τὴν ἐπιστάτριαν τοῦ κονακιοῦ· καὶ κυτάξετε καλά, μᾶς εἶπε νὰ σᾶς εἰποῦμε, διότι πάγει τὸ κεφάλι σας. Ἀπόψε νὰ κοιμηθῆτε ἐκεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν καὶ νὰ φυλάγετε ὅλην τὴν νύκτα.

— Δὲν παρήγγειλε τουλάχιστον νὰ ἔλθετε καὶ σεῖς μαζύ μας, νὰ μᾶς κάμετε συντροφιάν; ἠρώτησεν ὁ Χοῦσος.

— Ὁ Πασᾶς μᾶς παρήγγειλε νὰ γυρίσωμεν ὀπίσω καὶ νὰ τοῦ φέρωμεν εἴδησιν. Μᾶς ἔδωκε καὶ ἕνα ταλαγάνι νὰ τὴν σκεπάσετε, ὅταν θὰ τὴν ἐβγάλετε ἔξω διὰ νὰ μὴ γνωρισθῇ.

— Πλησιάσετε νὰ τὸ πάρωμεν, εἶπεν ὁ Χοῦσος.

Τὰ δύο πλοιάρια ἐπλησίασαν.

— Κράτει, Χοῦσο, τὰ πλοιάρια, νὰ μὴ μακρυνθοῦν, εἶπεν ὁ Θεόδωρος· φέρε, Σταῦρο, τὸ ταλαγάνι.

— Γεωργάκη, ἐφώναξε μὲ σπασμωδικὴν φωνὴν ὁ Γερο-Χρῆστος, τὸ κουπί σου σήκωσε νὰ μὴ σπάσῃ.

Καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ δύο κῶπαι ὑψώθησαν καὶ κατεβιβάσθησαν συγχρόνως ἀμφότεραι κατὰ προμελετημένην συμφωνίαν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν δημίων μετὰ τοσαύτης βίας, ὥστε ἀμφότεροι κατέπεσαν ἐντὸς τῆς λέμβου.

— Πήδησε μέσα, Γεωργάκη, ἔκραξεν ὁ πατήρ... τὸ σχοινί σου! δέσε τὰς χεῖρας τοῦ σκυλιοῦ, καὶ ἐγὼ κάμνω εἰς τὸν ἐδικόν μου τὸ ἴδιον. Τὸν ἔδεσες;

— Ναί, ἠκούσθη ὑπόκωφος φωνή.

— Εἰς τὴν λίμνην.

— Καὶ συγχρόνως ὑψώθησαν εἰς τὸν ἀέρα οἱ δύο δήμιοι, κτύπος βαρὺς ἠκούσθη, δύο μελανὰ σημεῖα ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἀφρισάσης λίμνης, καὶ ἀμέσως ἐγένοντο ἄφαντα.

Ὁ Γερο-Χρῆστος ἔδραμε πρὸς τὴν κόρην, ἥτις ἀναίσθητος ἔκειτο ὑπτία εἰς τὴν πρύμναν τῆς λέμβου, καὶ λαβὼν ὕδωρ διὰ τῆς παλάμης του, κατέβρεχε τὸ πρόσωπόν της.

— Δέσπω, Δέσπω, τί ἔχεις; μὴ φοβῆσαι, παιδί μου, ἐγὼ εἶμαι ὁ Χρῆστος, ἤλθαμεν νὰ σ' ἐλευθερώσωμεν.

Ἡ Δέσπω ἀκούσασα τὴν φωνὴν τοῦ Γερο-Χρήστου ἐξηγέρθη ὡς παράφορος.

— Κουμπάρε! σὺ εἶσαι;! πῶς εὑρέθης ἐδώ; τί ἔγειναν αὐτοὶ οἱ ἄγριοι δαίμονες ὁποῦ μὲ ἥρπασαν; ὁ πατήρ μου, ὁ καϋμένος ὁ πατήρ μου . . . Καὶ ἔπεσε πάλιν εἰς λειποθυμίαν.

Ὁ Γερο-Χρῆστος τῆς κατέβρεξε πάλιν τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπαναγαγὼν αὐτὴν εἰς τὰς αἰσθήσεις της, τὴν ἥρπασεν εἰς τὰς ἀγκάλας του ὡς παιδίον, καὶ τὴν μετεβίβασεν εἰς τὸ πλοιάριόν του, παραδοὺς αὐτὴν εἰς τὸν υἱόν του.

— Μὰ δὲν μὲ λέγεις, κουμπάρε, πῶς εὑρέθης ἐδώ, πῶς; . . . ἔλεγεν ἀκόμη ἡ κόρη.

— Ὕστερα τὰ μανθάνεις ὅλα, εἶπεν ὁ Γεωργάκης, ὕστερα, τώρα εἶναι καιρὸς σωτηρίας.

Ὁ Γερο-Χρῆστος ἔμεινεν εἰς τὴν λέμβον, ἔδεσε δυνατὰ τοὺς κώπας ἐπὶ τῶν ἐδωλίων, ἠνέωξε μὲ τρυπάνιον χοδρὸν δύο ὀπὰς καὶ ἐπήδησεν εἰς τὸ πλοιάριον.

— Τί διάβολο ἔκαμνες τόσην ὥραν, Γερο-Χρῆστο; εἶπεν ὁ Θεόδωρος.

— Ἐξομολογοῦσα τὴν λέμβον, τὴν ἤνοιξα δύο

τρανὰ μάτια, διὰ νὰ βλέπῃ καλὰ τὸν πάτον, καὶ τὴν παρήγγειλα νὰ κατέβῃ ἴσια ἴσια, νὰ πλακώσῃ τοὺς κατηραμένους δημίους. Πάρε τὸ τρυπάνι, Γεωργάκη, ξεμάκρυνε τὸ πλοιάριον νὰ μὴ μᾶς παρασύρῃ τὸ νερόν.

Μόλις ἀπεμακρύνθη τὸ πλοιάριον καὶ ῥόγχος ὕδατος ἠκούσθη· ἡ λέμβος πληρωθεῖσα ἐκλονίσθη, εἶτα χωρήσασα εἰς δύο τῆς λίμνης τὰ ὕδατα ἐβυθίσθη, ἀνοίξασα ἀμαυρὸν χάσμα· ἀλλ' ἀμέσως ἠκούσθη ὁ πάταγος τῶν συγκρουσθέντων ὑδάτων, τὸ χάσμα ἡνώθη καὶ κατάλευκος ἀφρὸς ἐκάλυψε τὸν ἀπαίσιον τάφον τῶν δημίων. Τὸ πλοιάριον ἐδονίσθη μικρόν, ἀλλ' εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ἀρκούντως.

— Ἐμπρὸς τώρα, εἶπεν ὁ Θεόδωρος, εἰς τὸ Στροῦμι. Δός μου, μπάρπα Χρῆστο, τὸ κουπί σου, ἐγὼ κωπηλατῶ, σὺ πάρε τὸ δέμα τὰ φορέματα, δός τα εἰς τὴν Δέσπω καὶ βοήθησέ την νὰ ἐνδυθῇ.

Μετ' ὀλίγον ἡ Δέσπω ἔγεινεν ὡραῖον παλληκαρόπουλον μὲ τὰς πιστόλας καὶ μὲ τὸ γιαταγάνιον εἰς τὴν μέσην.

— Αἴ! φίλοι μου, εἶπεν ἡ Δέσπω, νὰ εἶχε τύχην ὁ τύραννος νὰ παρουσιαζόμην ἔμπροσθέν του ὅπως εἶμαι τώρα!

— Καὶ τί θὰ ἔκαμνες; ἠρώτησεν ὁ Γερο-Χρῆστος.

— Τί θὰ ἔκαμνα; θὰ σπόριζα τὴν κεφαλήν του μ' αὐτὴν τὴν κουμπούραν. — Καὶ ἔβαλε χαριέντως τὴν ὡραίαν της χεῖρα ἐπὶ τοῦ κοπάνου τῆς πιστόλας.

Ὁ δὲ Σταῦρος καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, πιστοὶ εἰς τὴν ὑπόσχεσίν των ἐσιώπων. Τὸ πλοιάριον ἔφθασεν εἰς τὸ Στροῦμι, μόλις δὲ ἤγγισε τὴν ὄχθην τῆς λίμνης καὶ φωνὴ ἠκούσθη· *Ἴσια*. Καὶ τέσσαρα παλληκάρια ἔνοπλα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐφάνησαν πλησίον.

— Κώστα, ἐφώναξεν ὁ Θεόδωρος.

— Ἐδῶ Καπετάνιε, ὅλοι ἐδῶ, ἕτοιμοι.

— Καὶ ἡ Δέσπω, εἶπεν ὁ Γερο-Χρῆστος, χωρὶς ζῶον θὰ ὑπάγῃ;

— Δὲν ἠξεύρεις, κουμπάρε, ἀπεκρίθη ἡ Δέσπω, ὅτι αἱ θυγατέρες τῆς Ἠπείρου ἀναβαίνουν τοὺς βράχους ὡς ἔλαφοι; Ἂν θέλῃς στοιχημάτισε ὅτι εἶναι καλὰ τὰ παλληκάρια τοῦτα νὰ μὲ ξεπεράσουν εἰς τὸ τρέξιμον. Καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν ξηρὰν ὡς ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὅταν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν μεγάλην Βρετανίαν.

— Ἀπὸ τοὺς Λιγγιάδες, ἐφώναξεν ὁ Θεόδωρος, νὰ ξημερωθῆτε εἰς τὸ Μέτσοβον.

Καὶ οἱ πέντε ἔνοπλοι ἐγένοντο εἰς τὴν στιγμὴν ἄφαντοι, πετῶντες ὡς ἀετοὶ εἰς τὸν ἀνήφορον.

— Ἀ! γλήγορα, μπάρπα Χρῆστο, ἐκεῖ ὁποῦ μᾶς ἐπῆρες.

Δ'.

Τὸ σεράγιον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατέχει ἅπασαν τὴν ἀκρόπολιν τοῦ φρουρίου, διαχωριζομένου ἐκ τῆς πόλεως διὰ χάνδακος πλήρους ὕδατος, ὅστις συνέχεται μετὰ τῆς λίμνης, ἐξ ἧς καὶ διοχετεύεται. Ἡ κατοικία αὕτη τοῦ νέου Φαλάριδος, ᾠκοδομημένη κατὰ τὴν ἀσιατικὴν τάξιν εἶναι σχήματος ἀκανονίστου, οὐδένα ῥυθμὸν φέροντος ἀρχιτεκτονικῆς, ὁμοιάζει δ' ἐξωτερικῶς συνοικίαν μᾶλλον ἢ μέγαρον. Πρὸ αὐτῆς ὑπάρχει πλατεῖα ἀρκετὰ εὐρύχωρος, καὶ ἐπὶ τῆς βορρειοανατολικῆς αὐτῆς γωνίας ἐγείρεται μικρὸν θολωτὸν τσαμίσιον. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχει πολυτέλεια ἄνευ μεγαλείου, καὶ παρὰ τῇ πολυτελείᾳ τὸ πενιχρόν. Πρὸ χρυσογραφημένων δωματίων ὑπάρχουσι πρόδομοι εὐτελεῖς, σκοτεινοὶ καὶ στενοί, ὧν αἱ θύραι ἐγένοντο διὰ πυγμαίους οἰκήτορας, τὰ δὲ παράθυρα τοσοῦτον μικρά, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ πλῆθός των δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ ἀναγκαίου φωτός. Περιπατῶν τις εἰς αἴθουσαν ἀναγκάζεται διὰ βαθμίδων νὰ εἰσέλθῃ εἰς παρακείμενον δωμάτιον. Ἀλλ' ἡ ἀνώμαλος αὕτη φωλεὰ τοῦ τυράννου, ἔχει ἄποψιν θαυμασίαν, ὑπέρκειται τῆς πόλεως, δεσπόζει τὴν λίμνην καὶ ἔχει ὁρίζοντα μέγιστον.

Δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὸ σεράγιον ἅπαν ἦτον εἰς κίνησιν θορυβώδη· φανοὶ κατέβαινον πρὸς τὴν θύραν τῆς λίμνης καὶ ἀνέβαινον, πυραὶ ἀνήφθησαν εἰς τὴν βόρειον ἄκραν τοῦ φρουρίου, ἡ λάμψις τῶν ὁποίων ἀπαυγαζομένη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης, ἐσχημάτιζε στήλας ἐπιμήκεις χρυσοῦ στίλβοντος. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ὅλως τεθορυβημένος ἐκραύγαζεν, ἠπείλει καὶ ἐλύσσα ἐξ ὀργῆς, οἱ δὲ ὑπηρέται καὶ σωματοφύλακές του ἵσταντο ἔντρομοι.

Οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ Γριβαῖοι ἐν τῷ εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κραβατιᾶς καταλύματί των ὕπνωττον νήδυμον ὕπνον μετὰ πρᾶξιν ἀγαθὴν καθησυχάζουσαν τὴν συνείδησιν, καὶ πληροῦσαν τοὺς πράξαντας αὐτὴν ἀνεκλαλήτον εὐφροσύνης, γνωστῆς μόνον εἰς εὐεργετικὰς ψυχάς. Ἡ θύρα ἐκρούσθη διὰ βαρέων κροταλισμῶν· ὁ δὲ Σταῦρος κοιμώμενος ἐντὸς δωματίου παρὰ τὴν ὁδὸν ἠγέρθη καὶ προκύψας ἐκ τοῦ παραθύρου ἠρώτησε·

— Ποῖος εἶν' ἐκεῖ; ποῖος κτυπᾷ;

— Ἐγὼ εἶμαι, ἀπεκρίθη ἄνθρωπος ἱστάμενος πρὸ τῆς θύρας καὶ ἐν τῷ σκότει φαινόμενος ὡς σκιά.

— Ἐσύ, εἶπεν ὁ Σταῦρος, ἀλλὰ ποῖος;

— Δὲν μὲ γνωρίζεις, καπετὰν Σταῦρε; εἶμαι ὁ Κώστας, εἷς τῶν ἱπποκόμων τοῦ αὐθεντός· ἄνοιξε.

— Εὐθύς, ἀπεκρίθη ὁ Σταῦρος.

Καὶ μετὰ μικρὸν ὁ ἱπποκόμος εὑρέθη ἐνώπιόν του.

— Νὰ πάρῃς, καπετὰν Σταῦρε, εἶπεν ὁ ἱπποκόμος, τὸν ἀδελφόν σου, καὶ νὰ ἔλθετε ἀμέσως εἰς τὸ σεράγι.

— Ποῖος σ' ἔστειλεν; ἠρώτησεν ὁ Σταῦρος.

— Μ' ἔστειλεν ὁ Σιλικτὰρ Πόδας, καὶ μὲ εἶπε νὰ σᾶς εἰπῶ, ὅτι σᾶς θέλει ὁ Βεζύρης· τὸ σεράγι εἶναι ἄνω κάτω, ὁ Πασᾶς ἀφρίζει ἀπὸ τὸν θυμόν του.

Ὁ Σταῦρος ὠχρίασε· κατὰ τύχην ὅμως τὸ φῶς τοῦ λύχνου ὂν ὀπισθέντου, ἀπέκρυπτε τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του ἀπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ἱπποκόμου.

— Καπετὰν Σταῦρο, ἐπρόσθεσεν ὁ ἱπποκόμος, διάταξε νὰ μοῦ βράσουν ἕνα καφφέ.

— Μετὰ χαρᾶς, ἀπήντησεν ὁ Σταῦρος.

Παιδιά, βράσετε καφφὲ τοῦ Κώστα· ὕπαγε, Κώστα μου, εἰς τὸ καφφὲ ὁτσάκι.

Ὁ Σταῦρος ἀφοῦ ἀπεσύρθη ὁ ἱπποκόμος, ἦλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ ἀδελφοῦ του, ἔκυψεν ἐπὶ τῆς κλίνης του, καί·

— Σήκω, Θεοδωράκη, εἶπε σιγαλά, σήκω. Καὶ τὸν ἐκίνησεν ἐλαφρὰ διὰ τῆς χειρός.

Ὁ Θεόδωρος ἠγέρθη, ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς κίνης ἔτριψε τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸ πρόσωπον τὸν Σταῦρον ἠρώτησε;

— Τί μὲ ξυπνᾷς τέτοιαν ὥραν; τί θέλεις;

— Σήκω, χανταχωμένε, τὸν ἀπεκρίθη, μᾶς ἐπρόδοσαν.

— Ποῖος; διατί; εἰπέ με πῶς τὸ ἠξεύρεις;

— Ἐστάλη ὁ ἱπποκόμος Κώστας νὰ μᾶς προσκαλέσῃ ἐκ μέρους τοῦ Σιλιχτὰρ-Πόδα νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σεράγι, ὅπου μᾶς θέλει ὁ Πασᾶς. Ὁ Κώστας μὲ εἶπεν ἀκόμη ὅτι ὁ Πασᾶς εἶναι θυμωμένος τρομερὰ καὶ φοβερίζει ὅλον τὸν κόσμον. Τί ἄλλο μᾶς θέλει; βέβαια ἔμαθεν ὅτι ἡμεῖς ἐφευγατίσαμεν τὴν Δέσπω καὶ θέλει νὰ μᾶς τιμωρήσῃ.

— Δὲν εἶναι τίποτε, ἀδελφὲ Σταῦρε, ἀπ' αὐτά. ὁ Πασᾶς μᾶς ζητεῖ διὰ ὑπηρεσίαν· ἂν μᾶς ἐπρόδιδαν θὰ ἔστελλεν Ἀλβανοὺς ἐνόπλους νὰ μᾶς πιάσουν· δὲν ἔστελλε τὸν Κώστα νὰ μᾶς δώσῃ εἴδησιν νὰ φύγωμεν. Δὲν ἠξεύρει ὁ Πασᾶς, ὅτι καὶ νὰ φύγωμεν ἠμποροῦμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς εὕρῃ ποτέ;

— Τώρα μ' ἔβαλες εἰς τὸν νοῦν ἕνα πρᾶγμα, εἶπεν ὁ Σταῦρος.

— Σὰν τί;

— Νὰ φύγωμεν καὶ νὰ τὸ κόψωμεν ἕως τὸ πρωὶ εἰς τὴν Σαμαρίνα, καὶ ἐκεῖθεν νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν Ὄλυμπον.

— Ἑτοιμάσου νὰ ὑπάγωμεν μία, ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος περιφρονητικῶς, μὴ συλλογίζεσαι τίποτε ἀπ' αὐτά.

— Ἀκόμη ἐδῶ εἶσθε; ἠκούσθη ἔξωθεν τοῦ προδρόμου ἡ φωνὴ τοῦ Κώστα.

— Καὶ σὺ πῶς ἐστράφης πάλιν ἐδώ; ἠρώτησεν ὁ Σταῦρος.

— Ἄφησα τὴν καπνοσακούλαν μου, ἀπεκρίθη ὁ Κώστας· ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι ἐπήγετε, ἦλθα πρῶτος ἐδῶ καὶ σεῖς ἐμείνατε οἱ τελευταῖοι. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Στορνάρης, ὅλοι ἐπῆγαν. Ἐμένα μὲ εἶπαν πρῶτα νὰ ὑπάγω εἰς αὐτοὺς καὶ ἐγὼ ἦλθα πρῶτα εἰς ἐσᾶς.

— Δὲν σὲ εἶπα, Σταῦρε, νὰ ἑτοιμασθῇς ἀμέσως; ἰδοὺ πῶς ἀργήσαμεν· σὺ δὲν μ' ἀκοῦς, μόνον θέλεις πάντα τὰ δικάσου.

— Ναί, ναί, ἂς πηγαίνωμεν, ἀπήντησεν ὁ Σταῦρος· ὅταν ἔχῃ κανεὶς τὴν μύγα 'ς τὸ σκιάδι . . .

Ε'.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν οἱ ἀδελφοὶ Γριβαῖοι, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Στουρνάρης μεθ' ὅλων τῶν τζαρκατσίδων (ὁδηγῶν) καὶ τῶν ὁπλαρχηγῶν ἵσταντο ἀπέναντι τοῦ παρωργισμένου Βεζύρη, χωρίζοντος σπασμωδικῶς διὰ τῶν δακτύλων του ὁτὲ μὲν τὸ γένειον, ὁτὲ δὲ τὸν μύσταχα.

— Ὠρὲ Θοδωράκη, εἶπεν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς μὲ τεταραγμένην καὶ τρέμουσαν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ φωνήν· νὰ πηγαίνῃς εἰς τὸ Γότσιστα καὶ νὰ μοῦ φέρῃς, ὠρὲ τὸ Νάσσο-Τέγο· καὶ σεῖς τ' ἄλλα, ὠρὲ Πύρο μου, νὰ χαλέψητε οὔλη τὴ χώρα νὰ δῆτε ποῦ τὸ τρύπωσαν τὸ τσοῦπα.

— Ποιὸ τσοῦπα, ἠρώτησεν ὁ Καραϊσκάκης, νὰ χαλέψωμεν;

Ἐν τῷ μετξὺ τούτῳ ἐνεφανίσθη αἴφνης ὁ Πασόμπεης.

— Τί χαλεύεις τοῦ κακοῦ; Πασᾶ μου, εἶπε μὲ ὕφος οἰκεῖον καὶ τολμηρόν· τὶ χολιᾷς ἄδικα; κανεὶς δὲν σὲ πταίει· αὐτοὶ οἱ μασκαράδες ἐπνίγησαν μόνοι τους καὶ ἔπνιξαν καὶ τὴν τσοῦπα. Τί τὸν θέλεις τὸν Γερο-Τέγο; δὲν τὸν φθάνει ἡ πίκρα του ποῦ ἔχασε τὴν τσοῦπά του, μόνον θέλεις νὰ τὸν κουβαλίσῃς κ' ἐδῶ;

— Καὶ πῶς τὸ ξέρεις, ὠρὲ Πύρο μου; ἠρώτησε μὲ θυμὸν ὁ Πασᾶς.

— Δὲν μ' ἔστειλες ἡ ὑψηλότης σου μὲ τὸ μεγάλο τὸ καΐκι νὰ χαλέψω τί ἔγιναν οἱ καλοί σου χουσμεκιαρέοι (ὑπηρέται); πῆγα σ' τὸν Πόρο· νὰ τί ἔμαθα ἀπὸ τοὺς χαντσίδες (ξενοδόχους). Αὐτοὶ ἔφθασαν ἐκεῖ εἰς τὰς ἑπτὰ ὥρας τῆς ἡμέρας, τοὺς εἰζήτησαν ψάρια τηγανητὰ καὶ ἔφαγαν· εἶχαν μαζύ τους καὶ ἕνα παβοῦρι (ἀγγεῖον κασσιτέρινον ὡς πλόσκα) ῥακὶ ἕως μίαν ὀκάν· τὸ κατέβασαν ὅλον, ἔπειτα ἀνεχώρησαν εἰς τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς, ἐγύρισαν κουτούκια, εἶχαν μαζύ τους καὶ μίαν γυναῖκα, τοὺς εἰζήτησαν ῥακὶ, οἱ ξενοδόχοι τοὺς εἶπαν ὅτι δὲν ἔχουν, ὁ Χοῦσος ἔβγαλε τὸ πιστόλι νὰ τοὺς σκοτώσῃ. Τότε ἀναγκάσθηκαν καὶ τοὺς ἔδωκαν, καὶ ἀφοῦ ἔπιαν, ἐγέμισαν καὶ τὸ παβοῦρι, ἐπῆραν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ ἔφυγαν. Εἶναι τώρα ἀμφιβολία ὅτε ἐγύρισε τὸ καΐκι καὶ ἐπνίγηκαν καὶ ἔπνιξαν καὶ τὴν καϋμένη τὴν τσοῦπα; Τέτοιοι χουσμεκιαρέοι, τέτοιο χουσμέτι σ' ἔκαμαν· ἦταν αὐτοὶ ἄξιοι νὰ οἰκονομήσουν καΐκι;

Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἤθελε τιμωρήσει πάντα ἄλλον ὁμιλοῦντα πρὸς αὐτὸν τοσοῦτον ἀποτόμως, ἀλλ' ὁ Πασόμπεης ἦτον καὶ γαμβρός του ἐξ ἀδελφῆς, καὶ πιστότατος εἰς αὐτόν. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἔνευσε διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἐξῆλθον πάντες.

Μετὰ δύο ἔτη περιωρισμένος ὁ Ἀλῆ Πασᾶς εἰς ἓν κελλίον τῆς ἐν τῷ νησίῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ὑπὸ τοῦ Σερασκιὲρ Χουσὴρτ Πασᾶ, τοῦ πολιορκήσαντος αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἐν τῷ φρουρίῳ Ἰωαννίνων, ἀνεγίνωσκε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν·

« Ἄγριε τύραννε!

» Ὁ Θεὸς μὲ ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὰς χεῖράς σου » ἐν τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ προνοίᾳ, καὶ ἔσωσε τὴν τιμήν » μου. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Θεὸς ἐκδικήσεων ἔφερε καὶ τὸ

» πέρας τῶν κακουργημάτων σου. Ἐμετρήθησαν αἱ » ἡμέραι σου, καὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου θέλεις » παραδώσει τὴν αἱμοβόρον καὶ ἀγρίαν ψυχήν σου.

» Ἐν Κερκύρᾳ, τὴν 6 Ἰαννουαρίου 1822.

» *Δέσπω Τέγου.*»

Ἐκράτει εἰσέτι εἰς χεῖράς του ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τὴν ἐπιστολήν, ὅτε παρουσιάσθη ἐνώπιόν του ὁ Χουσεὴν Πασᾶς μετὰ πολλῶν ἐνόπλων φέρων εἰς χεῖράς του βασιλικὸν διάταγμα.—Ὑποτάξου εἰς τὸν κύριόν σου, ἀνεφώνησε. Δύο πιστόλια ἐκενώθησαν συγχρόνως ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀλῆ, καὶ ὁ Χουσεὴν Πασᾶς, ὡς καὶ ἕτερος παριστάμενος στρατιώτης, ἔπεσαν νεκροί. Τουφεκισμοὶ ἐρρίφθησαν ἀμφοτέρωθεν, ὁ Ἀλῆς ἐπληγώθη εἰς τὴν χεῖρα διὰ μαχαίρας, καὶ τὸ ῥέον ἀφθόνως αἷμα, ἐξαντλῆσαν τὰς δυνάμεις του, τὸν ἠνάγκασε νὰ εἰσέλθη καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ κελλίον, ἀπὸ τὸ κατώγαιον τοῦ ὁποίου πυροβολούμενος ἐπληγώθη θανασίμως, διαπερασθείσης τῆς κοιλίας του διὰ βολῆς τουφεκίου. Τὴν κεφαλήν του μετ' ὀλίγον εἶδον ὑψωθεῖσαν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου, καὶ φωνὴ χαρᾶς ἀντήχησεν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῶν Ἰωαννίνων.

Κ. ΡΑΜΦΟΣ.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς πηγὰς συγγραφεῖσα ὑπὸ

Α. Δ. ΜΟΡΔΜΑΝΝΟΥ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 219, 220, 221, 222 καὶ 223.)

—οοο—

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ.

Ὀλίγα ὑπολείπονται εἰσέτι πρὸς συμπλήρωσιν τῆς φρικώδους ταύτης διηγήσεως. Μαθὼν περὶ μεσημβρίαν ὁ Σουλτάνος ὅτι ὁλόκληρος ἡ πόλις ἐκυριεύθη, εἰσήλασεν ἐν αὐτῇ διὰ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως συνοδευόμενος παρὰ τῶν ὑπουργῶν καὶ αὐλικῶν αὐτοῦ, ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ καταβὰς ἐκ τοῦ ἵππου εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν. Τὴν δὲ προσοχὴν αὐτοῦ ἐφείλκυσε πρὸ πάντων Τοῦρκός τις, ὅστις ὑπὸ καταστρεπτικοῦ δαίμονος κατεχόμενος κατεσύντριβε διὰ πελέκεως τὸ μαρμάρινον ἔδαφος τῆς ἐκκλησίας· διὸ ἐρωτήσας αὐτὸν τὴν αἰτίαν, ἤκουσεν ὅτι ἔπραττε τοῦτο « τῆς πίστεως ἕνεκα. » Παροργισθεὶς τότε ὁ Σουλτάνος διὰ τὴν βανδαλικὴν πρᾶξιν, ἐπάταξεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους εἰπών· « Ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ θησαυρὸς καὶ ἡ αἰχμαλωσία, αἱ δὲ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως ἐμαὶ τυγχάνουσιν. » Ὁ Τοῦρκος ἐσύρθη ἡμιθανὴς ἐκ τῶν ποδῶν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐῤῥίφθη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ (α). Εἶτα προσέταξέ τινα τῶν παρόντων ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἵνα ἀπαγγείλῃ τὸ σύμβολον τῆς μωαμεθανικῆς πίστεως, καὶ καλέσῃ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν μετὰ μεσημβρίαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης προσευχήθη. Οὕτω ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἡ Ἁγία Σοφία μετεβλήθη ἀπὸ χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος (β).

Μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς προσέταξεν ἵνα προσαγάγωσιν αὐτῷ τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, πρὸς ὃν ἐλθόντα εἶπε· « Καλῶς ἐποιήσατε τοῦ μὴ παραδοῦναι τὴν πόλιν, ἴδε πόση ζημία ἐγεγόνει, πόσος ὄλεθρος, πόση αἰχμαλωσία. » Ὁ δὲ μέγας Δοὺξ ἀπεκρίνατο· « Κύριε, οὐκ εἴχομεν τόσην ἡμεῖς ἐξουσίαν τοῦ διδόναι σε τὴν πόλιν, οὐδὲ βασιλεὺς αὐτός, ἄλλως ὅτι καί τινες τῶν σῶν ἐδυνάμουν τὸν βασιλέα ἐν λόγοις γράφοντες μὴ φοβοῦ, οὐ γὰρ ἰσχύσει ἐφ' ὑμῶν. » Ὁ Σουλτάνος ἐνόησεν ὅτι ἠνίττετο τὸν Χαλὶλ Πασᾶν, περὶ οὗ εἶχε πρὸ πολλοῦ συλλάβει ὑπονοίας. Ὅτε δὲ ὁ Νοταρᾶς ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ Σουλτάνος ἠρώτησεν ἐὰν ἀπέδρα σὺν ταῖς ναυσίν· ὁ δὲ Μέγας Δοὺξ ἀπεκρίνατο· « Ὅτι οὐκ οἶδεν· ἦν γὰρ αὐτὸς ἐν τῇ βασιλικῇ πύλῃ τότε ὅτε οἱ Τοῦρκοι συνήντησαν εἰσελθόντες ἐν τῇ πύλῃ τῆς Χάρσου τῷ βασιλεῖ. » Τότε μετεπέμψατο δύο στρατιώτας ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ὧν ὁ ἕτερος εἶπε· « Κύριε, ἐγὼ τοῦτον ἀπέκτεινα, βιαζόμενος οὖν τοῦ εἰσελθεῖν καὶ ἁρπάσαι σὺν τοῖς σὺν ἐμοὶ ἔασα αὐτὸν νεκρὸν καταλείψας ». Τοὐναντίον ὁ ἕτερος στρατιώτης διϊσχυρίζετο ὅτι αὐτὸς κατὰ πρῶτον ἐπλήγωσε τὸν αὐτοκράτορα. Τότε ἐπέμφθησαν καὶ οἱ δύω ἵνα φέρωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἦσαν βέβαιοι περὶ τοῦ πραχθέντος, διὸ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐρευνήσαντες μεταξὺ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀποπλύναντες πολλῶν κεφαλάς, μόλις ἀνεῦρον τὸ πτῶμα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπερ ἐγνώρισαν ἐκ τῶν πεδίλων ἐφ' ὧν ἦσαν κεντημένοι χρυσοὶ ἀετοὶ ὡς ἔθος ὑπῆρχε τοῖς βασιλεῦσιν. Ὅτε

(α) Ὁ Τοῦρκος οὗτος συντρίβων διὰ τοῦ πελέκεως τὴν μαρμαρίνην πλάκα οὐδεμίαν εἶχεν ὠφέλειαν, ἀλλ' ἔπραττεν ὑπείκων εἰς τὴν πρὸς καταστροφὴν ῥοπὴν ἣν ἐξήγειρεν ἐν αὐτῷ κτηνώδης ἐνθεομανία. Ἡ κλίσις αὕτη φαίνεται φύσει ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ τουρκικῇ φυλῇ. Πολλάκις ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ εἶδον ἰδίοις ὀφθαλμοῖς πλεῖστα ἀνάγλυφα καταστρεφόμενα ὑπὸ συρφετώδους ὄχλου, ἄλλως λίαν ὀκνηροῦ, διὰ πελέκεων, πριόνων καὶ ἄλλων ὀργάνων, καί τοι οὐδὲν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν ἔχοντος ὄφελος. Ἐρωτούμενοι δὲ παρ' ἐμοῦ διατί κατέστρεφον ταῦτα ἀπεκρίνοντο πάντοτε· « μποῦ τασλὰρ βιζὲ γιαραμάς (οἱ λίθοι οὗτοι δὲν ὠφελοῦσιν). Ὁ Δούκας διηγούμενος τὸ ἀνωτέρω συμβεβηκός, καὶ εἰκάζων ἐκ τούτου ὅτι καὶ ὁ Σουλτάνος εἶχε μετανοήσει διὰ τὴν πλουσίαν λείαν ἣν κατέλιπε τοῖς στρατιώταις, φαίνεται ὅτι οὐδόλως ἐνόησε, καί τοι πολλὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ διελθὼν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν φιλοχρημάτων Γενουηνσίων, τὸν μεγαλόφρονα χαρακτῆρα τοῦ εἰκοσιτετραετοῦς Σουλτάνου, ὅστις πᾶν ἄλλο ἠσθάνετο παρὰ ζηλοτυπίαν ἐναντίον τῶν στρατιωτῶν αὐ οὗ ἕνεκα τῆς ἀφθόνου λείας.

(β) Δούκ. σελ. 298, 299. — Ἐζαρφίν, Ταγκὶχ οὐλ Τεβαρὶχ σελ. 114.

δὲ ἐπανῆλθον φέροντες τὴν κεφαλὴν ὁ Σουλτάνος ἠρώτησε τὸν Νοταρᾶν ἂν ἦν τῳόντι τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ ἀναγνωρίσαντος τοῦ Μ. Δουκὸς αὐτήν, προσέταξεν ἵνα ταύτην μὲν προσηλώσωσι μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐν τῷ κίονι τοῦ Αὐγουστείου, τὸ δὲ πτῶμα κηδεύσωσι μετὰ βασιλικῆς πομπῆς (α). Ὁ τάφος αὐτοῦ ἐκ λίθου ἄνευ ἐπιγραφῆς κεῖται, παρὰ τὸ Βεφὰ Μεϊδανὶ καὶ τὸ τέμενος Βεφὰ ἐν τῇ γωνίᾳ οἰκίας κατοικουμένης ὑπὸ ὑποδηματοποιῶν σκυτοτόμων καὶ ἄλλων χειρωνάκτων, ὑπὸ σκιὰν ἰτέας περικεκυκλωμένης ὑπὸ κλάδων ἀγρίας ἀμπέλου καὶ ῥοδεῶν. Καὶ νῦν ἔτι ἀνάπτεται καθ' ἑσπέραν ἐπ' αὐτοῦ ἁπλοῦς λύχνος, οὗτινος τὸ ἔλαιον χορηγεῖ ἡ κυβέρνησις. Ὁ Μωάμεθ διεξήγαγε τὰ πάντα μετὰ μεγίστης πολιτικῆς συνέσεως. Διὰ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ νεκροῦ, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ παρὰ τοῦ πρώτου ὑπουργοῦ, διὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῷ Αὐγουστείῳ, καὶ διὰ τῆς ἐπισήμου κηδεύσεως τοῦ λειψάνου, σκοπὸν μόνον εἶχε νὰ καταστήσῃ πασίγνωστον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀληθῶς ἀπέθανε καὶ ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου. Τὴν ἑσπέραν κατεβιβάσθη ἡ κεφαλὴ ἐκ τοῦ κίονος καὶ ἐμπλησθεῖσα ἀχύρου ἐπέμφθη εἰς Ἀσίαν ὡς σύμβολον τῆς νίκης. Ἡ εἴδησις αὕτη, ἣν μόνος ὁ Δούκας ἐκ τῶν ἱστοριογράφων ἀναφέρει, φαίνεται ἡμῖν ἀμφίβολος, καὶ μᾶλλον πιστεύομεν ὅτι οὐδέποτε ἡ κεφαλὴ ἐξήχθη ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸν δὲ Νοταρᾶν παρηγόρησεν ὁ Σουλτάνος δι' ἐνθαῤῥυντικῶν λόγων, καὶ δοὺς ἑκάστῳ τῶν περὶ ἐκεῖνον ἀνὰ χίλια ἄσπρα εἶπεν αὐτῷ· « Τὴν πόλιν ταύτην σοι μέλλω παρακαταθέσθαι τοῦ ἔχειν τὴν ἅπασαν αὐτῆς φροντίδα, καὶ ποιήσω σε εἰς κρειττοτέραν δόξαν παρ' ἣν εἶχες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Βασιλέως καὶ μὴ ἀθύμει. » Καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον ἵνα μεταβῇ εἰς τὸν ἴδιον οἶκον. Κατὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην ἐξετάσας ὁ Σουλτάνος κατέγραψε τὰ ὀνόματα τῶν ὑπαλλήλων τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἀναζητήσας αὐτοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ ἐν τῷ στόλῳ ἐξηγόρασε πάντας δοὺς χίλια ἄσπρα δι' ἕκαστον (β).

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν (30 Μαΐου) ἱππεύσας ὁ Σουλτάνος εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεγάλου Δουκός. Ὁ Νοταρᾶς ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν καὶ προσκυνήσας αὐτὸν ὡδήγησεν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Ὁ δὲ Σουλτάνος εἰσελθὼν ἐπλησίασε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ Δουκός, ἥτις ἀσθενοῦσα ἦν κλινήρης καὶ ἔλεξεν αὐτῇ τάδε· « Χαῖρε, ὦ μῆτερ, μὴ λυποῦ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, τὸ θέλημα τοῦ κυρίου γενέσθω, ἔχω ἔτι πλείονα παρ' ὧν ἀπώλεκας τοῦ δοῦναί σοι, μόνον ὑγίαινε » (α).

Συγχρόνως παρουσιάσθησαν αὐτῷ οἱ δύο παῖδες τοῦ Μεγάλου Δουκός. Εἶτα ἐξῆλθεν ἵνα περιοδεύσῃ ἐντὸς τῆς πόλεως. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ὁδοῖς ἐπεκράτει νεκρικὴ σιγή, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ὅμως ἐμυκᾶτο εἰσέτι ὁ δαίμων τῆς ἁρπαγῆς, διότι πολλοὶ ἀνεζήτουν καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα, καὶ πολλάκις ὁ εἷς ἐφόνευε τὸν ἄλλον μὴ θέλων νὰ διαμερισθῇ μετ' αὐτοῦ τὴν λείαν. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἀπερχόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ διῆλθεν ἔμπροσθεν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων· καὶ ἰδὼν τὰς στοὰς ἐρήμους ἀνεμνήσθη τῶν ἑξῆς στίχων Τούρκου τινὸς ποιητοῦ·

« Τὴν αὐλαίαν τῶν Καισάρων αἱ ἀράχναι θὰ φρουρήσουν,
» Καὶ ἀντὶ φωνῆς φυλάκων
» Τοὺς κρωγμοὺς νυκτικοράκων
» Τοῦ Ἐφρασιγιὰπ οἱ θόλοι ἀπαισίως θ' ἀντηχήσουν. »

Μέχρι τῆς σήμερον ἔτι τὰς αὐτοκρατορικὰς στοὰς κατοικοῦσι ἀράχναι, νυκτικόρακες καί τινες οἰκογένειαι Ἰουδαίων, οἵτινες ὁδηγοῦσι τοὺς ξένους ἐπὶ εὐτελεῖ ἀντιμισθίᾳ εἰς τὸ γεῖσσον τῶν ἀνακτόρων, ἐξ οὗ θέα λαμπρὰ διαδέχεται τὴν θέαν ῥυπαρῶν καὶ ἐπαιτούντων παίδων, ἢ γυναικῶν διαπληκτιζομένων. Οἱ περὶ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἐφρασιγιὰπ λεχθέντες στίχοι ἐφαρμόζονται καθ' ὅλα ἐπὶ τοῦ σεραγίου τῶν Σουλτάνων κειμένου ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ κορυφῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες τὴν 29 Μαΐου 1453 τροπαιοῦχοι εἰσήλασαν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ τετρακόσια ὁλόκληρα ἔτη δεσπόζουσιν αὐτό, παρήκμασαν ἤδη, ὥστε δύναταί τις καὶ πάλιν νὰ εἴπῃ περὶ τῶν στοῶν τοῦ σεραγίου, αἵτινες πολλῶν τραγικῶν σκηνῶν ὑπῆρξαν μάρτυρες·

(α) Δούκ. σελ. 300.—Φραντζ. σελ. 291.

(β) Δούκ. σελ. 302. Ὁ Χάμμερ λέγει ὅτι ὁ Νοταρᾶς αὐτὸς ἔδωκε τῷ Σουλτάνῳ τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων. Ἀλλ' ὁ Δούκας δὲν ἀναφέρει τι τοιοῦτο· λέγει μόνον ὅτι ὁ Σουλτάνος κατέγραψεν αὐτά· δι' ὃ οὐδεὶς ἀποχρῶν λόγος ὑπάρχει ἵνα μεμφθῶμεν τούτου ἕνεκα τὸν Νοταρᾶν προσάπτοντες εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ κηλῖδα. Καὶ ὁ Σουλτάνος δὲ αὐτὸς ἐφάνη κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὀρθῶς πράττων· λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι τὴν ἐπαύριον παραδοθεὶς εἰς κραιπάλην ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο.

(β) Πάντη διαφερόντως διηγεῖται τὴν συνάντησιν ταύτην ὁ Φραντζῆς. Ὁ Χάμμερ ἠθέλησε νὰ συμβιβάσῃ τὴν διήγησιν πρὸς τὴν τοῦ Δούκα. Οἱ τὴν τοῦ Lebeau ὅμως ἱστορίαν ἐξακολουθήσαντες παρεμόρφωσαν ἐντελῶς τὰς μαρτυρίας τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Φραντζῆ τοσοῦτον διαφέρει τῆς παρὰ τῷ Δούκᾳ, ὥστε συμπεραίνομεν ὅτι εἷς ἐκ τῶν δύο (ὧν οὐδέτερος ὑπῆρξεν αὐτόπτης) ἀπατᾶται. Δυσκόλως ὅμως δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν τίνος ἡ διήγησις εἶναι ἀληθεστέρα, διότι ἀμφότεροι εἰσὶ τὰ μάλιστα φιλαλήθεις ἱστορικοί, οὐδέποτε ἐν γνώσει τῶν πραγμάτων ψευδόμενοι. Ἀναλογιζόμενοι ὅμως ὅτι ἀφ' ἑνὸς ἡ παρὰ τοῦ Δούκα περιγραφὴ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σουλτάνου παρὰ τῷ Νοταρᾷ συνᾴδει πρὸς τὰ προηγουμένως μεταξὺ αὐτῶν συμβάντα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναφερομένην συνομιλίαν αὐτῶν ὁ Σουλτάνος ἐπιπλήττει τὸν Νοταρᾶν διὰ λόγους ὅλως ἀνυπάρκτους, νομίζομεν προτιμητέαν τὴν διήγησιν τοῦ Δούκα. Ἐπειδὴ μάλιστα ὁ Νοταρᾶς, καί τοι πολλάκις ὑποπίσας εἰς σφάλματα διετέλει ὅμως πάντοτε ὢν ἀγαθὸς πολίτης, καὶ οὐ μόνον τὴν θέσιν ἐν ᾗ ἐτάχθη εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἀνδρείως ὑπερασπίσθη, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρὸν ἔτρεψεν εἰς φυγήν, τότε δὲ μόνον ἀπῆλθεν οἴκοι ὅτε ἐπείσθη ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦν φανερὰ μωρία, οὐδεὶς δύναται νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸν διότι δὲν ἔπεσε νεκρὸς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης· ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον ἀπέδειξε τοῦτο τελευτῶν.

» Τῶν Σουλτάνων τὴν αὐλαίαν αἱ ἀράχναι θὰ φρουρήσουν,
» Καὶ ἀντὶ φωνῆς φυλάκων
» Τοὺς κρωγμοὺς νυκτικοράκων
» Τοῦ Ἐφρασιγιὰπ οἱ θόλοι ἀπαισίως θ' ἀντηχήσουν.»

Ὁ Σουλτάνος ἐγγὺς τῶν ἀνακτόρων εὑρισκόμενος προσέταξε νὰ προετοιμάσωσι μέγα συμπόσιον. Καὶ μεθυσθεὶς ἐκάλεσε τὸν Κισλὰρ Ἀγὰν καὶ εἶπεν αὐτῷ· « Ἄπελθε ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου Δουκός, καὶ εἰπὲ αὐτῷ, ὁρίζει ὁ ἡγεμὼν ἵνα στείλῃς τὸν υἱόν σου τὸν νεώτερον ἐν τῷ συμποσίῳ. » Ὁ νέος οὗτος ἦν εὐειδὴς τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ ἀκούσας τὸ πρόσταγμα τοῦ Σουλτάνου ἀπεκρίνατο· « Οὐκ ἔστι τοῦτο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαγωγῇ τοῦ παραδοῦναι τὸ ἐμὸν παιδίον οἰκείαις χερσὶν τοῦ μιανθῆναι παρ' αὐτοῦ, κρεῖττον ἂν ἦν μοι τοῦ στεῖλαι δήμιον καὶ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ. » Ὁ εὐνοῦχος συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ δώσῃ τὸ παιδίον ἵνα μὴ ἐπισύρῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' ὁ Νοταρᾶς ἀπεκρίνατο· « Εἰ βούλει λαβεῖν αὐτὸ καὶ ἀπελθεῖν, λαβὼν ἄπελθε, τὸ δὲ ἐγώ σοι τοῦτο διδόναι οἰκείῳ θελήματι οὐ γενήσεται πώποτε. » Τοιαύτην ἀπάντησιν λαβὼν ὁ εὐνοῦχος ἀπήνεγκε τῷ Σουλτάνῳ, ὅστις πλησθεὶς ὀργῆς εἶπεν αὐτῷ· « Λάβε τὸν δήμιον σὺν σοί, καὶ στραφεὶς ἄγε μοι τὸ παιδίον, ὁ δὲ δήμιος ἀγαγέτω τὸν Δοῦκα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. » Ὁ Νοταρᾶς ἡσπάσατο τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ ἀκολουθούμενος παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ Καντακουζηνοῦ ἐπορεύθη σὺν τῷ δημίῳ. Ὁ ἀρχιευνοῦχος εἰσήγαγε τὸ παιδίον πρὸς τὸν Σουλτάνον, καὶ ἔδειξε τοὺς λοιποὺς ἐν τῇ πύλῃ τοῦ παλατίου ἱσταμένους. Ὁ δὲ Σουλτάνος προσέταξε ν' ἀποκεφαλίσωσιν αὐτούς. Ἀκούσας ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τὸ πρόσταγμα ἤρξατο νὰ θρηνῇ· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν λέγων· « Τέκνα, εἴδατε τὴν χθὲς ἡμέραν ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὰ ἡμέτερα πάντα φροῦδα γεγονότα, ὁ πλοῦτος ἡμῶν ὁ ἀκένωτος, ἡ δόξα ἡ θαυμαστή, ἣν εἴχομεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ, καὶ δι' αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἣν οἰκοῦσι χριστιανοί. Νυνὶ δὲ τῇ ὥρᾳ ταύτῃ οὐκ ἐνελείπετο ἄλλο εἰς ἡμᾶς πλὴν ἡ παροῦσα αὕτη ζωή· ἔσται δὲ ἡμῖν αὕτη οὐκ ἀτελεύτητος, ὀψέποτε γὰρ θνῃξόμεθα, καὶ ταῦτα πῶς; Ὑστερούμενοι τῶν ἀγαθῶν ὧν ὠλέσαμεν, τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς αὐθεντίας, παρὰ πάντων ὀνειδιζόμενοι καταφρονούμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος, λαβὼν ἐκ τῶν ὧδε ἀτίμους. Ποῦ ὁ ἡμέτερος βασιλεύς; οὐκ ἐσφάγη χθές; ποῦ ὁ ἐμὸς συμπένθερος καὶ σὸς πατὴρ ὁ μέγας δομέστικος; ποῦ ὁ Παλαιολόγος καὶ Πρωτοστάτωρ σὺν τοῖς δύω υἱέσιν αὐτοῦ; Οὐκ ἐσφάγησαν χθὲς ἐν τῷ πολέμῳ, εἴθε καὶ ἡμεῖς ἀπεθάνομεν σὺν αὐτοῖς. Πλὴν καὶ αὕτη ἡ ὥρα ἱκανὴ ἔστι, μὴ πλημμελήσωμεν πλέον. Τίς γὰρ οἶδε τὰ ὅπλα τοῦ διαβόλου, εἰ καὶ βραδύνοντες πληγῶμεν παρὰ τῶν ἰοβόλων βελῶν αὐτοῦ; νῦν τὸ στάδιον ἕτοιμον. Ἐν ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θανόντος καὶ ἀναστάντος ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα σὺν αὐτῷ ἀπολαύσωμεν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ. » Διὰ τοιούτων λόγων ἐνθαρρύνας τοὺς νέους ἐστράφη πρὸς τὸν δήμιον καὶ εἶπε· « Ποίησον τὸ κελευσθέν σοι ἀρξάμενος ἀπὸ τοὺς νέους. » Ἐν ᾧ δὲ ὁ δήμιος ἀπέτεμνε τὰς κεφαλὰς τῶν νέων ὁ Νοταρᾶς ἔλεγε τό· « Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, » καὶ τὸ « Δίκαιος εἶ! Κύριε ». Εἶτα ἀποταθεὶς πρὸς αὐτὸν καὶ δείξας παρακείμενον παρεκκλήσιον εἶπεν· « Ἀδελφέ, δός μοι ὀλίγην ἀνοχὴν τοῦ εἰσελθεῖν καὶ προσεύξασθαι. » Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθη ὡσαύτως. Λαβὼν δὲ ὁ δήμιος τὰς κεφαλὰς ἔδειξε τῷ Σουλτάνῳ καταλιπὼν τὰ σώματα ἄταφα. Ὁ Νοταρᾶς ἐπέζησεν ἵνα ἴδῃ πραγματοποιηθὲν ὅ,τι ἀλλοτε εὔχετο λέγων· « Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν λατινικήν. » Δι' ὃ δικαίως δύναταί τις μετ' αὐτοῦ νὰ εἴπῃ· « Δίκαιος εἶ! Κύριε » (α).

Ὁ Σουλτάνος ἰδὼν τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων ἐξηγριώθη, μεθύων δὲ καὶ παροξυνθεὶς ὑπὸ τῶν προτροπῶν ἀλλοδαποῦ τινος (Γάλλου), οὗτινος ἡ θυγάτηρ ἦν ἐν τῷ γυναικωνίτῃ αὐτοῦ, προσέταξε τὴν σφαγὴν πάντων τῶν μεγιστάνων, οὓς τὴν προτεραίαν ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας· ἀλλὰ τοὺς εὐειδεῖς παῖδας καὶ τὰ θυγατέρας ἐλάμβανε κατ' ἐκλογὴν ὁ Κισλὰρ Ἀγᾶς διὰ τὸ χαρέμιον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐφονεύθησαν ὅ τε Ἐνετὸς πρόξενος Ἱερώνυμος Μινότος μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου, καὶ ὁ τῆς Ἱσπανίας Πέτρος Ἰουλιανὸς μετὰ τῶν δύω αὐτοῦ υἱῶν. Πλῆθος Ἐνετῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐξηγοράσθησαν μετὰ ταῦτα εὐκαιρίας δοθείσης δι' ἀδρῶν λύτρων (β). Τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας διήρκεσεν ἡ λεηλασία τῆς πόλεως, καὶ τὰ πληρώματα τοῦ στόλου καὶ οἱ στρατιῶται ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἄφθονον κομίζοντες λείαν. Τὴν δὲ τετάρτην ἔδωκεν ὁ Σουλτάνος τὰς ἀναγκαίας προσταγὰς πρὸς συνοικισμὸν τῆς νέας πρωτευούσης τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ ἐπεχείρησε τὴν διοργάνωσιν αὐτῆς ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς Πατριάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τῶν ὡραιοτέρων ἐκκλησιῶν εἰς ὀθωμανικὰ τεμένη, συνομολογήσας μετὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ συνθήκην (διότι οἱ ἐν αὐτῷ παρεδόθησαν τὴν 30 Μαΐου ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ), καὶ προστάξας τὴν οἰκοδομὴν νέων ἀνακτόρων καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν τειχῶν. Ἀλλὰ τὰ καθέκαστα τούτων παραλείπω ὡς ἀλλότρια τῇ παρούσῃ συγγραφῇ.

Ἐπίλογος.

Συνήθως οἱ ἱστοριογράφοι προτάττουσι κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας σκέψεις κινούσας ἡμᾶς εἰς οἶκτον διὰ τὴν δικαίαν ταύτην συμφοράν· ἀπονέμοντες δὲ ἐν παρόδῳ ἐπαίνους τινὰς εἰς τοὺς προμάχους τῆς πόλεως

(α) Δούκ. σελ. 303—306.— Φραντζ. σελ. 292. 293.—Χαλκοκονδ. σελ. 457.

(β) Φραντζ. σελ. 293. — Ν. Βάρβαρ. σελ. 61 — Χαλκοκονδ. σελ. —457. Λεονάρδ. Χίος σελ. 99. 101.

ὁμολογοῦσιν ἐπὶ τέλους μετὰ φιλαυτίας τινὸς ἅμα δὲ καὶ εὐαρεστήσεως, ὅτι ἕνεκα τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐκεῖθεν φυγαδευθέντων Ἑλλήνων, διεδόθησαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην τὰ φῶτα καὶ ἡ παιδεία.

Ὅπως πολλάκις εὐφυῶς ἀπέδειξεν ὁ Φαλμεράγερ, αἱ σκέψεις αὗται εἰσὶν ἐντελῶς ἐσφαλμέναι. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι συγχέοντες τοὺς ἱστοριογράφους τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῶν πολιτῶν αὐτῆς, θεωροῦντες τὰς σκέψεις ἐκείνων ὡς παριστώσας τὸ γενικὸν φρόνημα, καὶ τέλος κρίνοντες κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ἔφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦν ἀξία τῆς συμφορᾶς ταύτης. Πολλάκις καὶ ἐν ἐκτάσει ἀναφέρουσι τὰς ἐν τῇ αὐλῇ ἐπικρατούσας θρησκευτικὰς ἔριδας, τὰς ἀπανθρώπους καταδιώξεις τῶν ἡττηθέντων αἱρετικῶν ἀποστατῶν καὶ ἐχθρῶν, τὴν διαφθορὰν τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν εὐνούχων, τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ παντοῖα ἄλλα· πλὴν λησμονοῦσιν ὅτι θρησκευτικαὶ ἔριδες ὑπῆρχον οὐ μόνον ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἡ ἱστορία μνημονεύει ἐπονειδίστως οὐ μόνον τῶν βυζαντινῶν ὠμοτήτων ἐναντίον τῶν ἡττηθέντων αἱρετικῶν ἀποστατῶν καὶ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τοῦ μεσαιῶνος, ὅτι ἡ διαφθορὰ τῶν κυβερνώντων καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν εὐνούχων δὲν ἀνεπτύχθησαν κατὰ πρῶτον ἐν Βυζαντίῳ, ἀλλ' ἦσαν ἡ κληρονομία ἣν παρέλαβον οἱ Βυζαντινοὶ παρὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων· οὐδόλως δὲ πρέπει νὰ μεμφώμεθα τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὡς γενομένην αἰτίαν τοῦ σχίσματος, διότι αὕτη διαφυλάττει μέχρι τῆς σήμερον ἔτι ἀμετάβλητον τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Τέλος λησμονοῦσιν ὅτι ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ πτῶσις τῶν ἐθνῶν ἐκ πάσης ἄλλης αἰτίας προέρχεται ἢ ἐκ θεολογικῶν ἐρίδων, ἢ διαφθορᾶς τῶν τὰ δημόσια διαχειριζομένων, ἢ καὶ ὠμότητος ἐναντίον τῶν ἡττηθέντων, διότι τὰς κακίας ταύτας ἀπαντῶμεν ἐπίσης περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπικρατείαις, αἵτινες μέχρι τῆς σήμερον διετηρήθησαν ἀκμαῖαι καὶ ἰσχυραί. Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην ἣν καὶ τὸ κράτος τῶν Καλιφῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἡ ἁγία ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐν τῇ Δύσει. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐνόησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ τείνωσι πάντοτε διὰ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ τῆς συνταυτίσεως τῶν συμφερόντων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δεσμῶν οἵτινες συνέδεον τὰς διαφόρους αὐτῶν χώρας πρὸς ἀλλήλας, ὅτι ἔπρεπε παντὶ τρόπῳ νὰ καταπολεμήσωσι τὴν ἔκκεντρον ἐκείνην τάσιν τῶν ἐπαρχιῶν. Πλὴν ὁ σύνδεσμος χωρῶν ἐκ φύσεως διακεχωρισμένων εἶναι ἀδύνατον νὰ διαρκέσῃ αἰωνίως, διότι αὕτη ἡ γεωγραφικὴ αὐτῶν θέσις δύναται νὰ μεταβληθῇ· οὔτε ἡ διαφορὰ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἐξαλείφεται διὰ διοικητικῶν διατάξεων. Ὡς παράδειγμα τούτου δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν τὰ προμνημονευθέντα κράτη. Ὅπως οὔτε ἡ Ἱσπανία, οὔτε αἱ Ἰνδίαι διέμεινον ὑποτελεῖς τῶν Καλιφῶν, οὕτω οὔτε ἡ Μεσοποταμία καὶ ἡ δυτικὴ Ῥωσσία τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, οὔτε ἡ Ἰταλία καὶ Λιλανδία τῶν Γερμανικῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν παρατηρήσεων τούτων δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα μὴ προκειμένου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀνατροπῆς μόνον τῶν παρατόλμων ἐκείνων διαβεβαιώσεων περὶ τῆς καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης. Ἡ Εὐρώπη οὐδένα εἶχε λόγον ἵνα θεωρῇ ὡς εὐτύχημα τὴν ἀπὸ τοῦ 1453 ἔτους ἐνθρόνισιν τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῶν τετρακοσίων ἐτῶν ἔπαθον πολλὰ ἐκ τῶν μετὰ τῶν Τούρκων πολέμων κατὰ ξηράν, καὶ ἐκ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ θάλασσαν. Ἐλαχίστη δὲ καὶ οὐχὶ βεβαία παραμυθία ἦν ὅτι ἕνεκα τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέβησαν εἰς Εὐρώπην τινὲς ἐκ τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ χειρόγραφα· διότι εἶναι πιθανὸν ὅτι πάντα ταῦτα πεσόντα εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν ἀπώλοντο. Τρὶς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἠρεύνησα τὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἐν τῷ σεραγίῳ, ἀλλ οὐδὲν ἔργον εὗρον ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παλαιολόγων.

Πρὸς τούτοις οὐδὲν νεώτερον τῶν ἤδη γνωστῶν μετήνεγκον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Εὐρώπην· δι' ὃ δὲν πρέπει νὰ εὐγνωμονῶμεν εἰς τὸν Μωάμεθ Β' ὅτι δῆθεν αὐτὸς ἐχορήγησε τοῖς ἐπιστήμοσι τὰ ἔργα ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐν Ἐνετίᾳ, καὶ Βασιλείᾳ καὶ Παρισίοις ἐφήρμοσαν τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ Γουττεμβέργου πρὸς διάδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Ὑπάρχουσι τέλος καί τινες νομίζοντες ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. τάφου ἐγένετο τῇ συνάρσει τῆς θείας προνοίας, μὴ αἰσχυνόμενοι νὰ παριστῶσι τὴν θείαν πρόνοιαν ὡς συνένοχον τῶν ἁμαρτημάτων εἰς ἃ ὑπέπεσεν ἡ ἐσφαλμένη πολιτικὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Οὐδεὶς σώας ἔχων τὰς φρένας δύναται νὰ καταβῇ μέχρι τοιούτων ἰδεῶν. Ὅθεν νομίζομεν πάντη περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τοιούτους παραλογισμούς.

Παράρτημα.

Ὅπως πάντα τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀξιομνημόνευτα συμβεβηκότα, οὕτω καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ παραδόσεως μεταδιδομένη παρὰ τῷ λαῷ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐπεκοσμήθη δι' ἀναριθμήτων μυθωδῶν διηγήσεων. Τὰς διηγήσεις ταύτας καίτοι μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οἱ ἱστοριογράφοι, ἀναφέρουσιν ὅμως περιεργίας χάριν. Ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐπεισοδίων κατὰ τὴν ἅλωσιν εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν μνημονευομένη ἀνεύρεσις τοῦ τάφου τοῦ Ἐγιοὺπ παρὰ τοῦ δερβίσου Ἀκ Σχεμσεδδὶν. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι διηγοῦνται ὅτι ὁ σημαιοφόρος τοῦ προφήτου Μωά-

μεθ Ἐδοὺ Ἐγιοὺπ Ἀνσσαρὶ, παρὼν κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐφονεύθη καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Ἐγρὶ Καποὺ ἐντὸς τοῦ δρυμῶνος, καὶ ὅτι Μωάμεθ ὁ Β', βλέπων τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀποδειλιῶντα, προσέταξε τὸν δερβίσην Ἀκ Σχεμσεδδὶν ν'ἀναζητήσῃ τὸν τάφον τοῦ Ἐγιοὺπ. Ἡ pia αὕτη fraus ἀνεζωπύρησε τὴν ἐθεομανίαν τῶν Τούρκων καὶ συνέτεινε τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως. Εὐκόλως ὅμως ἀποδεικνύεται ὅτι οὔτε ὁ ἱερὸς οὗτος δόλος, οὔτε ἡ ἀνεύρεσις τοῦ τάφου ἐγένοντο διαρκούσης τῆς πολιορκίας· διότι οὐ μόνον οὐδεὶς ἐκ τῶν παρόντων ἢ ἐκ τῶν συγχρόνων ἀναφέρει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αἱ παρὰ τῷ Φεριδοὺν Βέη διασωζόμεναι τέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ πρὸς τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου (δύω), καὶ πρὸς τὸν Σὰχ τῆς Περσίας, ὡς καὶ αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, οὐδένα λόγον ποιοῦνται περὶ τοῦ συμβεβηκότος τούτου, καί τοι ἔχοντος τοῦ Σουλτάνου εὔλογον ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρῃ τι περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν Σερίφην τῆς Μέκκας ἐπιστολῇ. Αἱ ἀμφιβολίαι αὗται ἐπιβεβαιοῦνται ἔτι μᾶλλον ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι αἱ ἐπιστολαί, καί τοι πλαστογραφηθεῖσαι εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν (α), οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ τάφου τοῦ Ἐγιοὺπ· ἐν ᾧ βεβαίως ὁ συντάκτης αὐτῶν ἀποφασίσας ἅπαξ νὰ πλαστογραφήσῃ ψευδῆ ἱστορικὰ ἔγγραφα, δὲν ἤθελε παραλείψει καὶ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, φοβούμενος δῆθεν μήπως ἐξελεγχθῇ ψευδόμενος. Τούτου ἕνεκα παρέλιπον ἐντελῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο.

(α) Ἐν τῇ πρὸς τὸν Σερίφην τῆς Μέκκας ἐπιστολῇ ὑπάρχει ἡ ἑξῆς φράσις (σελ. 233)· « Ἐξωραΐσαμεν διὰ τοῦ κόσμου τοῦ εὐγενοῦς ἡμῶν ὀνόματος τοὺς Διρχάμς καὶ τὰ Δινάοια· » καὶ παρακάτω· « Πέμπομεν ἡμῖν μετὰ τοῦ Χότζα Χατζὴ Μωχαμὲτ ἐλ Ζαϊτουνὶ δῶρον 2000 γνησίων προσδάρων φλωρίων ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ καὶ καλῆς ποιότητος, τὰ ὁποῖα ἐπρομηθεύθημεν ἐκ τῆς λείας, πρὸς τούτοις 7,000 φλωρίων διὰ τοὺς πτωχούς, ἤτοι 2,000 διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ προφήτου, 1000 διὰ τοὺς φύλακας τῆς Καδδᾶ καὶ τὰ λοιπὰ διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνας.» Ἑτέρα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου ἀναγγέλλει αὐτῷ (σελ. 235) ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐξαπέστειλε διὰ τῆς καραβάνας τῆς Αἰγύπτου τὸν Χατζὶ Μεχεμὲτ ἐλ Ζαϊτουνί, κομίζοντα πρὸς τὸν Σερίφην τῆς Μέκκας καὶ πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῶν δύο πολεων ποσόν τι φλωρίων, φερόντων τὸν εὐπρεπῆ τύπον τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Σερίφης τῆς Μέκκας ἀναγγέλλει ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ (σελ. 236) ὅτι ἔλαβε τὰς 9,000 φλωρίων καὶ διένειμεν αὐτὰς μεταξὺ τῶν πτωχῶν, ἀποκαλῶν ἐν αὐτῇ τὸν Σουλτάνον· « Σουλτάνον τῶν βασιλέων καὶ Σουλτάνων. » Ἐκ τούτων εἰκάζομεν ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ αὗται συνετάχθησαν εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν διότι, 1) ο ἡγεμόνες τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Σουλτάνου μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Οὐζοὺν Χασσὰν (1473), ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐλησμόνησεν ὁ πλαστογραφήσας τὰ ἔγγραφα ταῦτα· μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκαλοῦντο Ἐμίραι· 2) ἡ λέξις φλωρίον σημαίνουσα τὰ χρυσᾶ νομίσματα ἐλήφθη ἐκ τοῦ γαλλικοῦ florin ἢ τοῦ ἰταλικοῦ fiorino, καὶ βεβαίως ἠγνόει αὐτὴν ὁ Σερίφης τῆς Μέκκας. Πολὺ πιθανώτερον ἦτο νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Σουλτάνος γράφων ἀραβιστὶ τὴν ἀραβικὴν λέξιν Δινάρ· 3) ἐκ τῶν χρυσῶν νομισμάτων ἅτινα δῆθεν ὁ Σουλτάνος ἐχάραξεν ἐκ τῶν λαφύρων ἃ ἐποίησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐδὲν μέχρι τοῦδε εὑ-

Τὸ ἔτος 1846 ἐτυπώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλίον ἐκ σελίδων 143 (εἰς ὄγδοον) ἐπιγραφόμενον *Ταρὶχ Μουντεχεβατὶ Ἐδλιὰ Τσελεβί*, ἱστορία δῆθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου, πράγματι ὅμως συλλογὴ ὅλων τῶν μύθων τῶν ἀναφερομένων περὶ αὐτῶν. Τὸ βιβλιάριον τοῦτο καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον εἶχε τὰ μάλιστα ἄξιον λόγου διότι δι' αὐτοῦ μανθάνομεν τὸν ἀληθῆ τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ μάλιστα μετὰ πλείονος ἀκριβείας, παρὰ ἐκ τῶν ἐπισήμων αὐτῶν ἐγγράφων, ἢ ἐκ τῶν διηγήσεων ἀμαθῶν περιηγητῶν. Βιβλία ὡς τὸ *Ἐδλιὰ Τζελεβὶ* περιέχουσι τὸ ἀντικείμενον τῶν διηγήσεων ἐν τοῖς χαρεμίοις καὶ ἐν ταῖς οἰκογενείαις, ὅτε ὡς γνωστὸν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου παύει πᾶσα συγκοινωνία, καὶ νομίζομεν πρὸ πάντων ἄξιον μεταφράσεως, διότι ἐκ τούτων δύναταί τις νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Τούρκων χαρακτῆρος. Ἐκτὸς τούτου τὸ *Ἐδλιὰ Τσελεβὶ* εἶναι ὠφέλιμον, καθόσον μεταξὺ τῶν ἀπείρων ληρημάτων, εὑρίσκονται καί τινες ἱστορικαὶ εἰδήσεις ἄξιαι λόγου. Ὅθεν ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα μετάφρασιν τοῦ κεφαλαίου τοῦ πραγματευομένου περὶ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΙΝΔΟΙ.

Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν παριστᾷ διαφόρους φυσιογνωμίας Ἰνδῶν στρατιωτικῶν ἐξ ἐκείνων οἵτινες ὀνομάζονται *Ῥαγιαπίδαι*, ἤτοι ἀπόγονοι τῶν ῥα-

ρέθη, καί τοι διασωζομένου μεγάλου ἀριθμοῦ ἀρχαίων νομισμάτων τῶν διαφόρων Σουλτάνων ἀπὸ τοῦ Ὀρχάνου καὶ κατωτέρω. Ὅθεν νομίζομεν ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξαν τοιαῦτα· 4) καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι Σουλτάνος ἐχάραξε τοιαῦτα χρυσᾶ νομίσματα φέροντα τὸ ἐκτύπωμα αὐτοῦ, βεβαίως δὲν ἤθελε ποτὲ τολμήσει ν' ἀναγγείλῃ τοῦτο εἰς τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἦν ἡ κοσμικὴ κεφαλὴ τοῦ ἰσλαμισμοῦ καὶ εἰς τὸν ὑποτελῆ αὐτοῦ Σερίφην τῆς Μέκκας· διότι ὁ Καλίφης, ὁ νόμιμος διάδοχος τῶν Καλιφῶν τοῦ Βαγδατίου καὶ ὁ ὑπέρτατος πνευματικὸς ἄρχων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ εὑρίσκετο ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐχορήγησεν εἰς τὸν κυριάρχην αὐτῆς τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν τὸν τίτλον τοῦ Σουλτάνου περιζώσας αὐτῷ τὸ ξίφος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Πάπας στέψας Κάρολον τὸν Μέγαν ἀνέδειξε κοσμικὴν κεφαλὴν τῶν χριστιανικῶν λαῶν. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἤθελε τολμήσει ὁ Σερίφης τῆς Μέκκας ὑποτελὴς ὢν τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου ν' ἀποκαλέσῃ τὸν κυριάρχην τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας « Σουλτάνον τῶν βασιλέων καὶ Σουλτάνων. » Τὸ ἀνυπόστατον τούτου δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὁ εὐρωπαῖος ἀναγνώστης ἀναλογιζόμενος ποσὸν ἀπίθανον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν παραδείγματος χάριν ἐλέγετο ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας Φερδινάνδος, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Γρενάδης, ἐδωρήσατο τῷ Πάπᾳ ποσόν τι χρυσῶν ναπολεοντείων νομισμάτων χαραχθέντων ἐκ τῶν γενομένων λαφύρων καὶ φερόντων τὴν ἐπιγραφήν· « Αὐτοκράτωρ τῆς ἁγίας ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, » καὶ ὅτι ἐπιφόρτισε τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸν ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ δώρου τούτου εἰς Ῥώμην.

Ἰνδοὶ Ῥαγιαπίδαι.

γιάδων. Ῥαγιάδες δὲ καλοῦνται, ὡς γνωστόν, οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἰνδίας, οἵτινες θεωροῦνται καὶ διὰ τοῦτο πολεμικοί.

Πρῶτος τῶν ῥαγιάδων τούτων ἦτο πρὸ τῆς ἀγγλικῆς κατακτήσεως ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ κατοικῶν ἐν Δελί, πόλει διαβοήτῳ καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτον.

Εἶναι δὲ ἡ Δελὶ πόλις ἀρχαιοτάτη τῆς ὁποίας ἡ καταγωγὴ κρύπτεται εἰς τὰ σκότη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς συνέκειτο πάλαι ἐκ δύο ἑκατομμυρίων ψυχῶν, ἀλλὰ σήμερον μόλις ἔχει διακοσίας ἢ τριακοσίας χιλιάδας.

Μέχρι τῆς τελευταίας τῶν Ἰνδῶν ἐπαναστάσεως οἱ Ἄγγλοι, καί τοι ἐξουσιάζοντες τὴν Δελί, εἶχον ἀφήσει ἐν αὐτῇ ἡγεμόνα ἐγχώριον ὅστις εἰ καὶ δὲν εἶχεν ἡγεμονίαν, ἔφερεν ὅμως τὸν ἐξῆς πομπωδέστατον τίτλον· « Δεσπότης τῆς οἰκουμένης, βασιλεὺς βασιλέων, κέντρον εὐδαιμονίας, κύριος ὑποτελὴς τῆς ἐντίμου Ἑταιρίας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν ἀπίστων, ἀνώτερος τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ, καὶ κύριος τῆς γῆς ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν. »

ΑΜΑΛΙΕΙΟΥ

ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ εἴπομέν τινα περὶ τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων τῶν γενομένων ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ τοῦ Κ. Παπαδοπούλου καὶ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ Παρθεναγωγείῳ. Σήμερον δὲ προσθέτομεν ὅτι τοιαῦται ἐγένοντο καὶ εἰς ἄλλα καταστήματα, οἷον τὸ Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον, τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Κ. Σουρμελῆ, κ. τ. λ.

Τὸ Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε, « σκοπὸν ἔχει νὰ μορφώσῃ φρονίμους καὶ κοσμίας παρθένους, χρηστὰς οἰκοδεσποίνας, ἐνὶ λόγῳ χρησίμους εἰς τὴν κοινωνίαν γυναῖκας. » Διὸ ἐν αὐτῷ διδάσκονται ἁπλῶς ὅσα καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, πρὸς τούτοις δὲ καὶ χειροτεχνήματα καὶ ἄλλα γυναικεῖα ἔργα.

Τὸ ὀρφανοτροφεῖον τοῦτο ἱδρύθη, ὡς γνωστόν, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, μετὰ τὴν ἐκ τῆς χολέρας παρωλεθρίαν· διοικούμενον δὲ ὑπὸ τὴν κραταιὰν καὶ ἄγρυπνον προστασίαν τῆς Μεγαλειοτάτης Βασιλίσσης παρ' ἐπιτροπῆς δεσποινῶν, ἀπέφερεν ἄχρι τοῦ νῦν ἀξίους λόγου καρπούς, ἠθοποιοῦν καὶ χρήσιμον καθιστάνον εἴς τε ἑαυτὸ καὶ τὴν κοινωνίαν πολλὰ ἐγκαταλελειμένα καὶ ὀρφανὰ πατρὸς καὶ μητρὸς κοράσια.

Αἱ ἐφετειναὶ αὐτοῦ ἐξετάσεις ἐγένοντο δημοσίᾳ τὴν 10 τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Μεγαλειοτάτης προστάτιδος. Κατὰ δὲ τὴν ὑποβληθεῖσαν γενικὴν κατάστασιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτοῦ, τὸ Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον ἐν τῷ διαστήματι ἐτῶν τεσσάρων εἰσέπραξε μὲν δρ. 802,766, ἔχει δὲ σήμερον περιουσίαν καθαρὰν ἐκ δραχ. 443,889. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν εἰσπραχθέντων ἐδαπάνησεν ἀξιόλογον ποσὸν εἰς ἀνέγερσιν μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος, ὅπου θέλουσι μετοικήσει ὅσον οὔπω τὰ κοράσια.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κορασίων τούτων σύγκειται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ 44, πρὸς συντήρησιν τῶν ὁποίων καὶ διδασκαλίαν ἐδαπανήθησαν κατὰ τὸ λῆξαν σχολικὸν ἔτος δρ. 17,657.

Τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Κ. Σουρμελῆ, πρὸ τριῶν ἐτῶν ἱδρυθέν, προοδεύει ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον ἐπιμέλειαν τοῦ ἱδρυτοῦ κατά τε τὴν μάθησιν καὶ τὴν χρηστότητα τῶν ἐν αὐτῷ διδασκομένων. Αἱ ἐξετάσεις ἀπέβησαν εἰς ἄκρον εὐδόκιμοι, ὡς μαρτυρεῖ μάλιστα ὁ κατωτέρω παρατιθέμενος λόγος, ὃν ἀπήγγειλεν ὁ Κ. Φ. Ἰωάννου, μέλος τῆς ἐφορευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς τὴν 28 τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου.

Τὸ ἐν Σύρᾳ οἰκοτροφεῖον τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ν. Πετρῆ εἶναι διετὲς τὴν ἡλικίαν. Ἀλλ' εἰ καὶ νέον εὐδοκιμεῖ διαφερόντως, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν. Κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ διευθυντοῦ οἱ ἐν τῷ οἰκοτροφείῳ νέοι ἀκροῶνται μὲν τῶν ἐν τῷ βασιλ. Γυμνασίῳ καὶ ἐν τῷ μετ' αὐτοῦ συνηνωμένῳ Ἑλληνικῷ σχολείῳ ὡρισμένων μαθημάτων, προπαιδεύονται δὲ ἐντὸς τοῦ οἰκοτροφείου ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου, τοῦ καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν, αὐτοῦ τοῦ Κ. Πετρῆ καὶ δύο ἄλλων διδασκάλων, εἷς τῶν ὁποίων διδάσκει καὶ τὴν Γαλλικήν. Κατὰ τὸ λῆξαν σχολικὸν ἔτος τὸ οἰκοτροφεῖον περιεῖχε 18 μαθητάς· πάντες δέ, πλὴν ἑνὸς ἀπελθόντος εἰς τὰ ἴδια, ἐξετασθέντες δημοσίᾳ παρέσχον δείγματα προόδου, καὶ προήχθησαν εἰς ἀνωτέρας τάξεις· οἱ ἡμίσεις δὲ ἐξ αὐτῶν ἠρίστευσαν. Μετὰ τῶν οἰκοτρόφων τούτων συνδιητᾶτο καὶ συνεσπούδαζεν ὁ εὐφυὴς υἱὸς τοῦ συνετοῦ διοικητοῦ τῆς Χίου, ὀθωμανὸς μὲν τὸ γένος, ἀλλ' ἀξιεπαίνως ποθῶν τὴν ἐκμάθησιν τῆς θείας γλώσσης τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων. Ἰδοὺ ὁ λόγος τοῦ Κ. Φ. Ἰωάννου·

« Ἀξιότιμοι Κύριοι καὶ Κύριαι.

» Κραταιὸς μονάρχης καὶ ἔνδοξος ἔθνους κραταιοῦ καὶ ἐνδόξου, Ναπολέων ὁ μέγας, κρίνων ἀνεπιτήδεια πρὸς τὸν σκοπὸν πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ παιδαγωγικὰ συστήματα, ἠρώτησέ ποτε, ὡς λέγεται, τὴν Κυρίαν Καμπάν, ἐξαίρετον παιδαγωγὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ εὑρισκομένην· τί ἄρα ἔλειπεν, ἵνα τῆς γαλλικῆς νεολαίας ἡ ἀγωγὴ καταστῇ τοιαύτη, ὁποία προσῆκεν; ἡ δὲ ἀπεκρίθη. *Μητέρες.* Ὁ αὐτοκράτωρ, θαυμάσας τὴν εὐστοχίαν τῆς βραχυτάτης αὐτῆς ἀποκρίσεως, ἀνεφώνησε· *Μητέρες! ἰδοὺ πλῆρες παιδαγωγικὸν σύστημα ἐν μιᾷ λέξει.* Καὶ ἀληθῶς, πᾶσαι αἱ παι-

δαγωγικαὶ θεωρίαι, ὅσας ἄνδρες σοφοὶ καὶ ἀκριβεῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐτάσταὶ μετὰ μακρὰν πεῖραν καὶ ἐπιμελῆ παρατήρησιν σχηματίζουσιν, ἀποβαίνουσι μάταιαι καὶ ἀτελεσφόρητοι, ὅταν λείπωσιν αἱ ζωογονοῦσαι αὐτὰς μητέρες. Διατί τοῦτο; διότι εἰς τῆς μητρὸς τὴν ἄμεσον ἐπιῤῥοὴν καὶ ἰσχυρὰν ἠθικὴν ἐπίδρασιν ὑπόκειται κυρίως ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν πρώτην τῆς ζωῆς του ἑπταετίαν, καθ' ἣν ἡ φύσις αὐτοῦ εἶναι τὰ μάλιστα εὐδιάπλαστος· ἐκ τῆς μητρὸς προέρχονται αἱ πρῶται ἠθικαὶ ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας λαμβάνει εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐρχόμενος, καὶ αἱ ὁποῖαι μένουσι κατὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον οὕτω δυσεξίτηλοι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὅπως τὸ πρῶτον χρῶμα τὸ διδόμενον εἰς τὸ λευκὸν καὶ καθαρὸν ὕφασμα· ἐκ τοῦ στόματος τῆς μητρὸς ἀκούει πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· παρ' αὐτῆς πρώτης διδάσκεται τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν βάσιν ταύτην παντὸς ἠθικοῦ νόμου, τὴν ῥίζαν πάσης ἠθικῆς πράξεως· ὑπὸ τῆς μητρὸς πρώτης ὁδηγεῖται εἰς τὴν διάγνωσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ πρακτέου καὶ τοῦ φευκτέου, καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς πρώτης ἐμφυτεύεται εἰς τὴν τρυφερὰν του καρδίαν ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ πρὸς τὸ κακὸν εὐδιαθεσία καὶ κλίσις, ἥτις μὲ τὴν ἡλικίαν κρατυνομένη καθιστᾷ αὐτὸν πολίτην χρηστὸν καὶ ἀγαπητόν, ἢ πονηρὸν καὶ μισητὸν παρὰ πᾶσιν. Ἀλλ' ἐνῷ ἀληθεύει ὅτι εἰς τὴν προσήκουσαν τῶν πολιτῶν ἀγωγὴν ἀπαιτοῦνται χρησταὶ μητέρες καὶ φρόνιμοι, ἀληθεύει ὁμοίως καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὅτι εἰς τὴν μόρφωσιν μητέρων χρηστῶν, ἀξίων τῶν ἰδίων τέκνων παιδαγωγῶν, ἀπαιτεῖται ὀρθὴ αὐτῶν ἀγωγὴ ἐν τῇ ἁπαλῇ ἡλικίᾳ. Ἡ ὀρθὴ ἄρα τῶν κορασίων ἀγωγή, ἅτινα εἶναι ὑπὸ τῆς φύσεως ὡρισμένα νὰ καταστῶσί ποτε μητέρες, ὑποτίθεται βάσις τῆς διαπλάσεως χρηστῶν πολιτῶν, ἐκ δὲ ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ ἠθικὴ κατάστασις καὶ κατὰ μέγα μέρος ἡ εὐημερία ἢ δυσημερία αὐτῆς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὡς ἐξ ἀτόμων εὐπαιδεύτων ἢ κακοπαιδεύτων συγκροτουμένης καὶ δι' αὐτῶν ὡς ὀργάνων τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς κυβερνωμένης. Τῷόντι, ἐὰν βλέπωμεν ὅτι πολιτεία τις νοσεῖ ἠθικῶς, ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἐξασθενοῦται, ὅτι ἡ θρησκεία ὀλιγωρεῖται, ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη ψυχραίνεται, ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ τιμιότης χλευάζεται, ὅτι ἡ πονηρία δὲν μισεῖται, ὅτι ἡ ἀλήθεια διαστρέφεται, ὅτι τὸ ψεῦδος προβαίνει εἰς τὸ μέσον καθ' ἡμέραν θρασύτερον καὶ ἀκούεται ἀνεκτότερον, ὅτι τὸ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς νομίμους ἄρχοντας σέβας μαραίνεται, ὅτι ἡ ὀφειλομένη πρὸς πάντας πίστις καταφρονεῖται, ὅτι τῶν ἠθῶν ἡ ἀγνότης ἐκλείπει, ὅτι οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ παραλύονται, ὅτι ἡ πολυτέλεια καὶ σπατάλη καὶ τὰ τούτων σύντροφα κακὰ ἐπικρατοῦσι καθ' ἡμέραν καὶ δουλαγωγοῦσιν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, πλουσίους καὶ πένητας, ἃς μὴ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι βαθυτέρα τῶν κακῶν τούτων ῥίζα καὶ κυριωτέρα αἰτία εἶναι ἡ ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνίᾳ παραμέλησις ἢ πλημμέλεια τῆς παιδαγωγίας. Εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ ὑγιάνῃ ἡ οὕτως ἔχουσα πολιτεία, ἐὰν δὲν ληφθῇ σύντονος ἐν αὐτῇ φροντὶς περὶ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς τῶν νέων, καὶ οὐχ ἧττον περὶ τῆς προσηκούσης τοῦ θήλεος γένους παιδεύσεως, ἐξ οὗ αἱ χρηστὰι μητέρες, αἱ πρῶται καὶ φυσικαὶ παιδαγωγοὶ τῶν ἀνθρώπων, αἱ πρῶται γεωργοὶ καὶ φυτοσπόροι τῶν τρυφερῶν καρδιῶν. Τὴν μεγάλην ἐπιῤῥοὴν τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς πολιτείας συνιδόντες πολλοὶ τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν ἔθεσαν πρώτιστον καὶ κυριώτερον τῆς νομοθεσίας των μέρος τὰς περὶ τῆς παιδεύσεως διατάξεις. Ἡ νομοθεσία τοῦ Μίνωος ἐν Κρήτῃ κυριώτερον ὑποκείμενον εἶχεν ἔῤῥυθμόν τινα τῶν νέων καὶ ὁμοιόμορφον ἀγωγήν· ὁ δὲ Λυκοῦργος κατὰ τὸν Πλούταρχον· « *τὸ ὅλον καὶ πᾶν τῆς νομοθεσίας ἔργον εἰς τὴν παιδείαν ἀνῆψεν.* » Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται, πόσον ἀναγκαία εἶναι καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἐπιμέλεια τῆς προσηκούσης τῶν νέων παιδεύσεως καὶ ἰδίως τῶν κορασίων, ἂν μέλλωσι ν' ἀποτραπῶσιν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πατρίδος οἱ κίνδυνοι τῆς ἐθνοκτόνου διαφθορᾶς, νὰ εἰσαχθῇ δὲ καὶ στερεωθῇ καὶ εἰς τὰς πόλεις ἡμῶν καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἡμῶν ἡ ἀληθὴς εὐπραγία. Εἶναι δὲ ἡ ῥηθεῖσα τῶν νέων παίδευσις διττή, ἡ μὲν, οἰκογενειακή, ἐνεργουμένη ἐντὸς τῆς πατρικῆς οἰκίας ὑπ' αὐτῶν των γονέων, ἡ δὲ, δημοσία προσφερομένη εἰς τὰ σχολεῖα. Ἑκατέρα τούτων ἔχει χρείαν τῆς ἑτέρας καὶ συμπληροῖ τὴν ἑτέραν· διότι ἡ μὲν ἔμφυτος τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων πρὸς ἀλλήλας στοργή, ἥτις τοὺς μὲν γονεῖς κινεῖ εἰς μεγίστους ὑπὲρ τῶν τέκνων πόνους καὶ θυσίας, τὰ δὲ τέκνα καθιστᾷ εὐπειθέστερα εἰς τοὺς γονεῖς, καὶ δεκτικώτερα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἐμπνέουσα ἀπεριόριστον πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, εἶναι μέγα παιδαγωγικὸν προτέρημα, ὅπερ οἱ γονεῖς μόνοι ἔχουσιν· εἰς τοῦτο προστίθεται καὶ ἕτερον αὐτῶν προτέρημα, ἡ εὐκολία, μὲ τὴν ὁποίαν δύνανται ἐκ τῆς ἰδίας των φύσεως νὰ γνωρίσωσι τὴν συγγενῆ φύσιν τῶν τέκνων των, νὰ μάθωσι τὰς ἰδιότητάς των, νὰ εἰκάσωσι τὰς ἐνδομύχους ῥοπάς των. Ἐξ ἑτέρου ὅμως εἶναι ἐπίσης βέβαιον, ὅτι σπανιώτατα οἱ γονεῖς ἔχουσιν ἀρκοῦσαν σχολὴν πρὸς διδασκαλίαν τῶν τέκνων των, ὅτι ἔτι σπανιώτερον κατέχουσι πάσας τὰς εἰδικὰς ἐκείνας γνώσεις, ὅσαι πρὸς αὐτὴν ἀταιτοῦνται, καὶ ὅτι πάντοτε σχεδὸν στεροῦνται τῆς διδασκαλικῆς εὐμεθοδίας καὶ εὐχερείας, ἥτις εἶναι καρπὸς μακρᾶς περὶ τὸ διδάσκειν ἀσκήσεως. Ἐνῷ δὲ ἀληθεύει ὅπερ πρότερον εἴπομεν ὅτι ἡ φιλοστοργία καθιστᾷ τοὺς γονεῖς ἐπιτηδειοτέρους εἰς τὴν παίδευσιν καὶ διδασκαλίαν τῶν τέκνων των, ἀληθεύει οὐχ ἧττον, ὅτι ἡ αὐτὴ φιλοστοργία ἐξ ἑτέρας ὄψεως θεωρουμένη γίνεται πρὸς αὐτὰ πολλάκις ἐμπόδιον, δεκάζουσα εὐκόλως τῶν γονέων τὴν κρίσιν, μαλάσσουσα τὴν καρδίαν των ὑπὲρ τὸ προσῆκον, ἐπικλῶσα αὐτὴν πρὸς τὰ δάκρυα τῶν δυσχεραινόντων τοὺς πόνους τέκνων καὶ καθιστῶσα πρὸς τὰς τούτων ὀρέξεις λίαν ἐνδοτικήν. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη χρεία καὶ

ἡ μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν σχολείων, ἐν οἷς ἡ κατ' οἶκον παίδευσις συμπληροῦται καὶ περαιτέρω προάγεται. Προτέρημα τῶν σχολείων εἶναι οὐχὶ μόνον ἡ τελειοτέρα διδασκαλία, τὴν ὁποίαν παρέχουσιν ἐν αὐτοῖς διδάσκαλοι εἰδικοὶ ἐπιτήδευμα τὸ διδάσκειν ἔχοντες, καὶ διὰ μακρᾶς ἀσκήσεως τὴν περὶ αὐτὸ εὐμεθοδίαν καὶ εὐχέρειαν ἀποκτήσαντες, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδέκαστον τῆς περὶ τῶν παιδαγωγουμένων κρίσεως τῶν παιδαγωγούντων, καὶ τὸ ἀνένδοτον τούτων εἰς τὰς παραλόγους ἐκείνων ὀρέξεις, καὶ ἡ τῶν νέων πρὸς τοὺς συσχολάζοντας ἡμήλικας ἅμιλλα ἡ τὴν φιλοπονίαν διεγείρουσα καὶ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις αὐτῶν ἐπιτείνουσα, καὶ πρὸς τούτοις ἡ πολλῶν νέων ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπαφή, δι' ἧς ἡ ἰδιοτροπία καὶ μονογνωμοσύνη ἐν ἑκάστῃ νικᾶται, καὶ ἡ κοινωνικότης τρέφεται καὶ κρατύνεται.

» Εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα, ἀξιότιμοι Κύριοι καὶ Κύριαι, περιέχεται ὁ λόγος, δι' ὃν ἐξ ἀρχῆς μετὰ πολλῆς θυμηδίας εἴδομεν τὴν καθίδρυσιν τοῦ νέου τούτου ἐν Ἀθήναις Παρθεναγωγείου, ὅπερ ἐπλήρου κατὰ τὴν ἡμετέραν πεποίθησιν οὐσιώδη χρείαν τῆς πόλεως· διευθυνόμενον δὲ ὑπὸ προσώπων ἀξίων, οἷος ὁ κύριος Δανιὴλ Σουρμελῆς καὶ ἡ σεμνὴ αὐτοῦ σύζυγος, παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς βεβαίαν ἐλπίδα ὅτι ἤθελε παραγάγει καρποὺς γενναίους. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον προθύμως ἀνεδέχθημεν τὴν ἐφορείαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἱδρύσεως. Ὅσον βαθυτέραν εἴχομεν συνείδησιν τῆς ἀξίας τῆς προσηκούσης τῶν κορασίων παιδεύσεως καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατάστασιν, τόσον ζωηρότερον ἠσθανόμεθα ὅπερ ἔχομεν καθῆκον νὰ συντελέσωμεν κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ νέου τούτου παιδαγωγικοῦ καθιδρύματος. Τριετὴς πεῖρα ἀπέδειξεν ἤδη, ὅτι δὲν ἦσαν κεναὶ αἱ ἐλπίδες ἡμῶν· διότι τὸ ἐφορευόμενον ὑφ' ἡμῶν σχολεῖον προέβη ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ βελτιούμενον καθ' ἡμέραν ἐπκισθητῶς καὶ ἐπεκτεῖνον τὴν ὠφέλειαν εἰς ἀεὶ μείζονα ἀριθμὸν κορασίων, ἅτινα εὑρίσκουσιν ἐν αὐτῷ οὐχὶ μόνον διδασκαλίαν ὀρθὴν καὶ εὐμέθοδον, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴν ὁδηγίαν ἐπιμελῆ καὶ πεφωτισμένην. Οἱ διευθύνοντες τὸ Παρθεναγωγεῖον οὐδενὸς ἠμέλησαν, οὐδεμιᾶς δαπάνης ἐφείσθησαν ἵνα καταστήσωσιν αὐτό, ὅσον δυνατόν, τελειότερον. Πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἰκία κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εὐρυχωροτέρα καὶ ἁρμοδιωτέρα ἐμισθώθη, καὶ διδάσκαλος τῆς Γαλλικῆς γλώσσης προσελήφθη ὁ Κ. Π. Ἐφραιμίδης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ἀξιόλογον τοῦ Παρθεναγωγείου κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἀπόκτημα, ὁποῖον ὑπῆρξε κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ Κ. Δ. Τζίμας διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ ὁ Κ. Γ. Βιώνης διδάσκαλος τῶν Μαθηματικῶν.

» Ἀναγγέλλομεν δ' εὐχαρίστως, ὅτι τὸν ἐρχόμενον Σεπτέμβριον εἰσάγεται εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν θέλει διδάσκει ἐν αὐτῷ εἷς τῶν ἐνταῦθα δοκιμωτέρων Ἀγγλικῶν διδασκάλων, καὶ ὅτι ἀνετέθη εἰς λόγιον καὶ ἔμπειρον ὁμογενῆ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ εὕρεσις καὶ ἀποστολὴ Ἀγγλίδος διδασκάλου, ἥτις κατοικοῦσα, ὡς καὶ ἡ Γαλλὶς, ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ, θέλει ἀσκεῖ εὐκαίρως τὰ κοράσια εἰς τὸ ἀγγλιστὶ διαλέγεσθαι.

» Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ· πόσον δ' εὐχάριστοι ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς ἐφετεινῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας οὐδεμίαν χρείαν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν διὰ λόγων ἐνταῦθα, διότι αὐτοὶ ὑμεῖς, ἀξιότιμοι Κύριοι καὶ Κύριαι, παρευρέθητε καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα εἰς τὰς δημοσίας ἐξετάσεις τῶν κορασίων, ἄνευ ἐπιδεικτικῆς παρασκευῆς γενομένας, καὶ εἴσθε τῶν προόδων αὐτῶν μάρτυρες αὐτήκοοι καὶ αὐτόπται. (Ἐνταῦθα γίνεται μνεία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προβιβασθέντων κορασίων εἰς τὰς τέσσαρας τάξεις τοῦ ἀνωτέρου Σχολείου, τοῦ Παιδαγωγείου καὶ τῶν τριῶν κατωτέρων Τμημάτων).

» Σπεύδων ἤδη ὁ λόγος πρὸς τὸ τέρμα ἀπευθύνεται πρὸς ὑμᾶς, σεμνὰ τῆς Ἑλλάδος θυγάτρια. Ἐπαινοῦμεν τὴν ὁποίαν ἐδείξατε μέχρι τοῦδε φιλομάθειαν καὶ φιλοπονίαν, προσδοκῶντες ἔτι μεγαλητέραν εἰς τὸ μέλλον. Ὁ ἔπαινος οὗτος τὸν ὁποῖον καὶ οἱ διδάσκοντες, καὶ οἱ ἐφορεύοντες καὶ οἱ παρευρεθέντες εἰς τὰς ἐξετάσεις ἀποδίδουσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ ἡ χαρὰ, τὴν ὁποίαν βλέπετε ἀκτινοβολοῦσαν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν γονέων σας, δὲν εἶναι βέβαια διὰ τὰς εὐαισθήτους καρδίας σας μικρὰ ἀμοιβὴ τῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας σας. Ἀλλὰ πόσον μεγαλητέρα εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν θέλετε εὕρει καθ' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον βίον σας! Ἡ ὀρθὴ παιδεία καὶ χρηστὴ ἀγωγὴ θέλει εἶσθαι εἰς ὑμᾶς ἄγγελος φρουρός, παρακολουθῶν ὑμᾶς πανταχοῦ καθ' ὅλον τὸν βίον καὶ κατὰ πάσας τὰς περιστάσεις τοῦ βίου σας, προφυλάττων ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν κινδύνων, εἰς οὓς ἡ νεαρὰ μάλιστα καὶ ἀθῶα ἡλικία ὑπόκειται, ἀποτρέπων πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ βλάψῃ τὴν ἀγνότητα τῶν ἠθῶν, τὴν οὐσιωδεστάτην ταύτην τοῦ θήλεος γένους ἀρετὴν, τὴν μητέρα τῆς αἰδημοσύνης καὶ σεμνοπρεπείας, καὶ συνιστῶν ὑμᾶς εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην ἐκείνων, εἰς οὓς ὀφείλετε νὰ ἀρέσητε. Διὰ τῆς ὀρθῆς παιδείας καὶ χρηστῆς ἀγωγῆς θέλετε ζητήσει καὶ εὕρει ἐν τῇ ζωῇ τὴν ἀληθῆ εὐημερίαν, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐφικτὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τέλος πάντων διὰ τῆς ὀρθῆς παιδείας καὶ χρηστῆς ἀγωγῆς θέλετε δυνηθῆ ποτε νὰ συντελέσητε καὶ ὑμεῖς τὸ μέρος σας εἰς τὸν ἠθικὸν καταρτισμὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἰς τὴν δόξαν καὶ εὐτυχίαν τῆς ὡραίας ἡμῶν Πατρίδος. »

Περίανδρος ὁ Κορίνθιος ἔλεγε· *Μηδὲν χρημάτων ἕνεκα πράττειν· δεῖν γὰρ τὰ κερδαντὰ κερδαίνειν.*